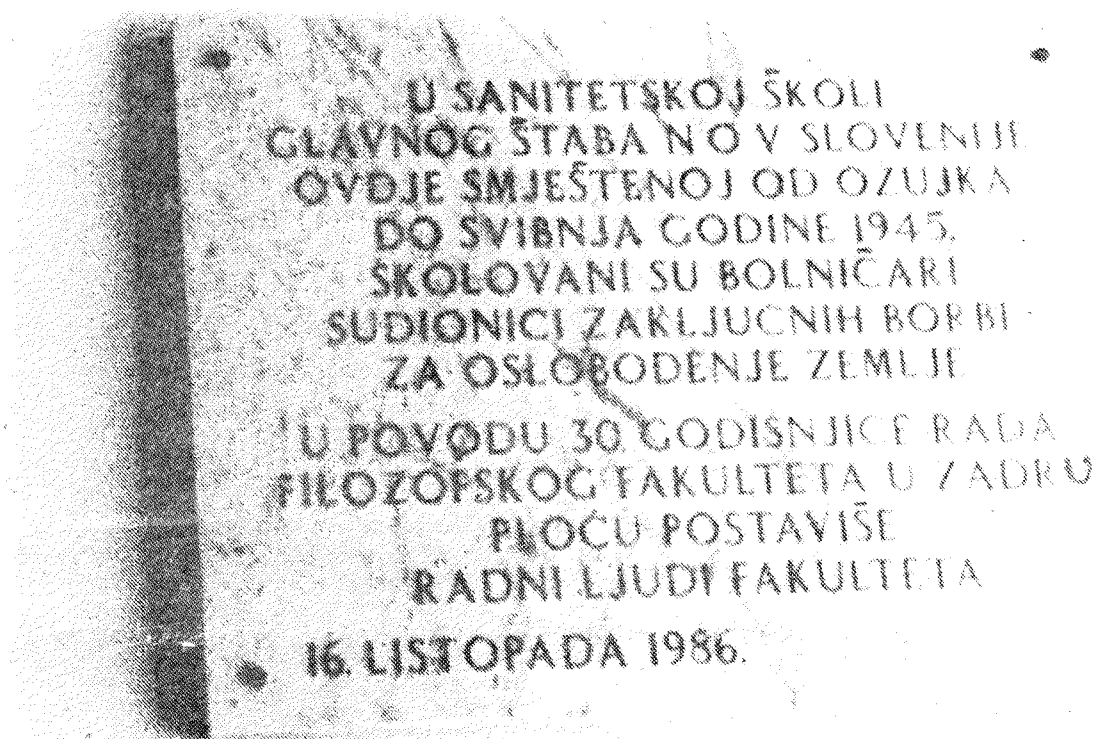

tv-15 naš TOVARIS

Št. 43
30. oktobra 1986
Leto XXIV

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Spominska plošča sanitetni šoli GŠ NOV in POS

Šestnajstega oktobra so ob tridesetletnici obstoja zadrške filozofske fakultete tamkajšnji fakultetni delavci v glavni veži stavbe odkrili spominsko ploščo. Tu je namreč v zadnjih mesecih narodnoosvobodilnega boja delovala Sanitetna šola Glavnega štaba NOV in PO Slovenije. Ta spominska plošča bo odslej trajen spomin na to delovanje, postavili pa so jo na pobudo koordinacijskega odbora za negovanje in razvijanje revolucionarnih tradicij pri OK SZDL Zadar. Ploščo je odkril predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti dr. Janez Milčinski, ki je bil tudi sam zdravnik v tej šoli.

Z roko v roki

V soboto, 25. oktobra, je bila v kranjskem kinu Center osrednja proslava ob dnevu Organizacije združenih narodov in 25-letnici gibanja neuvršenih. Proslava pod geslom Z roko v roki je bila le ena izmed številnih manifestacij republiške prireditve, ki se jo je udeležilo okrog tisoč mladih članov iz več kot 500 klubov Združenih narodov iz vse Slovenije.

V Kranju so se zbrali tudi mladi risarji, ki so z risbo skušali upodobiti svojo željo po svobodi vseh ljudi. Kot kaže posnetek, so se udeleženci mirovnega pohoda izpred Prešernovega gledališča podali po mestnih ulicah.

Jože Čurin

Srečanje z mladimi dopisniki

Triindvajsetega, štiriindvajsetega in petindvajsetega oktobra so v Ljubljani Zveza prijateljev mladine Slovenije, Svet zveze pionirjev ter mestna in občinska Zveza prijateljev mladine organizirali srečanje pionirjev – dopisnikov. Le-ti so se srečali z novinarji in uredniki v uredništvih mladinskih glasil in drugih mladinskih uredništev. Tridnevni spored je bil nadvse pester: obsegal je pogovore, obiske redakcij, tiskarn, televizijske hiše, kina, obisk in ogled mestnih zanimivosti in veliko drugega.

Mladi dopisniki so obiskali tudi naše uredništvo. Več o tem lahko preberete v rubriki TV-15 za mladino.

Borci o notranje in zunanjepolitičnem položaju

V že ustaljenem političnem in gospodarskem pregledu, ki ga Republiški odbor zveze združenj borcev obravnava na svojih sejah, je tokrat predsednik Predsedstva RK SZDL Slovenije Jože Smole podal širo informacijo. Na začetku je spregovoril o odmevih v svetu ob Reykjaviku ter o hararski konferenci neuvršenih. Poleg že znanih stališč o teh dveh osrednjih temah z mednarodnega prizorišča je Smole opozoril na srečanje, ki je v našem tisku doživelo le skromno notico. Gre za srečanje zunanjih ministrov Jugoslavije in Albanije v New Yorku, kar je prvo uradno srečanje na tako visoki ravni po 39. letih. Poleg naših, že vsa leta izraženih želja po dobrososedskih odnosih, temelječih na načelih sodelovanja pa tudi nevmešavanja in spoštovanja suverenosti vsake države, je to znamenje resnejših prizadevanj Albanije za normalizacijo odnosov z Jugoslavijo. Čeravno hosta morali državi preučiti še vrsto odprtih vprašanj, je spodbudno že to, da je tudi druga stran vse bolj prepričana v obstoj skupnih interesov.

Jože Smole je jugoslovansko politiko v zvezi z evropskimi državami, oziroma tako imenovano evropsko sestavino v naši politiki opredelil kot premalo aktivno. Menil je, da bi kot neuvrščena država morali biti v Evropi predvsem bolj navzoči. Več smo storili, je dejal, le v aktivnostih, kakršno je sodelovanje dežel Alpe-Jadran.

Ko je ocenjeval mirovna in ekološka gibanja (predvsem mladih) pri nas, je Smole priznal, da začetki teh gibanj niso obetali posebnih učinkov, danes pa je že mogoče reči, da so opravičila svojo zagnanost. Dosegla so namreč večjo zavest v naši družbi in bolj poglobljeno delo za zdravo človekovo okolje ter za spontano izražanje občanov ob vprašanjih miru v svetu. S tem naša verificirana politika miru, neuvrščeno, strpnosti in mirnega sporazumevanja prehaja v neposredno ljudsko akcijo in ni več samo domena uradno izbranih politikov. Tak pristop pri tem lahko prispeva tudi h konstruktivni kritiki na področju našega uradnega zunanjepolitičnega ravnanja.

V poglavju, posvečenemu manjšinam, je Smole govoril med drugim o zakonu o globalni zaščiti Slovencev v Italiji, ki je končno le prišel na vrsto za obravnavo ter pomeni premik na boljše glede odnosa italijanske države do manjšine Slovencev. Zakon pa ne bo praktično dosegel svoje moči, če v njem ne bodo jasno izražene tudi tiste »podrobnosti«, ki naj bi opredelile konkretne načine in merila za odmerjanje finančnih sredstev za nemoteno delo in življenje manjšine v tej sosednji državi.

O Kosovem le na kratko: tudi Jože Smole je opozoril, da se zadeve še ne izboljšujejo, da se izseljevanje nadaljuje in da je v tem kontekstu tudi še nekaj nedorečenosti o pristojnostih, republike Srbije, na kar v tej republiki tudi opozarjajo. Ob znanem predlogu memoranduma srbske akademije znanosti je poudaril predsednik Predsedstva RK SZDL Slovenije, so družbenopolitične organizacije Srbije pokazale vso odločnost in so ravnale zgledno.

O socialistični zvezi in njenem vraščanju v vse pore družbenega življenja pa je Jože Smole dejal, da je sicer dosegla koordinacijo, še vedno pa ni dosegla primerne organske povezanosti s posameznimi strokami, strokovnimi društvi, kot sta na primer Društvo ekonomistov, pa Društvo inženirjev in tehnikov... Na tej ravni se bo treba še naprej prizadevno izogibati v preteklosti še vse preveč zasidrane voluntaristične prakse.

Množičnost, ki je smisel SZDL, bomo dosegli le z argumentiranim soočanjem mnenj, s pluralizmom interesov, strpno skozi temeljito pripravljene razprave, katerih rezultat mora biti sinteza in skupna politika, usmerjena v napredek.

Kaj je alternativa?

Če naj pomeni alternativa tisto, kar je dodatno ponujenega kot predlog za boljše rešitev, je to dobro in zaželeno, je rekel Smole. Če pa naj bi alternativa pomenila vse tisto, kar je zoper naš samoupravni socialistični sistem, jo odločno odklanjamo. Tudi o javnem obveščanju je dejal, da je v njem dosežena višja stopnja demokratizacije. Večkrat pa se zato dogaja, da je posamezno pisanje neargumentirano in enostransko, kar moramo preseči.

V poglavju, kjer se je dotaknil težav in obetov našega gospodarjenja, je več težje posvetil vprašanju zgubarjev in dejstvu, da se slovensko gospodarstvo v zadnjem času usmerja na klirinska področja.

Borci so v celoti sprejeli informacijo predsednika Predsedstva RK SZDL; še tem bolj, saj so na nekatera vprašanja, o katerih je govoril Jože Smole na seji RO ZZB NOV, sami opozarjali že prej in jih tudi posredovali SZDL kot borčevsko mnenje.

B. Ž. J.

Žumberak in Gorjanci v NOB

Na posvetovanju udeležencev NOV in zgodovinarjev v Novem mestu 17. in 18. oktobra sta imela uvodna referata generalpolkovnik Rade Bulat in vojni zgodovinar polkovnik Zdravko Klanjšček. Poleg njiju so številni drugi udeleženci posvetovanja prebrali ali predložili še veliko referatov. V njih so obdelali, med drugim: gospodarske in socialne razmere na Žumberku med dvema vojnama, začetno obdobje italijanske okupacije v hrvaškem delu Žumberka, vlogo KPJ in množičnih organizacij NOG v oboroženi vstaji, prispevek prvih partizanov s Korduna k razvoju NOB na Žumberku, razvoj organizacijske mreže OF v letih 1941/42 pod Gorjanci, partizanske bolnišnice na Žumberku v letih 1942/43, kartuzijo Pleterje v NOB, grozodejstva ustašev, belogardizem in domobranstvo pod Gorjanci in partizansko zaledno oblast v metliškem okraju belokranjskega okrožja.

Na podlagi vsebine teh referatov si je poslušalec lahko ustvaril podobo – vsaj v grobem – o nastanku in razvoju NOB in z njim bratstva in enotnosti med Hrvati, Srbi in Slovenci na območju Žumberak–Gorjanci. Gričevnati, položni svet Žumberka meji na zahodu na Slovenijo in se razteza od Gorjancev do ravnine v smeri Jastrebarskega. Za slovensko in hrvaško NOG vprašanje meje med Slovenijo in Hrvaško na Žumberku ni obstajalo. Pač pa je bilo to vprašanje dolgo časa kamen spotike med italijansko okupacijsko oblastjo in oblastjo Neodvisne države Hrvatske, ker so Italijani žumberško občino Radatovići priključili

k Ljubljanski pokrajini in na podlagi dejstva, da je ta občina pred vojno bila v Dravski banovini. Prvi razširjevalci uporniške misli leta 1941 v tej občini so bili aktivisti OF iz novomeškega in belokranjskega okrožja, kajti na slovenski strani je NOG nastalo prej kot na hrvaški. (Spomladi leta 1942 je bilo v gorjanskem podokrožju že 32 rajonskih odborov OF). V prvi polovici leta 1942 so prebivalci občine Radatovići in nekaterih drugih občin na Žumberku vstopali v vrste belokranjskih partizanov. V drugi polovici leta oziroma v začetku jeseni pa sta prišla na Žumberak 1. kordunaška in 13. proletarska brigada. Dosegli sta lepe uspehe v bo-

jih z Italijani in ustaši, seveda, ne brez izgub v lastnih vrstah. Ti uspehi so vplivali na razpoloženje prebivalstva in na njegov odnos do NOG. Žumberčani so začeli ustanavljati množične organizacije NOG. Če so organizatorji tega gibanja v začetku imeli politične težave zaradi tradicionalnega vpliva hrvaške kmečke stranke na kmete, so v kasnejšem obdobju celo pridobili na svojo stran nekatere krajevne strankine voditelje. Med organizatorji so bili, sicer redki, predvojni komunisti in španski borci. Začeli so delovati narodnoosvobodilni odbori. Protifašistična fronta žena, Mladina, kasneje pa tudi skojevske in partijske celice. Tako so v občini Radatovići, ki je mejila na Slovenijo, konec leta 1942 delovali narodnoosvobodilni odbori in občinski narodnoosvobodilni odbor. Le-ta je v začetku spadal v okraj Jastrebarsko, kasneje pa v novoustanovljeni okraj Žumberak. Na območju občine je bilo dvajset odborov Protifašistične fronte žena in ravno toliko odborov Mladine. Konec leta 1942 je Žumberški odred štel okoli 800 partizanov. V januarju 1943 je v občini delovalo petnajst skojevskih aktivov, prva

partijska celica pa je bila ustanovljena naslednji mesec.

V ta, zahodni del Žumberka so slovenski aktivisti pogosto prihajali od pomladi 1942, prve stike z žumberškimi kmeti pa so imeli že v zimi 1941/42. Sodelovanje aktivistov in sodelavcev NOG z Gorjancev in Bele krajine s tistimi z Žumberka je obstajalo ves čas vojne. Tako so organizatorji OF iz rajona Kostanjevica ob Krki v začetku jeseni leta 1942 organizirali pomoč ranjenim hrvaškim partizanom iz Žumberškega odreda. Zdravili so se po zidanicah v rajonih Svetega Križa, Prečne vasi in Planine ter drugod. Sekretar odbora OF novomeškega okrožja Dušan Jerab je takrat odšel z dvema aktivistoma na Žumberk iskat stik s tamkajšnjimi organizatorji NOG. V zimi 1942/43 so slovenski terenci z območja Kostanjevice hodili skozi žumberške vasi na zahodni del Gorjancev, po kapitulaciji Italije pa so se pogosto zadrževali v žumberških vaseh. V te vasi so prihajale tudi aktivistke Protifašistične fronte žena in narodnoosvobodilnih odborov iz Bele krajine.

V Žumberku so bile v letih 1942/43 partizanske bolnišnice. V njih so se zdravili tako slovenski kot hrvaški partizani. Žumberčani in Belo-

kranjci so za ranjence dajali – kolikor so zmogli – hrano, zlasti takrat tako dragoceno mleko. Še danes se partizani spominjajo, kako so jim ga kmetice nosile v kanglicah. Kadar je ranjencem pretela nevarnost, so jih hrvaški ali slovenski starejši kmetje ali kmetice prevažali na kmečkih vozovih z živinsko vprego po gozdnih kolovozih, da so jih skrili pred sovražnikom, kajti vedeli so, da ustaši ranjence neusmiljeno pobijajo.

Italijani in ustaši so skušali preprečiti sodelovanje med slovenskim in hrvaškim narodnoosvobodilnim gibanjem z mrežo postojank. Tako so Italijani postavili na Suhorju močno belogardistično-italijansko postojanko, ki pa so jo partizani 13. hrvaške udarne brigade Rade Končar in slovenske udarne brigade Ivan Cankar napadli in uničili novembra 1942. Italijani so nato začeli razmišljati o utrjenih žičnih ovirah na meji. Marca 1943 so začeli pod Gorjanci, od Podbočja proti Šentjerneju, postavljati žične ovire. Nameravali so jih postaviti vse do Metlike in Kolpe. Te ovire naj bi bile le stranski krak širšega sistema žičnih ovir, kajti nameravali so jih postaviti tudi na območju železnice Jastrebarsko–Karlovac in naprej proti morju, ker je po tej progi prihajala v Italijo

nafta. Žične ovire so do neke mere otežile sodelovanje slovenskega in hrvaškega NOG, niso ga pa preprečile.

Na zaključnem zasedanju novomeškega posvetovanja niso strnili vseh ugotovitev o razvejanosti sodelovanja med omenjenima narodnoosvobodilnima gibanjema. V kratkem povzetku ugotovitev so poročevalci med drugimi poudarili, da so se štabi slovenske in hrvaške NOV občasno sestajali in načrtovali ter vodili skupne vojaške operacije ter da jim je uspelo obdržati osvobojeno ozemlje na območju Žumberak–Gorjanci vso vojno. K temu so prispevale velik delež organizacije NOG in vsi ljudje, ki so sodelovali v njem. Slovenske enote so se lahko umikale med sovražnimi ofenzivami in hajkami na hrvaško ozemlje, hrvaške pa na slovensko. Skrb za ranjence na obeh ozemljih je bila vzorna – upoštevala seveda takratne razmere. V sklepnem povzetku ugotovitev pa je bilo posebej omenjeno, da bo treba celovito obdelati dejavnost množičnih organizacij v NOB – kot je to v glavnem že storjeno za KPJ in SKOJ – kot so bile Protifašistična fronta žena in Mladina, ter dejavnost organov ljudske oblasti.

Lojze Štradiot

Sodelovanje in razvijanje bratstva ter enotnosti med narodi in enotami NOV in POJ v času NOB na Žumberku in Gorjancih

Odlomek iz uvodnega referata predsednika skupnosti Žumberak–Gorjanci, generalpolkovnika Radeta Bulata.

»... Že od prvega dne razvoja NOB in socialistične revolucije naših narodov, sta imela Žumberak in Gorjanci velik pomen za ustvarjanje, širjenje in utrjevanje vojaškega ter političnega sodelovanja – ter tudi za delovanje narodne oblasti, oskrbo in zdravljenje ranjenih borcev, za prehrano prebivalstva in narodne vojske.

Na tem območju je bilo razvijanje in krepitev bratstva ter enotnosti med hrvaškim, slovenskim in srbskim narodom največji prispevek za uspeh v osvobodilnem boju proti nemškemu in italijanskemu okupatorju ter njihovim sodelavcem, ustašem in beli gardi. Takrat smo utrdili temelje resničnega bratstva in utrli poti, ki danes, v socialistični Jugoslaviji služijo nadaljnemu negovanju in razvijanju skupnega življenja in socialističnega družbenega razvoja. Po razkosanju stare Jugoslavije sta dobila Žumberak in Gornjaci v vojaško – geografskem pogledu zelo pomembna strateška položaja, saj sta se znašla v tedanji konstelaciji na tromeji tretjega rajha, tako imenovane NDH in italijanske okupacijske cone, z naravno lego med dvema rekama – Savo in Kolpo. Zato sta bili ti območji tudi v operativnem pogledu zelo pomembni. Z razvojem NOB sta omogočali najneposrednejše ogrožanje glavnih prometnih smeri od Zagreba in Ljubljane proti Avstriji in Nemčiji ter po dolini Kolpe, prek Karlovca proti Jadrankemu morju in Italiji.

Kot hribovito območje, razmeroma dobro naseljeno, pogozdeno, s slabimi komunikacijami in velikom razprostranjenostjo zemljišča,

je omogočalo dobre pogoje za razvijanje oboroženega osvobodilnega boja. Ni naključje, da je imel okupator v Karlovcu in Novem mestu po eno celo divizijo (Lobmardi in Isonzo), nemški okupator pa je postavil vzdolž meje žično prepreko in minsko polja, izselil slovensko prebivalstvo in naselel svoje Nemce iz Kočevja vzdolž celotne meje s tako imenovano NDH.

Pravkar omenjene značilnosti območja Žumberka – Gorjancev so bile odločilne za vojaško politično strategijo NOG Hrvaške in Slovenije, prav tako pa tudi nemškega in italijanskega okupatorja. Tok osvobodilnega boja to potrjuje v vseh letih trajanja, prav tako pa se kaže tudi v končnih operacijah JA za osvoboditev države.

Priprave za oboroženo vstajo Na Žumberku je leta 1941 po izvršeni okupaciji vzpostavljena država NDH. Občina Radatovići je edina pripadla italijanski okupaciji, saj je bila v času stare Jugoslavije v sestavi Dravske banovine. Politični položaj na tem območju ni bil ugoden. Le v Pečnem je obstajala partijska organizacija, ki na širšem območju ni prispevala h krepitvi narodnega odpora. Prebivalstvo se je znašlo pod vplivom reakcionarnega vodstva HSS, z dr. Vad-

kom Mačkom na čelu in najreakcionarnejših delov katoliške ter grkokatoliške cerkve, zbranih okrog nadškofa Alojzija Stepinca in škofa Janka Šimraka.

Podobno je bilo tudi v Beli krajini, kjer je politično ostal še naprej vpliv krščanskih socialistov in Sokola. Organizacije KP na področju občin Metlike in Črnomlja niso bile dovolj močne in številne, da bi z okupacijo mogle postati odločujoči faktor v političnih dogajanjih. Položaj je bil na Gorjancih nekoliko boljši, upoštevajoč močnejši vpliv KP iz Novega mesta in Šentjerneja.

V Suhorju je bil katoliški župnik Klemen Norbert. Prvega dne okupacije, zlasti pa ob ustanavljanju bele garde, je pokazal svoj protiljudski obraz in se uvrstil na kontrapro-revolucionarne pozicije. Aktivno je sodeloval z okupatorjem in belo gardo. Kartuzija Pleterje pa je s svojim priporjem dr. Edgardom Leopoldom – Lavovom in Drolcem aktivno sodelovala z NOG Slovenije in imela pozitiven ter patriotičen odnos, kar je bilo znano prebivalstvu Gorjancev in Žumberka.

V okrožnici posvečenim zagrebške diiece je katoliški nadškof Alojzije Stepinac 28. aprila 1941. leta sporočal: »Moramo povsod opozarjati in uničiti, da se bode sveti zanos in plemenito navdušenje v graditvi temeljev mlade države hrvaške navdihoval s strahom božjim in ljubeznijo.... Odzovite se torej pripravljeni, s tem mojim

pozivom, na vzvišeno delo za čuvanje in napredovanje NDH«. (Katoliški list 1941., št. 17, str. 197 – 198)

Z razporeditvijo enot bele garde jeseni 1942, je sovražnik na tem območju izrazil svoje zanimanje za Žumberak in Gorjance. Od treh bataljonov s povprečno močjo okrog 600 belogardistov, sta bila dva na področju Žumberka in Gorjancev, in sta pokrivala ozemlje Dolenjske ob Krki, Bele krajine in zahodni del Žumberka (občina Radatovići). Sedež enega bataljona je bil v Brezovici in Suhorju. (Po izjavi komandanta bataljona bele garde, ki je bil zajet ob osvoboditvi Suhorja 1942, kapitana Dobrovoja Vasiljevića).

Partijske organizacije so bile na tem območju tesno povezane z revolucionarnima centroma v Zagrebu in Ljubljani, ki sta imela dobre zveze preko kanalov v Samoboru in Horvatih, v Novem mestu in Kostanjevici. To je zagotavljalo njihovo večjo pomoč v organizaciji oborožene vstaje na Žumberku in Gorjancih. Kmalu po ustanovitvi NDH je Centralni komite Komunistične partije Hrvaške izdal letak, naslovljen hrvaškemu in srbskemu ljudstvu, v katerem med drugim pravi:

»Hitlerjevi in Musolinijevi plačanci – frankovska gospoda, razmahujejo brezobzirno šovinistično sovraštvo proti bratskima srbskemu in slovenskemu narodu. Skušajo prevladati dolgoletno tlačjenje hrvaškega naroda in odgovornost za to od veliko-

srbske buržoazije na izmučeni, delovni narod Srbije: po nalogu svojih imperialističnih gospodarjev skušajo zanetiti sovraštvo med hrvaškim, srbskim in slovenskim narodom, da bi tako preprečili njihov skupni boj proti imperialističnim tlačiteljem.«

Neuspešna akcija osvobajanja komunistov iz ustaškega taborišča v Kerestincu 13. julija 1941 je povzročila znane težave v zvezi z vlogo CK KPH in mestnega komiteja KPH Zagreb tudi neposrednemu vodenju in pripravi na oborožen osvobodilni boj. Toda zgodovinski sestane komunistov Korduna in Banije 19. julija 1941 v Abezu pri Vrginmostu, kjer sta sodelovala Rade Kočar in Josip Kraš in po katerem je prišlo 23. julija do masovne narodne vstaje na Baniji in Kordunu, je imel neposredni odsev tudi na razvoj boja severno od Kolpe, na Žumberku in Pokuplju. Razplamtevanje narodne vstaje po izvedenih akcijah komunistov Korduna in Banije, v Stipanu in Grabovcu 23. julija 1941 in sklep CK KPJ 4. julija 1941, o začetku NOB po vsej Jugoslaviji, so pospešili sklep CK KPH o pripravi za ustanovitev partizanskega odreda Matija Gubec.

Tako je bil sredi avgusta na Žumberku, v bližini vasi Djurići, v občini Kalije, ustanovljen odred s 37 borci – komunisti, delavci, dijaki in študenti ter tremi španskimi borci. Deloval je na območju Žumberka in povezoval se je s partizanskimi enotami na Gorjancih (z Belokranjsko četo in Krškimi odredom).

Odred je bil sestavljen iz borcev, ki se, razen redkih posameznikov, do prihoda na Žumberak niso poznali. V njem je bilo malo borcev iz vrst lokalnega prebivalstva. Pomoč je odredu nudilo nekaj družin v občini Kalje. Borci niso poznali političnih razmer na Žumberku niti te-

rena, prav tako pa niso bile opravljene vse potrebne priprave na območju začetnega delovanja odreda.

Kljub pomoči članov partijskega odbora, ki je in aktivistov iz Pečna ter sosednje vasi Djurići, se je začel odred po opravljeni akciji 7. septembra 1941 razpadati. Skupine borcev so se reševale z begom prek Slovenije in Gorskega kotarja v Zagreb, največ pa jih je bilo ujetih in poslanih v koncentracijsko taborišče Jastrebarsko ter v ustaške zapore v Zagrebu, kjer so bili ustreljeni.

Ko je ostal brez hrane, ki jo je dotlej dobival od nekaj družin iz vasi Djurići in Pečna ter zato, ker ni uspel uspostaviti zveze s slovenskimi partizani, se je odred umaknil proti Plešu in Sveti Geri v središče žumberaškega gorja.

Pojava odreda Matije Gubec poleti 1941 je kljub njegovemu tragičnemu razsulu ostala vnetljiva iskra za širjenje in razvijanje narodnoosvobodilnega gibanja in oboroženega boja na Žumberku. Prav iste vasi so kasneje, poleti 1942, leta dajale polno podporo borcev s Korduna, ki so (bilo jih je 17) s Tešom Bulatom prispele z nalogo glavnega štaba narodnoosvobodilnih partizanskih odredov Hrvaške....

Tako je zapisal Rade Bulat o prvih začetkih boja v teh krajih leta 1941, svoj 24. strani dolg referat pa naprej posveča boju v Žumberku in Gorjancih od pomladi 1942. leta naprej s poudarkom na skupno bojišče hrvaških in slovenskih partizanov na delovanju Žumberaško-pokupskega partizanskega odreda in njegovega sodelovanja z belokranjskim in krškim partizanskim odredom, s posebnim odstavkom o bojih za Žumberak in Gorjance ter krepitvi sodelovanja v tem boju in nenazadnje o sodelovanju kot nujnosti uspešnega boja v teh krajih.

Vojaški pomen Žumberka in Gorjancev

Zdravko Klanjšček je o vprašanjih narodnoosvobodilnega boja na Žumberku in Gorjancih spregovoril z vojaškega vidika in je po temeljnih ugotovitvah o položaju teh krajev v začetku druge svetovne vojne nadaljeval:

»... Treba je poudariti, da je to območje postajalo čedalje bolj pomembno prav zaradi bližine Zagreba. Tega se je zavedalo tudi vodstvo KPJ oziroma njegov organizacijski sekretariat, ki sta ga tvorila Edvard Kardelj-Krištof in Ivo Lola Ribar. Smatrala sta, da to območje omogoča dobro povezavo med hrvaškim in slovenskim prostorom ter spričo bližine Zagreba nudi možnost zaščite kadrov, ki se morajo umakniti iz mesta.

Edvard Kardelj je 22. maja 1942 pisal centralnemu komiteju KPJ in tov. Titu: »... Čvrsto pod kontrolom partizana je področje Gorjanci, tako da bi se moglo njih povezati sa hrvaškim partizanima u Žumberačkim gorama nad Samoborom, ukoliko bi njih tamo bilo. Ja sam to u Zagrebu predložio (i zbog evakuacije ljudi iz Zagreba), ali do sada još nema znakova... Ukoliko bi u Žumberačkim gorama bili Hrvati, bilo bi im lakše, a u slučaju prevelikog pritiska mogli bi se povući na slovenački teritorij, gde bi imali potpuno osigurana ledja. To isto sam javio i u Zagreb, a ne bi bilo loše, ako im i Ti skreneš pažnju. Čini mi se, da je to vanredno važno – zbog blizine Zagreba.«

Glede na to, da je italijanski okupator, katerega vojaškopolični sistem je bil tretji, ki je bil prisoten na tem področju, dobro zavaroval mejo, ki je tekla po strugi Kolpe od Gorskega kotara do Božakovca, je postalo območje Žumberka in Gorjancev, potem ko so se razvile in povezale partizanske čete obeh narodov, nekakšen naraven koridor, po katerem so se med narodnoosvobodilno vojno premikale enote in tekle zveze med slovenskim in hrvaškim narodnoosvobodilnim gibanjem.

Tega se je zavedal tudi okupator. Medtem ko so demarkacijske črte med nemško in italijansko cono varovale nemške obmejne enote, ki so zgradile tudi žično oviro, opremljeno z minami in ročnimi bombami ter širokim zemljišnim varovalnim pasom, so mejo z NDH ščitile italijanke enote. One so s podobno žično oviro na pobočjih Gorjancev to mejo zavarovale po veliki italijanski ofenzivi. Razen teh ovir so okrog Gorjancev od nemško-italijanske demarkacijske črte do Suhorja takrat razvrstili še pravi venec beglogardističnih postojank. Njihove posadke so bile najprej iz enega, potem pa iz dveh bataljonov Legije smrti. Pravzaprav tudi to dejstvo, da je italijanski okupator razporedil enote Legije smrti prav na pobočjih Gorjancev, da bi dolino Krke ločil od Žumberka in s tem slovenske in hrvaške partizanske enote,

dokazuje, kolikšen pomen je prispeval temu območju in kako se je bal njihovega tesnega sodelovanja.

Skupni interesi vseh treh sovražnikov, nemškega, ki je želel čimbolj zavarovati »nemški okop« na jugu rajha, italijanskega, ki se je bal vdorov hrvaških partizanskih enot v Ljubljansko pokrajino, ter ustaško-domobranskega, ki se je zavedal, da naraščanje moči in aktivnosti slovenskih partizanov krepi tudi moč hrvaških enot, hkrati pa tudi vero v skorajšnjo uresničitev jugoslovanske skupnosti; ti skupni interesi so ves čas pogojevali tudi njihovo vojaško sodelovanje. V vseh večjih ofenzivah sovražnika, ki so zajele območje Gorjancev in Žumberka, so na ta ali oni način sodelovale enote nemškega in italijanskega okupatorja ter ustaško-domobranske čete.

Vendar pa moramo ugotoviti, da je območje Žumberak-Gorjanci pridobilo tak pomen šele tedaj, ko se je narodnoosvobodilno gibanje na hrvaški in slovenski strani razvilo. V letu 1941 do tega še ni prišlo v tolikšni meri, da bi mogle nastati močnejše partizanske čete in odredi. Na slovenski strani se je sicer razraščala organizacija Osvobodilne fronte, vendar sta neuspešni pohod Novomeške in Mokronoške čete po nemškem zasedenem ozemlju, ki so ga tedaj izseljevali nacisti, ter uničenje Belokranjske čete po tem pohodu preprečila, da bi partizanske čete premagale težave nadaljnjega razvoja v zimi 1941/42. To so mogle storiti še spomladi 1942. leta. Vzroke za počasno razraščanje gibanja v tem začetnem obdobju vstaje je najbrž treba iskati na eni strani v dejstvu, da je že pred vojno bilo na takšnih izrazito poljedelskih in odročnih predelih malo članov partije in njenih organizacij ter v silovitem sovražnikovem pritisku na drugi strani.

Široka organizacija osvobodilnega gibanja je mogla nastajati le postopno, saj se je moralo najprej okrepiti jedro aktivistov, članov KP in SKOJ ter kandidatov za člane KP. Bilo je treba z vztrajno agitacijsko propagando aktivnostjo dvigniti bojno pripravljenost množic ter hkrati razkriti nasprotnikovo demagoško propagando. Izganjanje slovenskega prebivalstva iz obsavskih in obsoletjskih vasi in naseljevanje Nemcev, pritisk italijanskih okupacijskih oblasti, ustaški zločini nad srbskim prebivalstvom in naprednimi ljudmi v NDH kot tudi druge oblike ustaškega nasilja ob čedalje večji zavesti hrvaških ljudskih množic, da NDH ne pomeni uresničenje njihove

vih teženj po svobodnem življenju, temveč le odvisnost od nemškega in italijanskega fašističnega okupatorja, so v jeseni 1941 in v zimi 1941/42 imeli za posledico dviganje uporniškega duha in naraščanje pripravljenosti za boj. Čedalje močnejša je bila zavest, da je potreben skupen boj ne le slovenskega in hrvaškega naroda vsake zase, marveč jugoslovanskih narodov kot celote.

Kot je bilo za narodnoosvobodilni boj Slovencev zelo pomembno spoznanje, da niso osamljeni v tem boju, da so se dvignili proti okupatorju vsi narodi Jugoslavije, pri čemer je imelo zlasti močan vpliv dejstvo, da se tak boj bije v sosednji Hrvaški, tako je bilo za hrvaške napredne sile, ki so vodile boj proti okupatorju in proti lastni ustaški šovinistični klikli, izrednega pomena, da se narodnoosvobodilni boj uspešno razvija v Sloveniji. Ustaška Neodvisna država Hrvatska je bila pod pritiskom od znotraj in od zunaj. Zaradi čedalje večjega razraščanja narodnoosvobodilnega gibanja in partizanskih čet v sami Hrvatski je bilo ustaško vodstvo prisiljeno, da pošilja svoje čete skupaj z nemškimi in italijanskimi četami v boj proti lastnemu narodu. Nacisti pa so upali, da bodo čete NDH, ko bodo izurjene, sodelovale v boju proti rdeči armadi na sovjetsko-nemški fronti. To se ni zgodilo.

Razplamtevanje hrvaškega narodnoosvobodilnega boja in povezovanje hrvaških partizanskih sil s slovenskimi v Sloveniji je v takšnem položaju imelo še širši pomen. To je bil boj za novo Jugoslavijo, saj se je z njim povezovala Jugoslavija od Slovenije do Srbije in Makedonije. Ko je spomladi 1942 nastalo prvo veliko svobodno ozemlje v Sloveniji, ki se je povezovalo s hrvaškim v Liki, na Kordunu in s tistim v Bosenski krajini in drugod v veliko svobodno ozemlje Jugoslavije, je Tito z namenom, da bi se holj okrepil takšen razvoj krenil s proletarskimi in znameniti pohod proti zahodni Bosni in Hrvatski. Veliko svobodno ozemlje, ki je proti koncu tega leta obsegalo že okrog 50.000 km², je hkrati izražalo tudi akutno krizo ustaške Neodvisne države Hrvatske, ki je niso mogli zaustaviti do konca vojne.

Hrvaške divizije niso šle na sovjetsko-nemško bojišče, nemški in italijanski generalštab pa sta morala poslati v Jugoslavijo nove enote, da bi omogočila organizacijo ofenziv tako širokega obsega, da bi po njihovi presoji zagotovila pomirjenje dežele oziroma uničenje partizanskih čet. Svo-

Sodelovanje pri zdravljenju ranjencev

Med številnimi referati, ki so jih udeleženci novomeškega posveta prispevali za osvetljevanje posameznih zaokroženih, ožjih tem, je bil tudi prispevek akademika Janeza Milčinskega, katerega delček objavljamo.

»... Ime, oziroma oznaka SHVPB sega (po mojih zapiskih in spominu, kar velja tudi za druge navedbe izven kroga mojih osebnih opažanj) še v zimo 1942 na 1943, ko je dr. Franc Novak-Luka ustanovil v Sošicah bolnišnico, ki je sprejemala ranjence iz hrvaških brigad. Ko se je Luka vrnil na Glavni štab NOV in PO Slovenije, je bila bolnišnica opuščena, preostale paciente pa so razmestili po oddelkih roškega kompleksa SCVPB. Bolnišnica je bila kantonmá kar pomeni, da so ranjenci, osebje in skladišča bila razmeščena po hišah obstoječega živega naselja, brez izselitev, samo z utesnitvijo prebivalstva. V naših razmerah, upoštevajoč zlasti še

zraka, nezanesljiva zaščita dohodov do bolnišnice. V nakazanem okviru bom poskušal orisati življenje in delo v SHVPB in SS v času od srede novembra 1944 do februarja 1945.

Samo še nekaj podatkov za ta čas. SHVPB je zasedala tri vasi: Dučiče, kjer je bila uprava in vojaško poveljstvo, izmed pacientov pa ranjenci z novimi poškodbami in operiranci. Za paciente v Dučičih je skrbela dr. Marija Jeras, takrat še medicinka. V Pilatovcih so ležali interni in nevrološki pacienti, občasno tudi kakšen nalezljivo bolan in sumljiv na infekcijsko bolezen. Strokovno je Pilatovce vodil dr. Ivan Marinčič, nevrolog. Vas Do-

Tudi v hudi zimi niso bili ranjeni borci v bolnišnici odrezani od sveta ali pozabljeni. Obiskala jih je godba 7. korpusa in priredila pacientom v stari baraki – koncert. (Foto: dr. J. Milčinski)

zmedo, ki jo je bilo čutiti po komaj minuli veliki nemški ofenzivi, in nastopajočo zimo, je kantonmá pokazal vse svoje prednosti in pomanjkljivosti. Prednosti so imele razmeroma udobna bivališča pacientov v kmečkih hišah, dobra dostopnost tudi pozimi, zato boljše možnosti za prekrbo in za dovoz ranjencev in za hitro evakuacijo. Slabe strani kantonmaja so bile nam, ki smo »zrasli« v tišini in konspiraciji roškega gozda, še posebno očitne: razsutost pacientov po hišah in vaseh, celo po pol ure hoda oddaljenih od štaba oziroma uprave, bivanja s prebivalstvom, ki se je lahko praktično neovirano gibalo, navzlic prepustnicam in splošnim omejitvam gibanja, izpostavljenost napadom iz

ljane, kakšne pol ure hoda od Dučičev, je bila prihranjena za rekonvalescente in gibljive ranjence, ki niso več potrebovali sprotne zdravstvene oskrbe. V rezervi je bila še vas Kuljaji, za primer, če bi morali nenadoma sprejeti večje število pacientov naenkrat. Razne imenovanih sta bila za strokovno delo še Zlata Visenjak in Dolfe Medvešek-Šumski, oba medicinka na koncu študija. Številčno stanje pacientov je bilo, kolikor se spominjam, čez 200, zaščitna četa je štela kakšnih 30 mož, približno toliko je bilo tudi osebja uprave z ekonomatom. Pri tem niso všteti gojenci sanitetne šole in pacienti ter osebje obeh priključenih točk: bolnišnice Topolovec in evakuacijske baze Gradac.

bodna ozemlja tako na slovenski kot na hrvaški strani pravzaprav niso nastajala na klasičen vojaški način, samo tako da bi partizanske čete osvajale kraj za krajem z vojaškimi napadalnimi akcijami. Nastajanje osvobojenih ozemelj je pretežno potekalo kot posledica čedalje večjega pritiska narodnoosvobodilnega gibanja na širših območjih, s številnimi manjšimi napadi na patrolje, zasedami in diverzijami in drugimi oblikami aktivnosti je osvobodilno gibanje prisililo okupatorja in njegove oblastvene organe, da so opustili nadzor ozemlja z

manjšimi vojaškimi in karabinjerskimi patroljami oziroma da so manjše garnizije, ki so bile slabo utrjene, kot tudi karabinjerske ali orožniške postaje, umaknili v večje centre. Okupator je moral spričo tega pritiska spremeniti način okupacije, moral se je osredotočiti v večje garnizije, v cilju nadzora ozemlja pa delati pohode z večjimi enotami. Takih pohodov je mogel zdaj organizirati manj.

Medprostore med takšnimi velikimi garnizijami, ki jih je bilo zdaj občutno manj, je moral pustiti nenadzorovane. Ker pa

so se partizanske enote postavile v zasede na izhodih iz takšnih postojank in se s tem nekako prilpepile nanje, so osvobojena območja, kjer je začela delovati ljudska oblast, postala še večja. Okupator je mogel prodirati na takšna območja le z močnejšimi silami, ki so štele vsaj nekaj bataljonov. Ker na takšnih območjih ni imel utrjenih oporišč, ki bi mogla vzdržati partizanske nočne napade, se je moral kmalu vrniti. Partizanske enote se ponavadi s takšnimi kolonami niso spuščale v frontalne spopade. Napadale so jih ponoči in iz zased...«

Brionske priprave na dunajsko konferenco

Strokovnjaki za mednarodno javno pravo lahko do podrobnosti nakažejo razlike med pojmom nevtralnost in neuvrščenost. Za uvod si sposodimo besede švedskega zunanjega ministra Svena Andersona, ki je dejal, da lahko ideologije večine nevtrálnih in neuvrščenih držav razumemo kot reakcijo proti polariziranemu svetu, v katerem živimo. Po njegovih besedah želijo vse nevtrálne in neuvrščene države ostati neodvisne in izven blokov, kar je najverjetneje poglavitna skupna točka med nevtralnostjo in neuvrščenostjo.

Tako imenovana skupina NN, ki se je pred dnevi sešla na neuradnem delovnem posvetu na Brionih, se seveda zaveda, da ne razpolaga s čarobno paličico, ki bi kar čez noč spremenila zaostrene razmere med Vzhodom in Zahodom. Nasprotja pa poskuša čim bolj zmanjšati in poiskati tiste skupne točke, kjer naj bi bilo dovolj prostora za sodelovanje vsakogar in ob vsakem času. Če je to tisto merilo, po katerem bi lahko ocenjevali dosedanje skupni nastop, potem je treba že sedaj ugotoviti tole: takšna oblika sodelovanja držav, ki so sicer različno mednarodno usmerjene in imajo različen družbeni

sistem, a skupaj težijo k nepripadanju blokom, ni samo neke vrste simpatično sodelovanje. Njihovi dogovori in aktivnost namreč vsebujejo tudi globlja sporočila, zlasti pa konkretne rezultate. Tak rezultat je dala nedavna stockholmska konferenca.

Pomembno razsežnost dvodnevne posvete na Brionih je dalo tudi dejstvo, da so prav bile NN evropske države v dosedanjem procesu popuščanja napetosti v Evropi in krepitvi varnosti ter sodelovanja učinkovite v premistitvi nekaterih, na videz nepremostljivih razlik v blokovski viziji evropske varnosti in sodelovanja. Sestane na Brionih je bil resda neuraden, sicer pa deloven in vsebinsko bogat. Zunanji ministri devetih evropskih držav so izmenjali mnenja o sedanjih mednarodnih razmerah in pripravah na Konferenco o evropski varnosti in sodelovanju, ki se 4. novembra začne na Dunaju. Izmenjava mnenj je po besedah Raifa Dizdareviča, ki je bil gostitelj srečanja, potrdila pravilno naravnost strategije skupine NN, izpričala pa je tudi mobilizacijski optimizem za začetek dunajske konference.

Zunanji ministri so »minivrh« Reagana in Gorbačova v Reykjaviku ocenili

nedoločno: niti ni uspeh, niti neuspeh; je morda možnost za nadaljevanje procesa evropske varnosti in sodelovanja. Še zlasti za nadaljevanje dialoga med Moskvo in Washingtonom je pomembno, da se bosta na Dunaju sešla tudi oba zunanja ministra velesil Shultz in Ševardnadze. Od Helsinkov leta 1975 se je posredno kazala nevarnost bipolarizacije KEVS – kot protiutež temu pa se je izkazala dejavnost skupine NN držav. Zunanji ministri so na Brionih poudarili enakovrednost in pomen vseh delov helsinške listine, zlasti pa obveznost držav podpisnic, da v celoti spoštujejo vseh deset načel in uresničujejo zapisano. Devet ministrov se je strinjalo v oceni, da je bil največji korak pri uresničevanju t.i. treh košar helsinške listine dosežen prav na področju razorožitve. Ob tem pa velja poudariti uspešno sklenjeno konferenco v Stockholmu (o ukrepih za krepitev zaupanja, varnosti in razorožitve). Kako bo vnaprej s procesom razorožitve v Evropi, je na tiskovni konferenci slikovito opisal švicarski zunanji minister Pierre Aubert, ko je dejal, da odgovor na to skupino vprašanj pozna samo Gospod Bog.

Kar zadeva drugo košaro iz Helsinkov, tisto o gospo-

darskem sodelovanju, so se ministri strinjali, da je vidno nazadovanje, da so zaradi političnih pogojevanj resno načete helsinške ambicije in da bodo tej problematiki na Dunaju namenili več pozornosti.

Ena osrednjih točk KEVS-a na Dunaju bo sklop vprašanj iz t.i. tretje helsinške košare, se pravi priljubljena tema človekovih pravic. To je značilno spolitizirana tematika, o kateri pa so zunanji ministri v sklepnem komunicanju poudarili bolj učinkovito in dosledno izvajanje načel.

Zunanji ministri skupine NN držav Švedske, Finske, Avstrije, Švice, San Marina, Liechtensteina, Malte, Cipra in Jugoslavije so ob koncu srečanja poudarili, da jih na Dunaju čaka pomembno delo in odgovornost. V dosedanjem procesu KEVS-a je bil ustvarjen širok forum za dovolj manevrskega prostora za aktivno sodelovanje 35 držav podpisnic Evropske listine. Gre za živ proces, ki je z resnimi preskušnjami dokazal, da se male (tudi manjše) in srednje velike države niso sprijaznile z neprestanim prilagajanjem stališčem »velikih«, oziroma s pomirjevanjem njihovih nasprotujočih stališč. Gre potemtakem za oživetev duha in dinamike procesa varnosti in sodelovanja v Evropi, s celovitim in vsestranskim delom pa bodo NN države lahko še naprej most med blokoma.

Miha Lamprecht

vzhodnoevropskimi državami.

Novi premier Šamir bo glede notranjih gospodarskih razmer v Izraelu prav gotovo imel lažje delo, kot ga je imel Peres pred dve letoma. Vprašanje pa je, ali ne bo poskusil minirati nekatere zunanje politične pobude, pa čeprav bo področje zunanje politike vodil Peres. Jicak Šamir med drugim ne skriva namena, da bi pospešil in

čas; dejstvo je, da je Šamir mnogo manj pripravljen na kompromis kot Peres. Razlika med obema politikoma je zgovorno podal Jaser Arafat, ki pravi, da je razlika med njima podobna razliki med Coca Colo in Pepsi Colo. Zanimivo je razlika med državnikoma citiral tudi londonski Times, ki je zapisal, da če se Peres sooča s kakšnim problemom ali predlogom, reče: »Da, vendar...«, medtem

Dimenzije Kohlove žalitve

Diplomatska vojna med velesilama je dobila novo razsežnost, za katero je poskrbel zahodnonemški kancler Helmut Kohl. Povsem nediplomatska izjava, ki si jo je dovolil ob svojem obisku v ZDA, je sprožila uradne sovjetske proteste, še pred tem pa ogorčila svetovno demokratično javnost.

Kot vemo, je v intervjuju za ameriški tednik Newsweek zahodnonemški kancler Kohl primerjal sovjetskega partijskega voditelja Mihaila Gorbačova z nacističnim ministrom za propagando, vojnim zločincem Josefom Goebbelsom. Ni dvoma, da je Helmut Kohl dobro vedel, kaj dela in da je slutil učinek svojega stališča. Bil pa je presenečen nad splošnim ogorčenjem doma, v tujini in predvsem v SZ. Sovjetsko veleposlaništvo v Bonni je namreč takoj zahtevalo pojasnitev, komentar h kanclerjevi izjavi.

Zanimivo je izmotavanje, ki smo mu priče. Ni dvoma, da je ameriški urednik dobro vedel, kaj počenja, če je res Kohlovo izjavo tako popravil oziroma dopolnil, kot je bila objavljena. Nemška varianta kohlove izjave je takšna: »Gorbačov je moderen komunistično voditelj, ki se razume na odnose z javnostjo«. V Newsweeku je prvi stavek izjave nespremenjen, drugi pa je dopolnjen s podatkom, da je bil Josef Goebbels eden od

tgistih, ki so bili odgovorni za zločine v Hitlerjevih časih.

Dopolnitev, če je res dopolnitev, ne pa del Kohlove izjave, je hudo breme za prihodnje dni zahodnonemške diplomacije. Primerjati sovjetskega voditelja z enbim najbolj zagriženih nacistov in slepega ter strastnega izvajalca Hitlerjeve zločinske politike, še posebej nacističnih pokolov, je poteza, ki je spravila v težaven položaj tudi ZDA kot gostiteljico zahodnonemškega kanclerja in potrjevalko njegove politike v paktu NATO.

Ni dvoma, da po ameriško dopolnjena Kohlova izjava dopoveduje svetovni javnosti, da so odnosi med velesilama eno, vmešavanje neke članice pakta NATO v te odnose pa nekaj čisto drugega. Američanom je povsem dovolj že afere, ki so jo sami razpihnili z izganjanjem sovjetskih diplomatov v razmerju enajst za enega. Kohlovo vmešavanje v globalne ameriško-sovjetske odnose je zato odveč in po ameriškem prepričanju tudi nadležno. Nadležneža pa se je mogoče učinkovito otresti, če ga spomniš na njegovo mesto v novejši zgodovini sveta. Kancler Kohl je to dobil v pisni obliki, škoda, ki jo je povzročil, pa bo zanesljivo čutila vsa njegova država. Tudi tisti Nemci, ki se poskušajo od njega omejiti in ga tako prisiliti, da prevzame vsestransko odgovornost za nepremišljeno nastopanje v tujini. F. L.

Zamenjava v Izraelu

Zamenjava premierskih stolčkov med voditeljema poglavitnih koalicijskih partnerjev Šimonom Peresom in Jicakom Šamirjem je bila zaradi »tehničnih težav« pri sestavljanju nove vlade preložena. Nova vlada, v kateri so vsi nekdanji člani vlade nacionalne enotnosti, je zaprisegla v ponedeljek, ko je Šamir tudi uradno postal premier, Šimon Peres pa zunanji minister. In kakšna bo izraelska zunanja in notranja politika v prihodnjih dveh letih?

V minulih dveh letih je bilo kar nekaj trenutkov, ko se je že kazalo, da bo krhka koalicija dokončno doživela polom. Kljub temu je dogovor o izmenični rotaciji preživel tudi občasne krize, opazovalci pa že zdaj menijo, da bo Peres kot novi zunanji minister poskusil premierja Šamirja zaposliti zlasti z domačimi temami, sam pa naj bi nadaljeval t.i. »mirovno kampanjo«, ki mu je minule mesece prinesla tudi največ točk. Nekdanji premier je na začetku predsednikovanja napovedal tri poglavitne cilje in sicer reformo gospodarstva v državi, umik vojske iz Libanona in nadaljevanje bližnjevzhodnega mirovnega procesa. Glede prvega sklopa vprašanj je lahko Peres zadovoljen, kajti inflacija je iz 445% obrzdal in zmanjšal na 20%. Seveda pa je treba upoštevati, da je to uspel na račun zvišane brezposelnosti in zlasti ob izdatni

ameriški podpori, za katero je Izrael najmočnejši eksponent ameriške politike na Bližnjem vzhodu.

Glede umika izraelske vojske iz Libanona in neposrednih pogajanj Izraela z arabskimi sosedami lahko zapišemo, da je Peres vsekakor popravil ugled države v odnosih z Egip-

Izraelski državniki se menjajo – agresorska politika pa ostaja nespremenjena

tom, ki kljub gospodarskim težavam ostaja najvplivnejša država v arabskem svetu. Med domete Peresove diplomatske dinamike nedvomno sodi tudi srečanje z maroškim suverenom Hassanom. Utrle je tudi pot do neposrednih pogajanj z Jordanijo in med drugim spodbudil otoplitev v odnosih z

okrepil postavitev židovskih naselij na Zahodni obali Jordana, s tem pa bi nedvomno spodbudil nezadovoljstvo arabskega sveta, zlasti Egipta, pa tudi nekaterih zahodnih zaveznikov v mirovnih prizadevanjih za konferenco o Bližnjem vzhodu.

Kako bo »po novem« v Izraelu, bo seveda pokazal

ko Šamir reče: »Ne, vendar...«

Glede na to, da je Peres prav v zunanji politiki v minulih mesecih potegnil vrsto potez, ki so njemu osebno in tudi Izraelu dvignile ugled, je pričakovati, da prav vsega dosežnega ne bo prepustil premierju Šamirju.

M. L.

Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna

Moskva: Sovjetska zveza je pripravljena na dialog z vsemi, ki se zavzemajo za rešitev bližnjevzhodne krize. Po besedah Vladimirja Poljakova, vodje oddelka za Bližnji vzhod pri sovjetskem zunanjem ministrstvu, Sovjetska zveza podpira idejo o sklicu mirovne konference o Bližnjem vzhodu.

Bejrut: V Libanonu se nadaljujejo občasni spopadi med pripadniki šiitskega gibanja Amal in palestinskimi borci v okolici palestinskih begunskih taborišč, vzhodno od pristanišča Sidra. Kot kaže, je znova propadel še eden izmed poskusov pomiritve med Amalovci in palestinskimi borci.

London: Več kot 500 uglednih britanskih znanstvenikov je podpisalo petico, s katero sporočajo, da bodo bojkotirali sodelovanje v ameriškem programu strateške obrambe, znane pod imenom »vojna zvezd«. Med podpisniki je tudi več Nobelovih nagradencev, članov Kraljevega znanstvenega društva in uglednih univerzitetnih profesorjev.

Maputo: V mozambiškem glavnem mestu so z vsemi častmi pokopali posmrtno ostanke predsednika Samore Machela, v državah »prve bojanke črte« pa se nadaljujejo spekulacije in ugibanja o južnoafriški vpletenosti v padec mozambiškega letala, v katerem je bil tudi pokojni predsednik.

Luxemburg: Zunanji ministri držav članic Evropske skupnosti so na dvodnevem sestanku poskusili uskladiti sprejem ukrepov proti Siriji. Sirija je domnevno vpletena v eksplozijo izraelskega letala.

Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna

TOMOS

mopedi, motorna kolesa, krmni motorji, motorne črpalke, motorne žage, univerzalni stabilni motorji

Spomin dr. Janeza Milčinskega na Sanitetno šolo Glavnega štaba NOV in POS v Zadru

Improvizacija in zagnanost

Pozimi 1944–1945 so bile na mejah osvobodjena ozemlja na Dolenjskem in v Beli krajini hude bitke. Bolnišnice so se napolnile z ranjenci, rekonvalescenti in invalidi. V preobljudene vasi so se zatekale nosečnice, matere z dojenčki in otroci. Zmanjkovalo je hrane. Pomoč po zračni poti je bila razmeroma skromna in je prihajala neredno. Prav teko je bilo z evakuacijo ranjencev in invalidov. Ob pritisku zavezniških armad na nemške okupacijske sile na jugu Balkana je bilo pričakovati, da si bodo te vojske poskušale za vsako ceno izsiliti umik proti reichu. Pri tem bi pa borci in civilno prebivalstvo obremenjevali partizanske divizije, in bi jih bilo verjetno sploh nemogoče zavarovati.

To so bili razlogi, ki so – vsaj za nas, ki nismo bili posvečeni v skrivnosti operativnih načrtov, – dovolj pojasnjevali odločitev glavnega štaba NOV in POS Slovenije na začetku leta 1945. Pospešeno naj bi se organizirali transporti pokretnih bolnikov, ranjencev in invalidov na pot čez Kordun in Liko v Dalmacijo, kjer je bil temu ljudstvu dodeljen življenjski

opremljene in izurjene, pomagale pri uničevanju sovražnika na naših tleh.

Pohodniki smo šli čez vzhodni Žumberak; pri Rakovem potoku blizu Zagreba smo prečkali progo in cesto, nato šli čez zasnežene planjave Korduna do Pisarovine, ki je bila že varno središče osvobodjenega ozemlja. Pot je bila dolga in naporna, počitki redki in kratki. Koman-

otroki ter nazadnje materinski dom, katerega prebivalke so prišle deloma s transporti iz Bele krajine, deloma iz Barija, oziroma tamkajšnjih taborišč. Zadar naj bi postal osrednja zdravstvena baza za ranjence in bolnike, evakuirane iz Slovenije.

Od daleč, z morja, je bilo videti lepo belo mesto, ko pa si prihajal bliže, je postalo vse bolj očitno razdejanje po bombardiranju. Samo največja zgradba na obali (pred vojno hotel Bristol in nato Excelsior, danes pa hotel Zagreb), je bila na pogled nepoškodovana. Bila je določena za centralno bolnišnico slovenske baze. Ohranjenost te veličastne zgradbe pa je bila le navidezna, v tako zombardiranem mestu ni ušla pohabi nobena zgradba. Bila je brez vode, kar najbolj revno razsvetljena, namesto šip

obalnem pomolu. Včasih je bilo najti dele pohištva tudi v odprtih sobah višjih nadstropij v ruševinah. Ker je bilo težko priti do njih in jih ni bilo mogoče celih spraviti na cesto, so lahko služili le še kot kurjava za kuhinjo in sterilizacijo v bolnišnici.

Naša bolnišnica je bila gotovo »enooki kralj med slepmi« vendar enooki brez zanesljive razsvetljave, brez tekoče vode, s kurjavo na les iz razbitih omar in klavirjev.

Urejanje je steklo mukoma in počasi. Včasih so nas prišli pogledat iz glavnega štaba ali iz Barija: načelnik sanitete Glavnega štaba NOV in POS Slovenije dr. Franc Novak–Luka, dr. Robert Neubauer iz Barija, pa Marko Peršič iz našega štaba v Beogradu... Zunaj Zadra, blizu Biograda na moru, smo imeli karantenski tabor za 1.500 vojakov, ki so jih z ladjami pripeljali iz črnogorskih in albanskih pristanišč, da bi se priključili divizijam, ki so napadale proti Ljubljani in Trstu. Med temi vojaki smo odkrili nekaj pegavičnikov. Nekateri so umrli, skoraj brez izjeme zaradi istočasne tropske malarije.

Na obali pred bolnišnico se je zbiral vse – uporabno in neuporabno – kar je tehnična ekipa rešila iz ruševin; prestol iz porušene cerkve, kar nekaj klavirjev, ginekološka preiskovalna miza iz nemškega bordela... Kar je bilo še uporabnega in kar je bilo mogoče popraviti, je prišlo med opremo bolnišnice, ostalo je bilo namenjeno za kurjavo.

V bolnišnici so potekala intenzivna zidarska in inštalaterska dela. Ves jugozahodni trakt v drugem nadstropju je bil določen za operacijske prostore: dve veliki operacijski sobi z ločenima predoperacijskima, sterilizacijsko, shrambo. Za sterilizacijo operacijskih instrumentov smo našli industrijski kotel na petrolejsko ogrevanje. Ko smo čez nekaj dni ostali brez petroleja, smo zgornji del naprave preprosto postavili na štedilnik...

Ločeno od operacijskih površin smo imeli veliko septično ambulanto. V njej smo oskrbovali paciente z omrzlinami iz zimskih oken in tiste s kritičnimi gnojnim ranami, ki so jih naredili dum-dum izstrelki. Takšne

Dr. Janez Milčinski-Peter, šef sanitetnega odseka štaba Baze NOV in PO Slovenije, marca 1944 v Zadru.

smo zdravili v posebnem mavcu.

V okolici bolnišnice so našle svoje mesto tudi druge potrebne stvari: poljsko stranišče iz kabine zrušenega ameriškega letala, pralnica za obveze in operacijsko perilo in destilacija vode za potrebe operacijskih sob.

Nekako v začetku aprila so bili operacijski prostori nared. Veliko truda je bilo vloženega: kotlički za sterilizacijo instrumentov so bili ogrevani iz sosednjega prostora. Operacijske svetilke so bile narejene iz pločevine konzervnih škatel in so prav dobro osvetljevale operacijsko polje (seveda, kadar smo imeli elektriko). Operacijsko perilo, komprese, plašči, rjuhe – vse je bilo večinoma sešito v lastni šivalnici.

Za potrebe bolnišnice smo uredili preprosto tehniko za različna popravila: izredna pomagala, proteze, opornice in drugo. Magister Boris Andrianič je v kleti sosednje zgradbe uredil vzorno skladišče sanitetnega materiala, pa tudi v shrambi bolnišnične kuhinje je vladal pregleden red.

Za paciente in obiskovalce smo ob sprejemnici v pritličju uredili razstavo fotografij iz dogajanj v saniteti na Dolenjskem od poletja 1943 naprej.

Brigade, ki so bile ustanovljene v Zadru in Biogradu na moru, je bilo potrebno oskrbeti s sanitetnim kadrom: z bolničarji in higieniki. Tudi bolnišnica sama je potrebovala zdravstvene delavce različnih usmeritev. Palača San Demetrio na skrajnem južnem koncu Rive se nam je zdela kar primerna za sanitetno šolo. Nekateri njeni deli so bili resda neuporabni in za naselitev preveč nevarni, (tudi stopnišča so bila zvečine podrta), vendar smo našli nekaj še

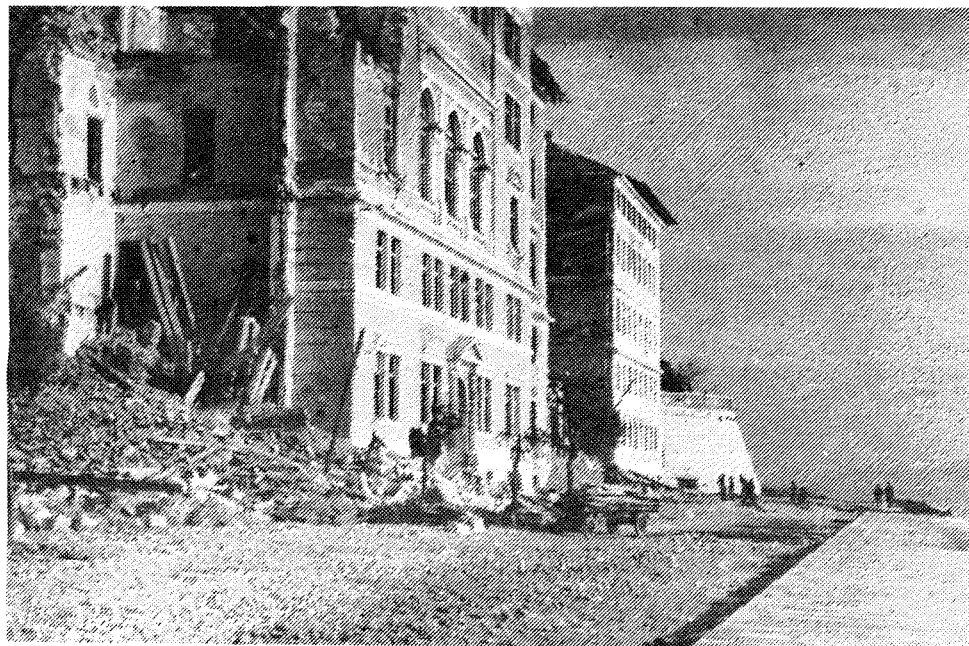
uporabnih površin za veliko predavalnico in za spalnice tečajnikov. Vhod v stavbo pa je bil zares veličasten in menda edini nepoškodovan.

Šolo smo odprli 11. marca 1945 in hkrati so se začeli trije tečaji: nižji in višji bolničarski ter higieničarski. Vsega skupaj se je zbralo 90 tečajnikov. Predavanja so imeli popoldne, saj smo bili predavatelji dopoldne polno zasedeni, pa tudi tečajniki so morali dopoldne pomagati v bolnišnici ali pa so imeli praktične vaje v parku za šolo. Tu so se učili pravilno obvezovati ranjence in imobilizirati ude. V tem parku so naši kulturniki pripravili oder ter kdaj pa kdaj priredili miting za pokretne paciente in civilne prebivalce iz bližnje begunske baze (to so bili ljudje z bega).

Sproti, kakor so pacienti prihajali z letali z belokranjskega letališča, tako jih je vsaj začasno sprejemala naša bolnišnica v bližnjo zasilno adaptirano kasarno. Tam so bili toliko časa, dokler niso bili na vrsti za preselitev v Kašte. Med njimi so bili belokranjski starci in otroci, begunci z Dolenjske, Čabranci, bolni in izčrpani aktivisti... Nekateri je bilo treba zadržati v bolnišnici, drugi so bili higienično oskrbljeni in so počakali na evakuacijo v Kašte, kjer so pod okriljem Rdečega križa dočakali konec vojne. Ta dan se je vse bolj bližal. Kar naprej smo govorili: »Jutri bo vojne konec«. Bila je že prava pomlad. Naši invalidi so se sprehajali po obali, sredi med njimi narodna junakinja Albinca Hočevnar-Mali. Zbirali so se v skupine, vsi prežeti s skrbjo, kako jih bodo sprejeli doma, invalide brez noge, roke...

Šef sanitetnega odseka si je vzel čas, da jih je slikal, saj so si želeli skupinsko fotografijo za spomin. Pol ure je še posedel z njimi in se pogovarjal o prihodnosti.

Pacienti in rekonvalescenti so na obali v pričakovanju slavnostnega trenutka zmage pripravili grmade iz razbita pohištva in gradbenega lesa. V noči od 7. na 8. maj se je razširila vest o kapitulaciji Nemčije. Osmega se je začela slovesnost že zjutraj. Bila je godba, bil je ples. Vse, kar se je moglo držati na nogah, je prilezlo iz bolniških sob. Vsi so se pogovarjali, srečevali so se pacienti iz različnih krajev, kuharji so poskrbeli za boljšo hrano, godba se je razlegala od jutra do večera. Pod noč so zažgali grmade in naša bolnišnica, dva meseca in pol naš ljubljencek in naš dom, je do jutra žarela v soju plamenov z Rive.

Pročelje nekdanjega zavoda San Demetrio, hudo poškodovanega ob zavezniškem bombardiranju Zadra, kjer je bila urejena Sanitetna šola Glavnega štaba NOV in PO Slovenije.

prostor na že dokončno osvobojenem Zadarskem polotoku.

V razmeroma malo prizadetih mestih Biogradu na moru in Novigradu ter v središču Zadra. To mesto so, kot so pravili, nekaj ur po umiku nemške posadke, angloameriška letala neusmišljeno bombardirala.

V dogovoru med glavnima štaboma Hrvaške in Slovenije so se že januarja 1945 začeli evakuacijski transporti: s prvim je šla tudi zdravnica dr. Zvezda Zadnik in nekaj tehničnega osebja za urejanje zdravstvenih zavodov v Zadru in okolici. O podrobnostih tega transporta ne vem dosti; tudi sicer se ne čutim upravičenega ocenjevati in opisovati življenje in delo slovenskih enot v Dalmaciji. Pišem le o tem, kar sem videl in doživel sam.

Naš transport je krenil iz Metlike v Beli krajini 25. februarja 1945. Štel je kakšnih 800 ljudi, ki naj bi (po besedah mojega takratnega zapiska) prešli v Dalmacijo in naselili Zadarski polotok, kjer bo močna baza glavnega štaba Slovenije. Ta baza naj bi oskrbovala slovenske brigade in osvobodeno ozemlje, spejemala ranjence, bolnike in okrevajoče: ko bodo ozdraveli, jih bo vrnila v brigade, ki bodo nato dobro

dant transporta je bil Stane Potočar–Lazar, takrat polkovnik.

Iz Pisarovine smo potovali na odprtih kamionih, spotoma pa smo v Topuskem pobrali še dr. Zvezdo Zadnikovo in nekaj ranjencev, ki so tu običajali še s prejšnjega transporta.

Po dolgi hoji in vožnji skozi pokrajino, kjer je še ležal sneg, smo prišli onstran Velebita v očarljivo pomlad. Samo razbiti bunkarji, granatni lijak, pohojene mine in podrti mostovi so kazali, da je tod še pred nekaj tedni divjala razjarjena vojna.

Biograd na moru je bil prava vojaška baza. Videli smo vrste novih, enakih kamionov, grmade vojnega plena in cele, enotno oblečene enote naših vojakov.

Hotel Beograd je bil določen za sedež štaba naše baze. V zgradbi z razbitimi okni in brez kurjave je bil leden mrz. Zato smo štabne seje imeli najraje kar na prostem. Sanitetni odsek, ki sta ga sestavljala šef in njegov kurir, je imel na voljo sončno sobo. Od tod so se organizirali zdravstveni zavodi baze: Novigrad na dnu Velebitskega kanala je bil najprej zbirališče in oporišče za lažje ranjence ter invalide, od februarja 1945 pa vse bolj dom za matere z dojenčki in majhnimi

so bila okna zaprta z belo pločevino (velikih krompirjevih konzerv). Stavba je bila dostopna po zasilni cesti, utrti skozi ruševine.

Marsikje so strleli v nebo samo vogalni stebri ali fasade, za katerimi so se kopičile gomile kamenja. Seveda je bila bolnišnica tudi brez opreme – še posebno brez postelj. Pomagali smo si z reševanjem ostanikov ležišč iz ruševin. Tu in tam smo našli kakšen uporaben kos tudi na ladji, ki je obležala zadeta ob

Predavanje iz anatomije za bodoče bolničarje; na fotografiji je pri katedru dr. Alfred Šerko.

Srečanje ob 50-letnici španske državljanske vojne Jugoslovanski »Španci« v Beogradu

Komaj dober teden potem, ko so se zbrali slovenski španski borci, so obletnico španske revolucije in državljanske vojne počastili tudi v Beogradu, kjer so se jugoslovanski španski borci zbrali na slavnostni skupščini v Domu JLA. Okoli devetdeset jih je prišlo, pozdravili pa so jih s svojo navzočnostjo predstavniki zveznih organov in organizacij, med njimi Radiša Gačić in Dušan Dragosavac.

Skupščina jugoslovanskih španskih borcev je za novega predsednika izbrala generalpolkovnika Veljka Kovačevića.

***

Iz brošure Naši Španci, ki smo vam jo že predstavili in je izšla prav ob obletnici, vam tokrat posredujemo odlomek iz prispevka Vljaka Begovića o pristopu KPJ k vprašanju Španije in obrambe njenih demokratičnih sil pred fašizmom.

...Od avgusta 1936. leta in skozi 1937. je bilo na dnevnih redih vseh sestankov Politbiroja CK KJPJ vprašanje Španije, na številnih sestankih pa je postalo celo osrednje vprašanje. Prihajalo je predvsem v pismih in direktivah, ki so jih prejemale organizacije KPJ v državi. Takšen odnos do Španije je trajal ves čas španske vojne. Organiziranje pošiljanja prostovoljcev je centralni komite posebej preučil. S tem ciljem so bile ustanovljene organizacije v državi in med našimi izseljenci v tujini, v Parizu pa je bila organizacija, ki je koordinirala njihovo delo in imela tam sprejemni center, od koder so naše ljudi pošiljali v Španijo. V samem začetku vojne, avgusta, so pošiljali partijske kadre za vojaškimi izkušnjami, vojaške strokovnjake in tiste, ki so že opravili vojaško »obuko«; potem pa je bilo organizirano tudi pošiljanje drugih prostovoljcev. Tako odhajajo v Španijo naši delavci – izseljenci, ki delajo v Franciji in Belgiji, potem pa tudi iz

drugih držav, tudi iz ZDA, Kanade in Južne Amerike. Z njimi odhajajo v Španijo tudi politični emigranti in drugi politični kadri iz SSSR in drugih držav, odhajajo študentje iz Čehoslovaške, Francije in drugi. Partija je posebno razvila organizacijo za pošiljanje prostovoljcev iz naše države pri čemer je uporabljala različne možnosti in poti.

Poleg organiziranja pošiljanja prostovoljcev je partija še naprej razvijala aktivnosti na področju solidarnosti in pomoči Španiji in je razvijala napotke v tej smeri, kakor to kaže eno od navodil CK KPJ¹⁰. To je: 1.) ustanavljanje komitejev solidarnosti s španskim narodom na širši antifašistični podlagi, s ciljem zbiranja pomoči in razvijanja politične aktivnosti v prid španski republiki. 2.) Ustvarjanje akcijske enotnosti s socialnimi demokrati za pomoč španskemu narodu, enoten nastop vseh delavskih organizacij, s tem pa tudi vplivanje na socialdemokratske mednarodne foru-

me, prispevajoč h gradnji akcijske neenotnosti proletariata v svetu za vprašanja pomoči Španiji. 3.) Aktivnost v tisku, izdajanje brošur o španski vojni, zmanjševanje hajke proti republikanski Španiji in stališču nevmešavanja. 4.) Organiziranje pošiljanja delegacij v Španijo in dajanje pobud za izjave vidnih osebnosti in organizacij v prid republikanski Španiji. 5.) Začudenje akcij ženskih, mladinskih in mirovnih organizacij, pošiljanje zdravnikov in medicinske pomoči itd.

Zlasti je izpostavljen pomen enotnosti delavskega razreda v naši državi, da bi se za pomoč Španiji lažje zbirale vse napredne sile, da bi se tako branili naši narodni in državni interesi. »Usoda Španije – to je naša usoda. Združimo sile delavskega razreda, da bomo pomagali njenim skupnim akcijam, da bo pomoč vsega tistega, kar je v Jugoslaviji častno in napredno, politično dalekovidno, čim bolj učinkovito«.

Partija je nastopila v bran boja španskega naroda, stran od laži in klevet reakcionarnega tiska, zlasti reakcionarnih katoliških listov Hrvatska straža in Slovenec, ki sta se skupaj z Vatikanom postavila na stran fašizma. Ta tisk je trdil, da so vstajajo organizirali komunisti, da je narodna fronta s terorjem in nasiljem ter moskovskim denarjem izbojevala zmago na volitvah, da je delavska olimpiada v Barceloni tako imenovana spartakiada bila le krinka za pripravo vstaje, da je Bela Kun dopotoval v Barcelono itd. Vstajajo in boj fašistov so prikazovali kot

boj revnih kmetov. Pokol v Badajosu, ko so kolonialne enote in fašisti pobili tisoče ljudi, tudi ženske in otroke, pa so prikazovali kot osvoboditev mesta, v katerega se prebivalci veselo vračajo itd.

Na to sovraštvo in laži sodelavcev Franca, Hitlerja in Musollinija so naši ljudje v Proleterju in drugih naprednih časopisih odgovarjali z dejstvi in resničnimi prikazi.

Med tem ko so bili komunisti v Španiji med prvimi organizatorji obrambe Madrida, medtem ko so ustanavljali Peti polk, »dinamiterose« in »železne čete«, medtem ko je Pasionaria skupaj z ljudstvom kopala rove pred Madridom, se je A. Košutić skupaj z drugimi reakcionarji pridružil boju proti komunističnemu gibanju in se postavil na stran fašizma. On pravi: »Moramo se boriti proti moskovskemu organizatorjem, saj je njihov cilj požgati našo domovino, jo porušiti tako, kakor so to storili v Španiji, da bi nam iz našega lepega Zagreba naredili Madrid.« Proleter je Košutiću odgovoril, kdo požiga in ruši Španijo in kdo napada ter razdira Madrid: »Hrvati – komunisti, ki se danes kot prostovoljci borijo pod Madridom, branijo tudi naš... beli Zagreb. Branijo ga, ne pa gospod Košutić, ki danes poziva hrvaški narod v boj proti komunistom. Zagreb brani pred Madridom Hrvat – komunist Vlado Čopić, na čelu 15. mednarodne brigade, s stotinami prostovoljcev vseh narodnosti Jugoslavije«. Proleter v istem članku sprašuje, kako da se eden od voditeljev hrvaškega naci-

onalnega gibanja postavlja na stran frankistov, ki ogrožajo nacionalno svobodo Kataloncev, Baskov in drugih narodnosti Španije. Opozarja, da bo usoda Madrida doletela številna evropska mesta, če ne bodo fašizem in fašistični agresorji ustavljeni, za to pa je potrebna enotnost ljudstva in moč narodne fronte, čemur se Košutić upira. Mračna perspektiva, na katero opozarja partija, je kaj hitro postala stvarnost sveta.

Podobno odgovarja Proleter tudi Hrvaški akademski ligi, ki se je postavila na Frankovo stran in izjavila, »da od zmage nacionalističnega Estado nuevo – nove države – mi, Hrvati, ne moremo imeti nikakršne škode, ampak samo koristi«. Ta liga ja poslala tudi pozdrav fašističnim branilcem Alcasara in Burghosa. Proleter jih je opozarjal na zgodovino hrvaškega naroda, ki je polna bojev za svobodo in narodne pravice, za napredno gibanje študentov v Beogradu in Zagrebu, ki je dalo in dajalo velike žrtve. »Narod ki ima rad svojo svobodo, je prijatelj in naravni zaveznik vsakega naroda, ki se kot on, bori za svojo svobodo in narodne pravice«.

Avtor članka še naprej navaja primere izpred vojnega (v času španske državljanske vojne) izhajajočega tiska v Jugoslaviji, opozarja na partijsko poudarjanje mednarodne solidarnosti, hkrati pa opozarja, na podlagi španskih izkušenj, na enotnost akcije našega delavskega razreda, tudi v boju proti dezinformacijam, klevetam reakcije in njene policije.

Ko navaja konkretno pomoč Španiji, poudarja, da je bila le-ta najmočnejša v ljudeh. Saj je bilo skupno številno jugoslovanskih prostovoljcev v Španiji nad 1660. Znano pa je, da številni prostovoljci, ki bi morali oditi iz Jugoslavije v Španijo, tega niso mogli storiti, ker jim je pot preprečila policija.

Že samo ob odkritju francoske ladje La Corse, so preprečili odpotovanje v Španijo več kot 500 prostovoljcem. Značilno pa je, pravi pisec, da so bili jugoslovanski prostovoljci po socialni strukturi zvečine delavci – izseljenci, nato študentje in intelektualci, med njimi pa so bili zlasti zastopani zdravniki, inženirji, učitelji in novinarji. Seveda je bilo precej partijskih kadrov. Med temi so bili poleg starih revolucionalnarjev in bojnikov, še udeleženci oktobrske revolucije in prve svetovne vojne, predvsem mladi ljudje.

Vljako Begović piše tudi o tem, kakšne so bile poti prostovoljcev po španski vojni. Večina njihovih usod je dve in več let pretrpela v nečloveških pogojih francoskih taborišč, kjer pa so svoje ječe spremenili v univerze revolucionarjev, kjer so dobivali splošno in politično izobrazbo, kjer so proučevali špansko izkušnjo in se pripravljali za bodoče boje. Več kot 500 Jugoslovancev – prostovoljcev je bilo tako zaprtih po zaporih in taboriščih v Franciji. Zato se je po končani španski vojni pomoč jugoslovanske partije skoncentrirala na organizacijo pomoči našim španskim borcem v taboriščih in za organizacijo njihove vrnitve v domovino. Avtor skozi odlomke iz takratnega časopisja in stališča KPJ ponazarja dragoocenost izkušnje v španski državljanski vojni, zlasti za obrambo neodvisnosti naše države pred fašizmom in okupatorji.

V brošuri o naših Špancih je tudi zanimiv prispevek o uporabi generalov 1936-39.

Sposojeno poročilo

Nezaposlenost zaposlenih

Zaskrblyujoča rast števila nezaposlenih v Makedoniji je eden najtežjih problemov naše družbe. To potrjuje tudi zdajšnja javna razprava o predlogu programa za reševanje tega vprašanja v Makedoniji. Republiški izvršni svet nudi temu podporo, borčevska organizacija pa tudi, vendar z zadržki.

Takšni problemi so sicer v vseh naših okoljih, razen v Sloveniji. Kot je problem iz leta v leto dobival nove razsežnosti, tako so se množile tudi analize stanja, stališča, sklepi, najrazličnejša diagnostična mnenja... Toda vse to ni niti malo vplivalo na preprečevanje nezadrsne rasti števila nezaposlenih, prijavljenih na silih in na zavodih za zaposlovanje. Ne razvita območja se trudijo, da bi s korenitimi posegi spravila stanje na stopnjo še znosnega, toda očitno je, da to ne bo šlo tako lahko. Najbolj svež primer, ki povedano potrjuje, prihaja iz Makedonije.

K temeljni javni razpravi o predlogu programa ukrepov in aktivnosti za uresničevanje politike zaposlovanja v SR Makedoniji do 1990. leta, ki traja že dva polna meseca, se je prejšnji teden s svojimi mnenji pridružila tudi ZZB NOV Makedonije. Resnost sedanjega položaja v tej republiki in posledice, ki iz tega izhajajo (že v sicer ogroženem standardu zaposlenih), so bile očitne tudi v podrobnem obravnavanju tega

problema. Borci so se namreč le pri tej točki dnevnega reda (bilo jih je še več kot deset), ustavili za nekaj ur.

Kljub dejstvu, ki je hkrati nekakšen – svojevrsten – paradoks, da Makedonija po izobrazbenih kazalcih in strokovni usposobljenosti zaposlenih v primerjavi z jugoslovanskim povprečjem niti ne stoji tako slabo. Nasprotno, v tej republiki ne vedo, kaj bi z vse številnejšo produkcijo kadrov.

»To negativno gibanje rasti nezaposlenosti pri nas se je začelo v sedemdesetih letih,« je rekel uvodničar, predsednik republiškega komiteja za delo Tito Beličanec in nadaljeval, da je prišlo do popolne gospodarske izčrpanosti, da se Makedonija utaplja v dolgovi in da je migracija iz vasi v mesta popolnoma zamrla. Glavni pritislek nezaposlenih na sise za zaposlovanje prihaja iz mestnih okolij. Predmet naših raziskav pa ni le sedanja evidenca stanja 141.000 nezaposlenih, pač pa tudi 400.000 delovno sposobnih, toda trenutno pasivnih in neprijavljenih (na zavodih za delo) te republike.«

Kako dobiti službo?

Beličanec je konstruktivno in slikovito predstavil značilnosti predloga programa ukrepov in aktivnosti, ki naj bi do konca srednjeročnega obdobja zagotovil delo za novih 100 ali 120 tisoč delavcev. To, da se Makedonija duši v dolgovih in

izgubah (kar 10 odstotkov vseh jugoslovanskih izgub), premajhni akumulaciji, izrazito nizki produktivnosti, pa je splošno znano in jasno je, da uresničevanje programa ne bo šlo tako lahko. Zato je poleg drugega najprej treba locirati in odstraniti vire nezaposlenosti, potem pa ukrepati tako, da bodo zagotovljena nova delovna mesta. Pri tem predstavlja program izhodišče za uresničevanje konkretnih nalog.

O težavah in možnostih

V uvodnih mislih in v obsežni ter konstruktivni razpravi so poudarili skoraj vse najpomembnejše točke in ovire, ki preprečujejo uspešno uresničevanje zaposlovalnega programa, pa tudi vse realne možnosti.

Ob tem, ko so poudarjali temeljna načela ekonomije, produktivno in realno zaposlovanje lahko zagotavljajo le tisti, ki so že zaposleni in ne kakšno administrativno ali celo politično vmešavanje (kot je rekel dr. Vlada Stamenkov), je bilo slišati tudi številna bolj zadržana mnenja.

V času, ko naša država dolguje tujini nekoliko sedemdeset milijard dinarjev, od tega šestnajst v tujini, je treba iskati možnosti v vseh doslej slabo izkoriščenih obdobjih, v praznih halah, v tehnološko modernem mrtvem kapitalu (Frana Kočovska-Cvetković); možnosti je treba iskati tudi v resnejših pristopih h kmetijstvu, razširjeni proizvodnji, še zlasti pa v drobnem gospodarstvu. Vse to predvideva tudi predlagatelj.

Tretja točka programa o zaposlovanju pa ni doživela nedeljenega, enotnega odobrava-

nja. Gre namreč za predlog odpiranja novih delovnih mest tako, da bi skrajševali delovno dobo zaposlenih, oziroma delavce prej upokojevali (po 35 letih delovne dobe za moške in 30-tih za ženske). Predlagatelj meni, da bi na ta način pridobili novih 43.000 delovnih mest...

Kljub dejstvu, da je dobil program o zaposlovanju v srednjeročnem obdobju vso podporo je ostal zgornji člen vprašljiv.

Proti dodatnemu obremenjevanju gospodarstva

Kakor se v razpravi niso navduševali za skrajšanje delovne dobe, se tudi niso navduševali za nekakšno preoblikovanje pokojniškega sistema, ki je uveljavljen v širši jugoslovanski skupnosti. Pri tem pa predlog za razpis ljudskega posojila za zaposlovanje ni ostal brez podpore. Toda nujno je, pravijo, upoštevanje vseh parametrov, ki so jih v ponujenem programu zaposlovanja obšli.

Tovariš Beličanec je, ko je odgovarjal na številna vprašanja borcev, poudarjal bolj pogumno pristopanje k tem problemom, pri čemer je menil, da ponujene rešitve na tem področju pomenijo edini sprejemljivi izhod iz nezavidljivega položaja.

Bistveni problem v Makedoniji pa je vsebovala ocena dr. Vlade Stamenkova, ki ji ni mogoče oporekati: pravi, da imamo dve obliki nezaposlenosti – tisto, ki je zapisana v silih in tisto, ki jo najdemo v samih tozidih. Kakor je izhajalo tudi iz drugih kazalcev, omejenih v tej razpravi, je ocena dr. Stamenkova pravišna.

(M. Stančić, Četrti jul)

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ

Radovljica – Borci dejavni v organih SZDL in družbenopolitičnem življenju

Na drugi razširjeni seji Občinskega odbora ZZB NOV Radovljica 13. oktobra so poleg dogovora o programu žalnih slovesnosti ob dnevu mrtvih in pojasnil družbenega dogovora o priznavalnih največ pozornosti posvetili razpravi in presojanju vključevanja in dejavnosti članov ZB NOV v krajevne organizacije in druge organe Socialistične zveze in o reorganizaciji občinskih upravnih organov.

Občinski odbor je pozitivno ocenil vlogo in prizadevanje borcev in aktivistov v vseh oblikah dela SZDL po krajevnih organizacijah, zlasti pri krepitevi delegatskega sistema, krajevne samouprave, poudarjanja kadrovske politike, SLO in DS, vzgoje in izobraževanja, odnosov do verskih skupnosti in socialnih vprašanj. V večini KK SZDL so borci še vedno nosilci vodilnih družbenih funkcij, zato se občinski odbor zavzema za hitrejšo prelaganje teh dolžnosti na mlade, s katerimi v večini KO ZB NOV že vseskozi tvorno sodelujejo.

Glede na načrtovano reorganizacijo občinskih upravnih organov so udeleženci seje terjali, da mora nova organizacija omogočiti boljši, humanejši odnos do občanov, služiti mora večji poslovni strokovnosti in zadovoljevanju potreb združenega dela in krajevnih skupnosti. Upoštevati kaže zlasti priporočilo in smernice zveznega izvršnega sveta za zmanjševanje administracije in zaposlovanja v njej ter omogočiti večji delegatski vpliv na odločitve skupščine in izvršnega sveta ter vseh upravnih organov. V upravnih organih naj bi se samoupravno organizirali vsi zaposleni v eno delovno skupnost, določili status vseh funkcionarjev in zagotovili večjo strokovnost in racionalnost poslovanja.

Člani občinskega odbora so bili kritični tudi do razdrobljenosti strokovnih služb SIS materialne proizvodnje in predlagali, da se vse strokovne službe teh SIS organizirajo v enotno delovno skupnost in priključijo skupni strokovni službi SIS družbenih dejavnosti, ki uspešno opravlja svoje naloge že tretje leto.

Stališča in priporočila občinskega odbora ZZB NOV Radovljica bodo posredovali Predsedstvu Občinske konference SZDL in Predsedstvu skupščine občine Radovljica, na zasедanju družbenopolitičnega zbora pa jih bo zastopala tudi delegacija ZZB NOV.

JR

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH

Nič nas ne sme presenetiti

Tokrat požar

Na območju primorskih občin: Ajdovščine, Ilirske Bistrice, Izole, Kopra, Nove Gorice, Pirana, Postojne in Sežane je pred dnevi potekala letošnja osrednja republiška vaja gasilcev in drugih enot civilne zaštite. Ta vaja je prvič presegla republiške meje, saj so v njej sodelovali tudi pripadniki civilne zaštite iz treh sosednjih hrvaških občin Buzet, Opatija in Reka.

Na osrednjem prizorišču vaje, v tovarni Plama in njeni ožji in širši okolici, je bilo v dobrih štirih urah in

pol kaj videti. Ob sodobni tehniki, s katero so opremljeni gasilci, druge enote CZ, delavci milice, pripad-

niki JLA in TO, gozdarji, radioamaterji, taborniki in drugi, so tokrat sodelovala tudi letala in helikopterji.

Vaja sama pa je potekala po takšnem scenariju, ki je bil narejen tako, da je upošteval vse resnične nevarnosti požara v tem delu naše republike in sosednje Hrvaške.

Požar je izbruhnil v najbolj občutljivem delu Plame. Ko so v delovni organizaciji ugotovili, da sami ne bodo kos požaru, so poklicali na pomoč poklicne gasilce. Ti so začeli prihajati iz Ilirske Bistrice, Sežane, Kopra, Opatije in Reke.

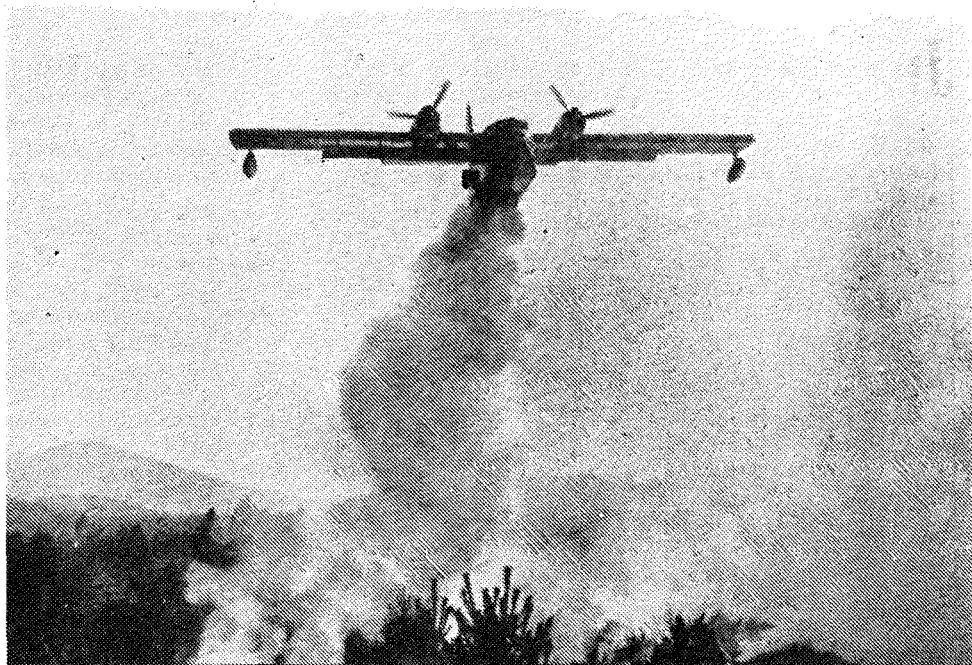
Čeprav je bil požar namišljen, so se mnogi spomnili požara, ki je pred šestnajstimi leti v dobrih sedemnajstih minutah spremenil tovarno v pogorišče. To je bila za ta delovni kolektiv velika šola in zdaj namenljajo protipožarni obrambi veliko pozornost.

Kmalu se je požar iz tovarniških hal preselil v na suha kraška tla v okolici in se bliskovito razširil na obronke Čičarije in zajel 2800 hektarjev veliko območje v obeh republikah. Veter je bil tudi na vaji ravno pravi, saj je pihal tja, kamor je »moral«.

To je bilo znamenje za občinske štabe civilne zaštite v prizadetih občinah, da pokličejo vse svoje enote in druge strukture SLO in DS za gašenje požara. Udeleženci vaje so številnim obiskovalcem in gostom pokazali gašenje požara v naravnem okolju, kjer so se jim pridružila tudi letala in helikopterji. Gozdarji so izdelali protipožarne poseke, ki so jih gasilci zažgali ter pogasili z letali. Tako so preprečili širjenje glavnega požara. Letalo Canadair, je dvakrat pripeljalo vodo iz Kvarnerskega zaliva, kar je med gledalci vzbudilo veliko zanimanja. Svoj delež pa je k temu prispevalo majhno kmetijsko letalo, ki je zaradi svojih zmogljivosti sposobno gasiti na vseh ozemljih.

Vajo na Primorskem si je ogledalo več sto gostov in opazovalcev iz vse Slovenije in sosednje Hrvaške, med katerimi so bili tudi predstavniki republiških sekretariatov za ljudsko obrambo in notranje zadeve, štaba TO, predsedstva SR Slovenije, ljubljanskega območja, gasilske zveze Slovenije, republiškega štaba civilne zaštite Hrvaške, skupnosti občin Reka in medobčinskih struktur primorskih občin.

Ko so organizatorji zbrali prve vtise, so med drugim ugotovili, da je bilo preveč dogodkov za tako kratek čas. Kljub temu pa je vaja v mnogočem potekala dobro, kljub temu pa bodo morali v prihodnje odpraviti nekatere napake in pomanjkljivosti, ki so v tako široko načrtovanih vajah vselej navzoče. Večina opazovalcev se je predvsem spraševala, ali bi res lahko ob »pravem« požaru tako hitro zbrali toliko gasilcev

Letalo Canadair je iz Kvarnerskega zaliva dvakrat pripeljalo po pet tisoč litrov vode. Ti vodni »bombi« sta veliko prispevali, da so požar pogasili.

in drugih strokovno usposobljenih ljudi ter tehnike. Večina je menila, da to ne bi bilo mogoče.

Kljub temu pa moramo glede akcije opozoriti na nekatera dejstva. Predvsem je bila to prva tako široko zastavljena vaja v naši republici in Jugoslaviji sploh. Bila je prva vaja, ki je pritegnila k uspešnemu sodelovanju odgovorne službe in strukture iz obeh sosednjih republik.

Hkrati s to medrepubliško vajo pa je potekalo še več manjših, ki pa niso bile v okviru akcije NNNP Kras 86. Predstavljali so si jih kot vaje v primerih, če bi požar izbruhnil hkrati na več območjih, krajih, kjer je nevarnost požarov velika. Takšno območje pa sta prav gotovo Primorska in Kras. Tako so se na vaji zbrale gasilske enote iz Dornberka, Kostanjevice na Krasu in Šempetra ter enote prve medicinske pomoči civilne zaštite iz teh krajev. Pri njih je požar zadel strela (letos je bila res kriva za nekaj požarov), vendar so gasilci, ki so hitro prišli na mesto požara, ogenj omejili in ga tudi pogasili. Posebej pa so se s svojim znanjem izkazale ekipe prve pomoči.

T. Š. in B. K.
Foto: Zdravko Primožič

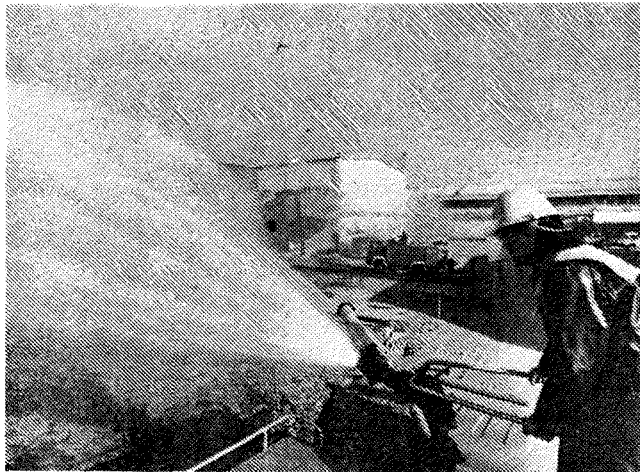
Zelo uporabna so pri gašenju majhna kmetijska letala, ki so zelo pripravna in zato uporabna na vseh ozemljih.

Vaja je potekala pod geslom:

**»NAJ NAS NE
PRESENETI POŽAR!«**

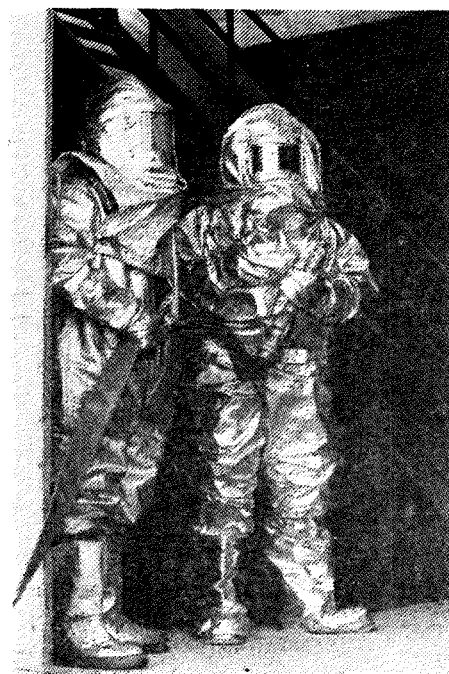
Vojaški helikopter je v gumijastih posodah prinašal vodo za gašenje.

Požar je izbruhnil v Plaminem tozdu Poliuretani. Požar, ki je pred leti uničil tovarno, je številnim delavcem v živem spominu. Posledica tega požara pa je, da je kajenje, kjerkoli v tovarni, strogo prepovedano, in če kontrola odkrije delavca, ki krši to pravilo, ta takoj izgubi službo.

S svojo usposobljenostjo in znanjem so se na vaji izkazale ekipe prve medicinske pomoči, ki so delale hitro in učinkovito.

Na pomoč so priskočili tudi gasilci iz Opatije, ki so bili oblečeni v posebne gasilske obleke. Te jih varujejo pred visoko vročino.

Požar se je na suhih kraških tleh hitro razširil in na pomoč so morali poklicati vse gasilske enote in druge enote CZ.

Ob 45-letnici Uziške republike

Bilo je tam daleč, daleč, v vaseh in zaselkih ob Zahodni Moravi, ob njenih čistih in bistrih potokih, ki še danes objokujejo mrtve in napajajo žive. Tam, kjer je klila svoboda, kjer sta se rodila bratstvo in enotnost, kjer so poglne klice samoupravljanja, neuvršenosti, naše nove ljudske oblasti.

Tam pod planinami: Jelico, Kablarom, Ovčarom...

Leta 1941, prve dni julija, smo prišli iz zapora v Mariboru, po dolgi, dolgi poti, polni negotovosti, v mesto Čačak ob Zahodni Moravi, ki je tedaj bilo zaostalo mesto, brez vode in kanalizacije. Štelo je okrog 12.000 prebivalcev, z bogato kmetijsko okolico. Danes je to veliko industrijsko mesto, z 80.000 prebivalci. Domačini so nas prisrčno in toplo sprejeli, odprti rok in src, kakor znajo le oni. Po vaseh so kmetje želi pšenico, to preprosto travo, ki hrani ves svet. Govorili so nam in nas tolažili, da je dobro obrodila in da bo kruha za vse, tudi za nas, pregnance, ki nas je zla usoda pripeljala v te kraje čudovitih ljudi. Prišli smo v kotel, kjer je vse vrelo in se pripravljalo za vseljudski upor proti okupatorjem in domačim izdajalcem na ukaz KPJ in tovariša Tita. Prišel je čas odločitve in tveganj. Titovi prvoborci so začeli borbo za svobodo in socialistično revolucijo goloroki z junaškim srcem in veliko ljubeznijo do zaslužene domovine, kakor je zapisal pisatelj: »Tisočletja branimo domovino goloroki, a vedno uspešno!«. To je bilo po 7. juliju, ko je v Beli Krčki pri Valjevu počila prva paratizanska puška proti sovražnikom. Goloroki borci so borbo nadaljevali.

Osvobojenega ozemlja je bilo vedno več. Prišel je 24. september 1. 1941. Osvobodeno ozemlje je bilo veliko kakor polovica Slovenije in imelo približno milijon prebivalcev, med njimi mnogo pregnancev iz vseh krajev naše zaslužene domovine. Slovencev okrog 30.000. To osvobodeno ozemlje je bilo otoček svobode v morju zaslužjenih evropskih narodov. Bilo je svobodna trdnjava v Hitlerjevi zasluženi Evropi, trdnjava revolucionarnega, nepremagljivega, svobodoljubnega naroda, ki ni nikoli v zgodovini klonil, pa tudi ne pred Hitlerjevim škornjem. To je bilo takrat, ko je bil Hitler na višku svojih moči, ko so njegove čete korakale proti Moskvi in Leningradu.

Uziška republika, prvo osvobodeno ozemlje v zasluženi Evropi, je živela 87 dni: od 24. septembra do 29. novembra 1941. Tu je bilo žarišče vstaje, sedež CK KPJ s tovarišem Titom na čelu, sedež Vrhovnega štaba. To je bila majhna država v državi, ker je imela vsa obeležja družbene skupnosti. Imela je sodstvo, šolstvo, zdravstvo, pošto, železniški promet, trgovino, razne delavnice, pekarnice, industrijsko proizvodnjo. Delovala je tudi narodna zaščita, radijska po-

staja, ki je dnevno poročala o vojnih dogodkih, o partizanskih bojih, zlasti pa o zločinih okupatorjev in domačih izdajalcih, četnikih.

Se posebnega pomena je bila tovarna orožja, kjer so izdelovali puške, ročne bombe, puškine naboje in mine. V tovarni so imeli tudi delavnico za popravilo orožja in topov. V tiskarni so tiskali Borbo, biltene in letake, katere so pridni in junaški kurirji raznašali v vse kraje, tudi na neosvobodeno ozemlje. V teh krajih so se rodili narodnoosvobodilni odbori, ki so skrbeli za Titove prvoborce, za pregnance, za otroke, za vse, ki so bili potrebni pomoči. Približevala se je zima, naletaval je že prvi sneg in pridne roke v raznih delavnicah so delale dan in noč. Počitka ni bilo. Tisti, ki so ostali doma, so pospravljali poljske pridelke in sadje. Delovne brigade so častno izpolnile svojo nalogo.

Tu so se rodili bratstvo, enotnost, samoupravljanje, neuvršenost, tu so bili položeni temelji, kako bo urejena naša domovina po vojni. To je velik pomen Uziške republike.

Položaj v Zahodni Srbiji je čedalje bolj skrbel nemško komando, ki je bila od Uziča oddaljena približno 100 km. Že sredi septembra so začeli Nemci prevažati okrepitve, da bi likvidirali osvobodeno ozemlje. Nemške čete so prihajale iz Francije, Grčije, vzhodne fronte. Nemškim enotam so pomagali ustaši,

četniki vseh vrst in barv. Začeli so obkoljevati osvobodeno ozemlje od vseh strani. To je bila prva sovražna ofenziva, ki so jo Nemci imenovali »Akcijska Uziča«. Častno nalogo v tej neenaki borbi je opravil Delavski bataljon, ki je padel do zadnjega moža. Civilnemu prebivalstvu so okupatorji grozili, da ga bodo uničili in vsa naselja zravnali z zemljo. Zato so narodnoosvobodilni odbori izdali razglas, naj se vse civilno prebivalstvo umakne v hribovite, oddaljene kraje, na planine. S seboj naj vzamejo živino, vso hrano, zakopljajo naj ves arhiv. Vse to so naredile pridne roke in okupatorji so se vrnili v prazno in so spraševali, kje so ljudje.

Ker so bile paratizanske enote razredčene, zdesetkane, je Vrhovni štab ukazal, naj se borci umaknejo na planino Zlatibor in naprej v Sandžak, kjer je že bilo novo osvobodeno ozemlje, s sedežem v Foči. V borbah je padlo veliko naših rojakov, pregnancev, kar nam pričajo spomeniki in pomniki v vseh teh krajih. Vse to se je dogajalo zadnje dni novembra, na pragu hude zime. Nemško poveljstvo s prvo sovražno ofenzivo ni doseglo svojega namena. Junaški Titovi partizani so nadaljevali borbo za svobodo in socialistično revolucijo do končne zmage, ki se je končala na Poljani pri Prevaljah, na Koroškem, 15. maja 1945. Na spomeniku, ki so ga odkrili, so vklepane skromne besede: »SVOBODA IN MIR!«. Te besede nas žive zavezujejo, spominjajo in opominjajo.

Danica Zidarič

Tale članek o medalji 10. SNOUB bi moral biti že davno napisan – skupnosti borcev te brigade sem se tudi opravičil. Čisto preprosto sem pozabil predstaviti medalje te brigade, še huje, živel sem celo v prepričanju, da sem predstavil vse brigadne medalje...

Partizanski znaki in medalje

10. SNOUB – »Ljubljanska«

Brigada je bila ustanovljena 11. septembra 1943 v vasi Golo nad Igom pri Ljubljani. Izoblikovala se je iz približno 1500 ljubljanskih prostovoljcev, ki so ob kapitulaciji Italije odšli v partizane, njeno jedro pa je bil 2. bataljon Serčerjeve brigade, ki je bil vključen v celoti, njegovi borci pa porazdeljeni po brigadi. Brigada se je bojevala na Notranjskem in Dolenjskem, v težki zimi 1943–1944 več mesecev v Gorskem kotaru, pa tudi v Beli in Suhi krajini. Bojno pot je sklenila z razbitjem zadnjih sovražnih bojnih črt pred Ljubljano. V mesto, po katerem se je imenovala, je vkorakala že jutraj 9. maja 1945. Svojo bojno zastavo je simbolično izobesila na zgradbi ljubljanskega magistrata. Skozi brigadne vojne vrste je šlo približno 3000 borcev in bork, izdelan bo tudi pregled, koliko jih je padlo. Brigada ima svojo himno. Besedilo zanjo je napisal Marjan Regally, uglasbil pa Bojan Adamič, oba borca brigade. Brigada je bila odlikovana z redom partizanske zvezde in z redom bratstva in enotnosti, iz njenih vrst je izšlo šest narodnih herojev.

Idejni osnutek za brigadno medaljo je zasnoval borec brigade Boris Mihajl-Maj, oblikoval Dom invalidne mladine Ponikve, izdelalo pa gravurstvo Bruno Kosi v Ljubljani. Izdelanih je bilo 500 oštevilčenih medalj in nekaj neštevilčenih. Prva podelitev je bila na proslavi 40 letnice usta-

Spominska medalja borcev in bork 10. SNOUB »Ljubljanske«

novitve brigade 18. septembra 1983 na Turjaku. Takrat je bilo podeljenih 172 medalj, do letošnje jeseni pa skupno 390 medalj. Pripadniki brigade, ki so bili v Ljubljanski brigadi kadarkoli pred 9. majem 1945, in medalje še nimajo, naj se obrnejo na naslov Odbor skupnosti borcev 10. SNOUB Ljubljanske, Vrtača 11, Ljubljana. Neštevilčene medalje so bile podeljene družbenopolitičnim organizacijam, šolam, vojni pošti in drugim, s katerimi sodeluje brigadna skupnost borcev, pa tudi svojem padlih ali že umrlih borcev, če so tako želeli.

Brigadna skupnost je v zadnjih letih dala izdelati tudi več različnih značk, kot zanimivost pa dodajmo, da je posebno jubilej na značka 10. SNOUB Ljubljanske nastala že ob 10. letnici ustanovitve brigade leta 1953.

Janez J. Švajncar

Dogodki pri Covnikovih

22. oktobra je deževalo. Covnikova mati Marija Suhadolnik je pripravljala paket za moža Roka, ki je bil v Dachau (20. avgusta 1944 so ga zajeli kot partizana). Zavoj naj bi odnesla Jožica Knez in gredeč mimo Podpesnika naj bi vzela še neko pošto za partizane. Do Plaznika v Koroški Beli pa se je odpravila tudi Jožicina mati Treza. Tjakaj je odnesla nekaj volne, ker so Covnikovi ostrigli Plaznikovega mrkača. Treza je pri Plazniku počakala na hčer. Plaznikovi so ji povedali, da grede Nemci v hajko. Kam, ni vedel nihče. Ker pa so bili Podpesnikovi v Železni Kapli in se dolgo niso vrnili, tudi Jožice ni bilo lep čas nazaj. Prišla je tik pred nočjo in tedaj so vedeli, da so Nemci šli čez Pavličev vrh na Solčavo. Plaznikovi so prepričali ženski, naj ostane, češ da je prenevarno in da bi na vrhu lahko padli v zasedo. Ostali sta, Nemci pa so tisto noč prespali v Covcu.

Ko sta se ženski vrnili v Covc, so Nemci že odšli proti Solčavi, manjša skupina pa se je z naropanim blagom vrnila čez vrh proti Železni Kapli. Soba, kjer je Treza imela obleko, je bila izropana. Tako njej kot ostalim so pobrali najboljše, kar so imeli. Treza je imela v sobi tudi citre – pozneje so jih našli ob poti in zraven še nekaj posteljnine.

Solčava je zagorela, Nemci so prignali ljudi mimo Covnika, kjer so se ustavili. Ko so Nemci odgnali Solčavane čez Pavličev vrh, so jih tačkaj napadli partizani 13. Bračičeve brigade. Ponoči so se vrnili in oglasili pri Covniku, med njimi je bil Klemenšekov kovač, ki so ga edinega poznali.

Bilo je dopoldan, 25. okto-

bra. Proti jutru so partizani odšli proti Solčavi, okrog devetih pa so znova prišli Nemci in se ustavili pri Covniku in ostali do požiga. Začeli so ropati in klati živali. Treza je poklicala hčerko Jožico. Brž sta zapregli konja, da bi pripeljali iz gozda steljo in potem pobegnili in se skrili.

Prišli sta na Ločeš, kjer je bilo vse zastraženo. Vprašali so ju, kam gresta. Dovolili so jima le, da sta naložili steljo na gare, vendar sta se morali takoj vrniti. Doma ni smel nihče zapustiti domačije. Nemci so ostali pri Covniku še ves dan in vso noč. Domača hči Nina in Jožica sta se opogumili in povprašali nekega oficirja, kaj nameravajo z njimi. »Bodite mirni«, jih je potolažil, »nič se vam ne bo zgodilo«. Služkinja Slavka Plesnik, po domače Golerje-

va – sestra Covnikove gospodinje, je medtem pekla nekaj hlebov kruha, še pred tem je Treza odgnala ovce na Ločeš. Ko se je vrnila, je pojedla nekaj malega juhe, kruh še ni bil pečen. Nemci so že zapovedali odhod. Kruh je ostal v peči, odpeljali so jih lačne, brez dokumentov. Pobrali so, kar je še ostalo, Nemci pa so se lotili črnega posla, požiganja.

Pri Žibovtu je že gorelo. Okrog devete ure 27. oktobra so v Covc prignali tudi Šumetove. Covnikovi so zapregli vole...

Enajst Covnikovih ljudi je moralo oditi z Nemci v neznanost: Marija Suhadolnik, gospodinja, sin Rok, hčerki Nina in Ana, Slavka Plesnik, služkinja, Ana Plesnih prevžitkarica, gospodinja in Slavkina mati, Terezija in Frančiška Poličnik, pestunja in služkinja, Terezija Knez, služkinja in njena štirinajstletna hči Jožica, ki je bila pri

materi na kmetiji in pomagala pri raznih delih. Z njimi je moral tudi pastir Oprčan Ivan, ki je imel že od mladosti izreden spomin za vse dogajanje na Solčavskem. Če kdo ni vedel za katerega, kdaj se je poročil ali umrl in če je bilo kaj posebnega, si lahko zvedel od njega za več desetletij nazaj.

Nemci so med bivanjem pri Covniku poklali vse kure in jih pojedli. Junico so zaklali že prvi dan in 2 prašiča prav tako. Bika, ki je bil zelo hud, je nemški korporal ustrelil. Na dan odhoda so zaklali še štiri prašiče, naložili na gare in vpregli še konja in z naropanim blagom odšli proti Železni Kapli. 60 ovac je ostalo, ker so bile na paši in jih je pozneje gospodarska komisija pri komandi mesta Solčava razdelila med ljudi, ki so ostali brez vsega.

Pregnance so v Beli naložili na kamione, ki so se čakali na cesti. V gradu pri Železni Kapli so se ustavili, kazalo je, da bodo prespali, vendar so kmalu odšli naprej, do Železne Kaple. Nina je odšla v mesto in prinesla nekaj kruha. Proti jutru so jih odgnali na železniško postajo, strpali v vagon in odpeljali v taborišče v bližini Gradca...

Ivan Oprčan pa se o tistem dnevu spominja tudi tole: »Ob enajstih dopoldne so prišli v Covc kurirji iz postaje 1–12; Florijan Ošep-Janko, Pepi iz Lepenja in še nekdo. Okrog opoldne pa je prispel kurir iz neke enote iz Podolševe-Citrije in oddal pošto Floriju Ošepu. Gospodinja je že pripravila kosilo in kurirja povabila k mizi. Na mizi je bila goveja juha. Nekaj dni poprej je komandir postaje Ostro prignil iz Koroške Bele vola, ki so ga kurirji ubili, meso nasolili in skrili v klet v kup pese – klet

je bila obokana. Služkinja Slavka Plesnik je še dejala: Počakajte toliko časa s kosilom, da poprej nakrmim prašiče. Zagrabila je vedro in odšla. Ko je prestopila prag je zagledala kolono Nemcev, ki je bila že pri hlevu v nepredni bližini hiše. Skočila je nazaj v hišo in zavpila: Nemci! Tedaj so kurirji pogledali skozi okno in videli kolono sovražnika že pri hiši.

»Zgrabili smo orožje in opremo. Kurir iz enote in Joži-Pepi iz Lepenja sta skočila po stopnicah v kletni prostor, kjer so bila vrata. Toda vrata so bila zaklenjena... Opazil sem to in skočil skozi vhodna vrata na zgornji strani hiše in se izgubil za vogalom. Nemci so me opazili, obkolili hišo in tekli nekaj metrov za menoj, pripoveduje Florijan Ošep.

Pred hišo je bilo strmo. Flori se je pognal v strmino proti Žibovtu. Valeč se po bregu navzdol je izgubil puško italijanko in šotorsko krilo. Ko se je znova dokopal do puške, je zaropotala brzostrelka: svinčenke so mu zasikale nad glavo. Ker ga je kril strmi rob travnika, mu Nemci niso mogli več do živega. Prišel je v gozd.

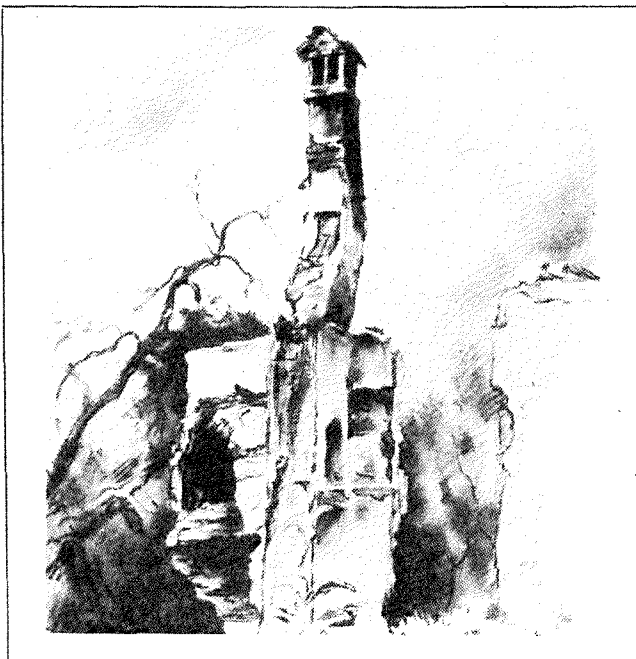
Srečno sta jo odnesla tudi Florijeva tovariša. Ker je bil ključ v vratih, sta neopazno odklenila, se pognala v strmino in zavila v levo. Bila sta

že na varnem, ko so ju opazili in začeli streljati.

Flori je odšel v dolino. V Jezeri je srečal Žibovtovo Nežko in ji povedal, da so prišli Nemci. Nežka je odšla proti domu, Flori v Logarsko dolino. Ko je prispel do kapele, je zagledal pri Logarju skupino ljudi s konjem. Bilo mu je jasno, da so partizani. Mahnil jo je po dolini proti Logarju. V roki je imel kratko palico. Nanjo je navezal robček in vneto mahal s palico. Res so bili partizani. Eden med njimi je takoj prijezdil konja do Florija. Flori je povedal svoje doživetje. Fantje so takoj zapustili Logarsko in odšli, sam pa je nadaljeval pot proti Solčevi. Pri Krznarju sta se srečala z Johanom Kordežem, vodnikom pri komandi mesta Solčava, domačinom. Opozoril ga je na nevarnost, vendar se je Johan Raje zanesel na svojo previdnost in šel naprej proti Logarski dolini. Pri Podbreznikovem mostu je že naletel na zasedo, ki je začela streljati nanj in ga ranila v nogo. Klub temu jim je ušel. Pozneje se je nekaj časa zdravil v partizanski bolnišnici v Robanovem kotu.

Flori se je ustavil še doma, potem pa se je namenil naprej v Solčavo in sporočil partizanom, da se bliža hajka.

Anton Ikovic

Ivan Žunič

Preživel sem ustaško taborišče

(Nadaljevanje in konec)

Poleg pospravljanja in čiščenja dežurne sobe in sobe upravnika varnostne službe ter mežnarja sem moral popoldan čistiti tudi sobo podoficirjev. Čistil sem sobo, obutev, obleko itd. Podoficirji so mi prinašali oblačila, ki so jih jetniki slekli pred likvidacijo. Slačili so pred likvidacijo, ki so imeli kolikor toliko kakovostne obleke. Obleke so bile na več mestih prebodene z noži in kravate. Vse te obleke sem moral čistiti tako, da se ni poznala kri. Takšne sem vrnil tistemu, ki mi jih je dal v čiščenje. Ustaši so to obleko verjetno prodajali. Včasih so jih odpeljali kar s kamioni. Še danes si ne morem predstavljati, kako sem vse to preživel in me niso likvidirali, saj sem preveč vedel.

Priprave za ustaško obletnico 10. aprila so bile zelo obsežne. Ustaši so hoteli ta praznik čim lepše praznovati. Tudi jaz sem hodil na vaje kot igralec, vendar so me kmalu izločili. Glavni igralec je bil poklicni igralec Berger, po narodnosti Žid. Popolnoma je bil lahko igral tudi žensko. Ob tej priložnosti so izpraznili čevljarstvo delavnico, pripravili oder in uprizorili Scherezado. Kmalu po tisti uspehi igri so igralci neke noči nenadoma izginili. Tudi tokrat sem imel srečo, da nisem sodeloval v igri, ker bi tudi mene najbrž »zmanjkalo«. Ustaši so imeli navado, da so streljali ali obešali taboriščnike, preden so dajali kosilo. V središču taborišča je bil zvonec in kadar je pozvonilo, smo takoj vedeli, da se bo nekaj zgodilo. Takrat smo se morali vsi postrojiti pred neki zid. Tukaj so vedno streljali jetnike. Starejši taboriščniki so bili tega že vajeni, mlajšim pa je padala iz rok posoda od groze. Spominjam se, da so nekoč obešili 9 taboriščnikov, ki so po Savi hoteli pobegniti z motornim čolnom. Prej so delali kot ladjarji. Ko so se odločili za pobjeg, so stražo zmetali v vodo in hoteli pobegniti, vendar niso imeli sreče, ker so v motni vodi nasedli na neki štor in tako uničili ladjo. Ker niso znali plavati, so se skrili na bližnja drevesa in postali spet plen ustašev. Med ubežniki je bil tudi glavni kuhar iz ustaške bolnišnice. Ko je čez nekaj dni zazvonil zvonec, smo se postavili pred zid in čakali. Stražarji so prinesli osem tovarišev pred veva. Dva stražarja sta odšla še po kuharja. Kuhar pa je imel pri sebi strup, ki ga je takoj spil in bil takoj mrtev. Vendar stražarji niso verjeli, da je res mrtev, zato so ga brcali in topli s puškami in kopiti. Ko so ugotovili, da je res mrtev, so ga izvlekli iz stavbe in ga še naprej brcali. Po končanem obešanju smo šli na kotel po hrano.

Ustaški režim je močno prizadela kapitulacija Italije. Vsi taboriščniki smo rado vedno gledali v črne zastave, ker še nismo vedeli, zakaj visijo. Visele so na treh mestih. Obesili so jih že jutraj, a nam so ustaši prišli povedat šele opoldne, da je sramotno kapitulirala Italija. Taboriščniki smo pozneje sami ugotovili, da to veliko pome-

ni tudi za naše narodnoosvobodilno gibanje. Taboriščnikom je novica o kapitulaciji Italije veliko pomenila, saj sicer nismo vedeli za dogajanja zunaj. Če bi ustaši zvedeli, da kak taboriščnik bere časopis, bi ga takoj ustrelili.

Zadnji dan v letu 1943 je bil posebno vesel za nas. Tudi ustaši so se veselili. Mi, taboriščniki, pa smo se najbolj veselili zvečer okrog 22. ure. Vse te obleke sem moral čistiti tako, da se ni poznala kri. Takšne sem vrnil tistemu, ki mi jih je dal v čiščenje. Ustaši so to obleko verjetno prodajali. Včasih so jih odpeljali kar s kamioni. Še danes si ne morem predstavljati, kako sem vse to preživel in me niso likvidirali, saj sem preveč vedel.

Ustaši so si z motornimi čolni oskrbovali tudi drva za njihovo kuhinjo. Imel sem srečo, da sem šel le enkrat po ta drva. Dokler smo mi taboriščniki nakladali ta drva na čoln, so nas ustaši priganjali k delu ali šli krast. Po tej hosti so hodile kmečke svi-

Ivan Žunič po begu iz ustaškega taborišča in ob prihodu v partizane

nje na pašo. Ustaši pa so vsakokrat, ko smo šli po drva, ustrelili eno ali več svinj. Peljali so jih s čolni do taborišča in izboljšali hrano ustašev. Kmetje naj bi mislili, da so kradli partizani. Meso pa so nosili tudi svojim družinam.

Ustaši so skušali taboriščnike vselej zavajati tako, da so jih spraševali, če se kdo prostovoljno javi na delo na ekonomiji. Vsak taboriščnik je upal, da bo tam lahko pobegnili. Vendar jih je šlo veliko na ta način prostovoljno v smrt. Še tisti, ki so šli v resnici delat na ekonomije (na kmetije, katerih gospodarji so bili ubiti) se niso več vrnili živi.

Moj prvi sosed in v taborišču prvi tovariš mi je po končani vojni pripovedoval o svojem pobegu iz taboriščne ekonomije Jablanac. Ta ekonomija je bila pred 2. svetovno vojno vas, kjer je živel

mešano prebivalstvo. Ustaši so prebivalstvo takoj odgnali v taborišča ali pa so jih likvidirali. Na njihove domove pa so naselili svoje družine ali pa ustanovili taboriščno ekonomijo. V juliju 1943 sva s tovarišem izvedela, da name ravajo peljati skupino taboriščnikov na ekonomijo. Dogovorili smo se, da ne bomo šli. Ko so v opoldanskih urah ustaši vprašali, kdo se javi za prostovoljno delo v Jablanac, kjer naj bi kosili travo, se je prijavil moj tovariš Tomljanović. Že kmalu sem iz pogovora ustašev zvedel, da sta dva, Josip Tomljanović in Zvonko Kireta, pobegnili. Čez eno leto po tem dogodku je tudi meni uspelo, da sem pobegnil. Srečali smo se spet (v partizanih) v Stiriintrideseti diviziji.

Ne spominjam se več točno, kdaj je bil tisti veseli dogodek, ko je bil ustreljen komandant taborišča Andrija Bosak. V popoldanskih urah smo zvedeli. Ustrelil ga je eden izmed ustašev, ki je bil skupaj z bratom določen za stražo na ekonomiji. Zaradi nekakšnih prekrškov je komandant taborišča povabil enega od bratov na raport: Andrija Bosak, ki je bil navažen grobosti, se je grobo obnašal tudi s tem ustašem. Zaradi besed na raportu ga je Bosak ustrelil. Ko je brat tega ustaša zvedel, kaj se je zgodilo, se je takoj vrnil z ekonomije nazaj v taborišče, da bi se maščeval za brata. Ko je našel Bosaka, ga je ustrelil v trebuh in ta je bil takoj mrtev. Oficirji so ga prinesli v upravo taborišča in potem neznano kam. Po-

sem prosil dežurnega oficirja, naj mi napiše naročilnico za kanto olja. S tem oljem sem takoj namazal tla in si s tem olajšal delo. To delo sem opravljal še eno leto in v tem času zažgal na tisoče kart za hrano tistih, ki so jih umorili v tej sobi.

Teden dni pred božičem 1944 sem prišel v taborišče Lepoglava. Hrana, disciplina in vsi drugi pogoji življenja so bili skoraj enaki kot v drugih taboriščih. Tu sem bil zaposlen s tovariši, ki so delno poznali mojo preteklost. Skupaj smo delali v vojaškem in taboriščnem skladišču hrane. Večkrat smo kradli hrano za naše bolne in slabotne tovariše. V sobi nas je bilo šest. Eden izmed nas je bil Line Benedeković, po poklicu učitelj in je bil takrat zelo bolan. Njemu sem dal tudi svojo taboriščno karto za hrano, poleg tega sem mu prinašal ukradeno hrano. Ko smo v taborišču tehtali zrnje, ki smo ga potem vozili v mlin, smo vedno dodali še kakšno vrečo zrnja več, tako da smo si potem to moko razdelili in jo odnesli vsak na svojo stran. Kradli smo vse, kar nam je prišlo pod roke: pšenico, koruzo, sladkor, meso itd. Zrnje smo jedli surovo in kuhano. Pri razdelitvi hrane smo vedno gledali le na to, kdo je bil bolj potreben hrane.

Bilo je 10. aprila 1945, ko so ustaši slavili četrto obletnico NDH. Takrat smo morali vsi biti pri maši v stari kaznilnici. Ko smo prišli k maši, so ločili moške na eno in ženske na drugo stran. Po sredini pa so bili ustaši. Nato je prišel ustaški oficir, ki se je predstavil kot duhovnik. Pred oltarjem si je odpasal pištolo in si oblekel duhovniško oblačilo. Začel je s politiziranjem. Že v začetku je dejal: »Jaz vem, da vi, politiki čakate na politični govor. In vem, da mislite, da vam bodo pomagali Angelži, Rusi, partizani itd., ampak povem vam, da za vas ni rešitve brez NDH. Če bo uničena NDH, boste uničeni tudi vi. Vem, da mislite na topove, ki se slišijo, vendar to niso topovi. Narod NDH je zdaj tako enoten, kot še nikoli!« Sledila je kratka molitev. Med drugim očenaš za poglavarja, očenaš za borce, očenaš za tiste, ki so padli za domovino – in očenaš za partizane, da bi jim bog razsvetlil pamet.

Topovsko streljanje, ki ga je omenil duhovnik, se je slišalo iz Madžarske, ko so Rusi že prodirali proti Nemčiji. Dva dni po tej maši so ustaši začeli zadnjo morilsko akcijo. Skladišča hrane so selili v neznani kraj. Isti dan so likvidirali tudi večjo skupino taboriščnikov. Vsako jutro so z zvonceom sklicali vse taboriščnike, jih tam ošteli, jih zaprli v celice in zvečer natrpali v vagona za likvidacijo v Jasenovcu.

Tisti večer se je zgodilo nekaj zanimivega. Ko so nas preštevati, so taboriščniki prinesli na apel nekega zelo suhega in bolnega taboriščnika. Ustaši so ukazali, naj ga postavijo na provizorična nosila zraven stražarja, ki je bil na zunanji strani taboriščnega zidu. Seveda jim ni prišlo na misel, da se taboriščnik le dela, da je slab, ker je imel v mislih pobjeg. Ko je stražar gledal nas, ostale taboriščnike, je taboriščnik, ki je še malo prej ležal neboljen na nosilih, izkoristil pri-

ložnost in pobegnil v noč. Za ubežnikom so ustaši streljali, vendar se jim ni posrečilo, da bi ga ubili ali ujeli. Kot so se pripravljali na naš odhod ustaši, tako smo se pripravljali tudi mi, taboriščniki. Ko smo videli, kako nas ustaši pošiljajo v smrt, smo se mi pripravljali na naš zadnji beg ali na odločilni boj. Dogovorili smo se, da bomo poskušali pobegniti takoj, ko bo priložnost, če bomo krenili ven iz taboriščnega zidu. Dne 16. 4. 1945 so nas postrojili, prešeli in odgnali nazaj v celice. Takrat nam je postalo jasno, da se nam štejejo zadnje ure. Zvečer 16. 4. je prišel ključar in nas pognal ven. Krenili smo proti vratom. Nekateri ustaši so že imeli zavihane rokave in v rokah palice. Ko so nam začeli zvezovati roke z žico, smo že vedeli, kam gremo. Če je imel kdo od taboriščnikov pri sebi kakšen kosček hrane ali kaj drugega, mu je to ustaš vzal. Po končanem »postrojivanju« smo pod močno stražo krenili na železniško postajo, kjer so nas natrpali v živinske vagona. Zaradi streljanja smo tako v vagonih čakali do naslednjega dne, da bi odšli na zadnjo vožnjo.

V transportu nas je bilo vseh skupaj 250 (moških in žensk). V našem vagonu nas je bilo 80. Že po nekaj minutah smo se dogovorili, da se rešimo. Poskušali smo si razvezati žico okrog rok. Še naprej smo molčali, da ne bi kdo kaj posumil. Naša vožnja se je nadaljevala. Straža, ki nas je spremljala, je bila v vagonu za nami, tako da smo morali biti skrajno previdni. Brez hrane in vode se nam je zdela pot zelo dolga. Med nami so bili tudi trije ustaški vohuni, zato je morala biti tajnost še večja. Po celodnevni vožnji smo ob 17. uri zvečer prispeli na postajo Popovača.

Po celodnevni vožnji je končno prišla dolgo pričakovana noč. Deske, ki smo jih zarezali na desni strani vagona, so čakale na nekoliko močnejši udarec z ного – in pot v svobodo bi se odprla. Čez nekaj časa smo res začeli suvati z nogami po deskah. Skozi odprtino smo začeli skakati z vlaka. Drug za drugim smo skakali v noč in nismo vedeli, kdo bo kam padel in kaj bo doživel. Padel sem iz vagona. Šele takrat sem začutil vonj po svobodi. Pri padcu z vlaka mi je spodletelo in sem se udaril na levo stran glave. Čeprav sem

Andrija Dereta in Ivan Žunič (na desni) ob prihodu v osvobojeni Zagreb

čutil vrtoglavico in bolečino, sem bežal, kolikor so me noge nosile. Slišati je bilo streljanje naše straže. Vlak je še hitreje peljal naprej, ker je strojevodja mislil, da so partizani napadli vlak. Potem smo se prebijali vsak po svoje. Spominjam se, da sem slišal nemški ukaz: »Halt!« Te besede so mi vile še več moči. Med begom sem dvakrat naletel na ustaško zasedo. Takrat nisem imel dovolj časa za premislek, temveč sem skočil v reko, v mrzlo aprilsko vodo in preplaval čez. Čeprav sem imel pred očmi samo smrt, sem si mislil, da rajši umrem med begom, kot pa ob čakanju, da pridem za smrt na vrsto tudi sam. Ves čas bežanja se nisem dolgo ustavljaj. Ko sem preplaval reko in prišel na breg, sem občutil pod nogami močno slano. V daljavi sem zaslišal lajanje psov. Bal sem se, da so kje v bližini sovražniki, vendar sem se kljub vsemu napotil proti vasi, ker sem bil potreben počitka, bil pa sem tudi moker.

Pred odhodom v taborišče sem bil partizan in prav zato sem bil zelo vesel ponovnega srečanja s partizani. Ujet sem bil kot partizan in če bi ustaši vedeli za moje točne podatke, bi bil že takrat ubit. Ko so me ustaši ujeli, so me najprej odvedli v karlovške zapore, po 41 dneh pa so me premestili v taborišče Jasenovac. Takrat sem imel 17 let. Še danes ne morem opisati sreče, ki me je spreletavala, ko sem se spet srečal s partizani. Veselo smo se pozdravili in začel se je pogovor o našem življenju v taborišču, o begu in našem prihodu v partizane. Dali so mi dve angleški bombi, če bom v nevarnosti.

Ob prihodu na štab 34. divizije sem prepoznal svojega nekdanjega taboriščnika Draga Govarušića, ki je bil zdaj funkcionar 34. divizije. Tudi jaz sem se zdel njemu znan, vendar se me ni takoj spomnil, dokler se mu nisem predstavil. Vprašal me je, v katero enoto se želim vključiti. Takoj sem se odločil za v Karlovško brigado. Potem sem hodil po Bosiljevu, Račku, Vukovi Gorici, Prilišću, Ladešić Drage, Netretiću, Grduna, Malega Erjavca, Šiška in Jastrebarskega, kjer smo imeli krajši počitek. Zame in mojo enoto se je s tem končal boj za osvoboditev in nadaljevali smo boj proti fašističnim privržencem, ki so še ostali. To je bila zame najlepša pomlad v življenju.

čutil vrtoglavico in bolečino, sem bežal, kolikor so me noge nosile. Slišati je bilo streljanje naše straže. Vlak je še hitreje peljal naprej, ker je strojevodja mislil, da so partizani napadli vlak. Potem smo se prebijali vsak po svoje. Spominjam se, da sem slišal nemški ukaz: »Halt!« Te besede so mi vile še več moči. Med begom sem dvakrat naletel na ustaško zasedo. Takrat nisem imel dovolj časa za premislek, temveč sem skočil v reko, v mrzlo aprilsko vodo in preplaval čez. Čeprav sem imel pred očmi samo smrt, sem si mislil, da rajši umrem med begom, kot pa ob čakanju, da pridem za smrt na vrsto tudi sam. Ves čas bežanja se nisem dolgo ustavljaj. Ko sem preplaval reko in prišel na breg, sem občutil pod nogami močno slano. V daljavi sem zaslišal lajanje psov. Bal sem se, da so kje v bližini sovražniki, vendar sem se kljub vsemu napotil proti vasi, ker sem bil potreben počitka, bil pa sem tudi moker.

Pred odhodom v taborišče sem bil partizan in prav zato sem bil zelo vesel ponovnega srečanja s partizani. Ujet sem bil kot partizan in če bi ustaši vedeli za moje točne podatke, bi bil že takrat ubit. Ko so me ustaši ujeli, so me najprej odvedli v karlovške zapore, po 41 dneh pa so me premestili v taborišče Jasenovac. Takrat sem imel 17 let. Še danes ne morem opisati sreče, ki me je spreletavala, ko sem se spet srečal s partizani. Veselo smo se pozdravili in začel se je pogovor o našem življenju v taborišču, o begu in našem prihodu v partizane. Dali so mi dve angleški bombi, če bom v nevarnosti.

Ob prihodu na štab 34. divizije sem prepoznal svojega nekdanjega taboriščnika Draga Govarušića, ki je bil zdaj funkcionar 34. divizije. Tudi jaz sem se zdel njemu znan, vendar se me ni takoj spomnil, dokler se mu nisem predstavil. Vprašal me je, v katero enoto se želim vključiti. Takoj sem se odločil za v Karlovško brigado. Potem sem hodil po Bosiljevu, Račku, Vukovi Gorici, Prilišću, Ladešić Drage, Netretiću, Grduna, Malega Erjavca, Šiška in Jastrebarskega, kjer smo imeli krajši počitek. Zame in mojo enoto se je s tem končal boj za osvoboditev in nadaljevali smo boj proti fašističnim privržencem, ki so še ostali. To je bila zame najlepša pomlad v življenju.

Ob veliki razstavi orožja in vojaške opreme v grškem Pireju

Bog Mars je bil znova vesel!

Največje grško pristanišče Pirej in njihovo glavno mesto Atene sta sredi oktobra gostila veliko mednarodno razstavo orožja in opreme za vse vrste oboroženih sil »Defendory Internacional 86«. Na razstavi, ki je bila že četrta po vrsti, so se s svojimi izdelki za kopensko vojsko, vojno mornarico in letalstvo predstavila podjetja iz štiriindvajsetih držav, ki so imela na voljo 730 razstavnih mest.

V množici novinarjev smo bili tudi trije iz Slovenije in sicer Miroslav Ulčar in Boris Knific iz revije Naša obramba in avtor tega zapisa. Kasneje se je izkazalo, da smo tudi edini jugoslovanski poročevalci...

Jatov Boeing 737 je požiral kilometre po luknjasti cesti neba na progi Beograd-Atene. Vsak trenutek smo bili bliže cilju, toda vse bolj se je stopnjevala tudi napetost v meni. Nehote so se mi postavljala vprašanja, na katera si nisem znal odgovoriti. Ali je z akreditacijo vse v redu. Kako bodo razstavljalci gledali na nas? Ali bomo lahko dobili vsa gradiva in pojasnila, ki jih bomo želeli?...

Vodja tiskovnega središča – naša rojakinja

Že prihod na razstavo je razblinil vse dvome. Ko smo se prijavili na recepciji razstavišča, so nas prijazna dekleta vpisala in na računalniku preverila, če smo res akreditirani. Dobili smo modre kartice z velikim napisom »Press«, ki smo jih morali nositi na vidnih mestih. Modra barva je bila prava čarobna palica, saj je ob pogledu vsak razstavljalet postal neizmerno priazen in ustrežljiv. Dekleta so nas nato napotila v tiskovno središče, kjer so nas že čakala nekatera gradiva. Že pri sami predstavitvi v središču smo doživeli prijetno presenečenje, saj nam je prijazna ženska odgovorila in pozdravila v tekoči srbohrvaščini. Bila je vodja tiskovnega središča Dudda Carr. Kasneje nam je povedala, da je rojena Beograjčanka, ki pa že dobrih šestindvajset let živi v Londonu. Že nekaj let ima majhno podjetje, ki skrbi, da prihajajo britanski proizvajalci na podobne razstave, kot je bila v Pireju. Z njenim posredovanjem je prišlo v Grčijo razstavljanje trinpetdeset podjetij, ki izdelujejo orožje in drugo opremo za vojsko. Vse dni razstave je bila Dudda Carr tista, ki nam je skušala izpolniti vsako našo poklicno željo. Enako je sodelovala z vsemi našimi poklicnimi kolegi, toda občutek smo imeli, morda je bil res samo občutek, da se je za nas vendarle malo bolj potrudila.

Med razstavljalci so bili tudi Kitajci in Madžari

Ko smo se odpravljali na razstavo, sem bil trdno prepričan, da bodo na njej sodelovale samo države zahodnega dela sveta. Toda že prvi pogled po razstavišču se mi je ustavil na napisu »People's republik of China« (Ljudska republika Kitajska), kar je pomenilo, da razstavlja tudi drugi. Ko smo se zaustavili pri Kitajcih in se predstavili, so bile skoraj vse ovire poridre. Dva mladeniča sta nas prijateljsko potrepjala po ramah in dejala, da smo prijatelji. Dala sta nam znački svoje družbe, ki se ukvarja z izdelavo elektronike. Ta je sicer na prvi pogled vzdržljiva, a robustna in vprašanje je, kako bi se nanjo navadili ljudje, ki sicer uporabljajo

oblikovalsko že bolj dovršene izdelke. Druga kitajska podjetja so predstavila predvsem lahko pehotno orožje, od jurišnih pušk, brzostrelk do puškomitraljezov. Vse to orožje je bilo zelo podobno sovjetskemu orožju iz družine Kalašnikov. Posebne pozornosti so bile deležne pištole, ki so bile izdelane ročno, krasile pa so jih čudovite gravure, slonova kost in biserovina. Kitajci pa so predstavili tudi svoj vesoljski program z maketami in video posnetki svojih raket-nosilk in strateških raket. Predstavili so tudi svoje ladjedelnštvo.

Naši sosede Madžari so imeli dokaj skromen prostor, na katerem so pokazali predvsem številne izpeljane sovjetske avtomatske puške Kalašnikov, ki jih izdelujejo sami. Pokazali so še simulator strelišča za pehotno orožje in nekaj računskih strojev, ki naj bi jih uporabljali v oboroženih silah.

Največ prostora so zasedli najbolj razviti

Jasno je, da so največ razstavnega prostora na razstavi »Defendory Internacional 86« zasedle najbolj razvite države; Združene države Amerike, Zvezna republika Nemčija, Francija, Velika Britanija, Italija, Nizozemska, Švedska in nekatere druge; manjkala, da bi lahko rekli, da so se v Pireju zbrale najbolj razvite države, je pravzaprav le Japonska. Največ razstavnega prostora pa niso zasedli Američani, ampak francoska vojaška industrija ter zahodni Nemci.

Najbolj razvite industrijske države so imele tudi najbolj celovito ponudbo, saj so potencialnim kupcem ponudile od streliva za pištole do najsodobnejših letal in velikih bojnih ladij ter tankov. Še posebej zanimivo je bilo gledati mojstrske posnetke uporabe posameznih orožij na poligonih. Predvsem pre-

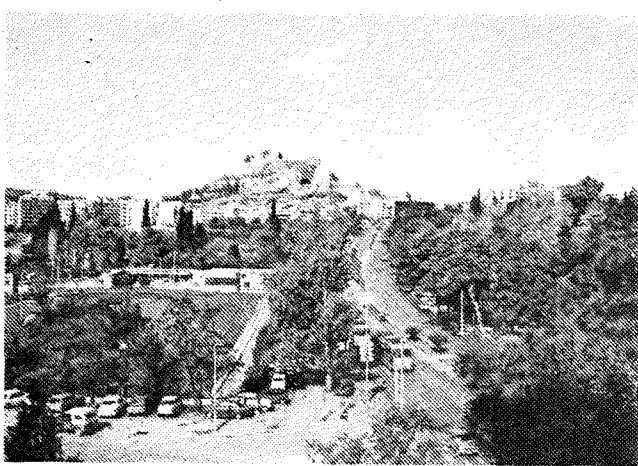
tresljivi so bili počasni posnetki leta protiklepnih izstrelkov, zadetja cilja in vsega, kar se potem dogaja s tankom ali z oklepnim transporterjem. Atraktivni so bili tudi posnetki številnih letal, predvsem skupine ameriških letal F-16 falcon.

Že bežen sprehod po razstavnem prostoru razvitih držav je pokazal, da se tudi v oboroževalni industriji vse bolj uveljavljajo umetni materiali in mase. Tako je bilo na njihovih prostorih razstavljenih zelo malo, skoraj nič, orožja, ki bi imelo še leseno kopito. Takšno smo dejansko videli samo pri Kitajcih, Madžarih in pakistanski oboroževalni industriji. Plastika prav tako izpodriva jeklo pri izdelavi čelad. Američani so tako razstavili celo paleto čelad iz umetnih snovi; od padalskih do tistih, ki jih uporabljajo tankisti. Posebnost so tudi kompozitni materiali; to so ponavadi ogljikova vlakna, ki se lepijo plast na plast in so izredno trdna in vzdržljiva. Na veliko jih že uporabljajo v letalskih industrijah, uveljavljajo pa se že tudi drugje. Precej je bilo tudi zaščitnih (neprebojnih) srajc, jopičev in brezokavnikov iz enega od teh materialov, to je kevlarja. Francozi so pokazali nekaj krogel pištole velikega kalibra, ki so jih izstrelili s petih metrov v takšen sodoben oklep in niti enega ni prebila. Vse kroglice pa so bile podobne svinčeni ploščici.

Manjše države, kot so Avstrija, Norveška, Finska, Belgija, Španija, Pakistan in druge, so predstavile posamezna orožja in opremo tako za vojaške enote, civilno zaščito, kot za šport in lov. Precej zanimanja je bilo za izdelke avstrijske družbe Noricum, ki je predstavila štiričevni minomet na kamionu in havbico velikega kalibra ter protitankovski top. S seboj so poleg svojih izdelkov pripeljali tudi jekleno ploščo,

ki naj bi jo obstreljevali s protitankovskim topom in sicer s podkalibrsko granato. Čeprav je bila plošča odrezana pod ostrim kotom, jo je granata z lahkoto prebila. Po naši laični oceni je bila plošča debela vsaj trideset centimetrov.

Belgijci so razstavljali tudi svoje lahko večnamensko vojaško vozilo Cobra. Glede na želje kupca ga lahko izdelajo kot oklepni transporter z gosenicami, kot lahki izvidnik na kolesih in kupolo s topom in mitraljezom, ali pa kot lansirno raketno vozilo.

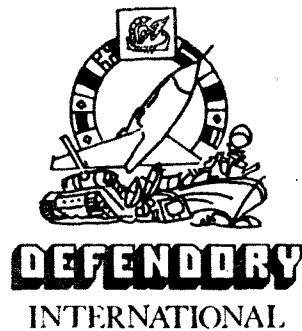
Pogled na Akropolo in eno številnih širokih atenskih ulic.

Norvežani pa so predstavili lažje topove in težke mitraljeze, vgrajene v posebne kupole, oziroma bunkerje, ki so zelo primerni za obrambo morskobal.

Kdo so bili obiskovalci razstave?

Razstava »Defendory Internacional 86« je bila razstava zaprtega tipa, kar pomeni, da so si jo lahko ogledali samo ljudje, ki so jih tja povabili in seveda akreditirani novinarji. Za javnost razstava sploh ni bila odprta.

Organizatorja Institut za industrijske razstave in direktorij za vojaško industrijo grškega obrambnega ministrstva sta na razstavo povabila vojaške delegacije iz šestindvajsetih držav Afrike, Azije in Južne Amerike. Iz Evrope pa je bila vabljen samo naša država, ki jo je zastopala štiričlanska delegacija Zveznega sekretariata

za ljudsko obrambo. Grki so vsaki delegaciji plačali letalski prevoz, med vso razstavo so delegacije na stroške organizatorja bivale v atenskem hotelu Hilton, štiriindvajset ur na dan pa so imele na razpolago osebni avtomobil (beri: mercedes) in šoferja. Vsako delegacijo pa je spremljal tudi grški oficir.

lavcev iz institutov Boris Kidrič, Rudjer Bošković, Mihajlo Pupin, Unis in drugih, ki so si nabrali veliko gradivo, to pa jim bo gotovo koristilo pri njihovem delu. Mimogrede so povedali, da na delovnih mestih skoraj nimajo tuje strokovne literature.

Fotoaparati je bil strogo prepovedan

Že v gradivu, ki nam ga je poslal organizator, je bilo zapisano, da bo fotografiranje strogo prepovedano. Kljub temu smo kolega Ulčar, Knific in jaz upali, da bomo lahko le naredili kakšen posnetek. Toda varnostna služba je bila neizprosna in takoj, ko si pokazal aparat, sta pristopila dva črna oblečena moža z veliko rumeno ploščico, na kateri je pisalo Security Service. Drugi dan smo aparate pustili kar v hotelu. Od posnetkov z razstave pa lahko objavimo le tiste iz otvoritve, ki jih je posnel uradni fotograf organizatorja.

V Atenah se veliko gradi, v Delfah pa so same ruševine

Proti večeru, ko so zaprli razstavo, smo se podali v raziskovanje starodavnih Aten. Čeprav nismo imeli veliko časa, smo si ogledali trga Syntagma in Omonia ter stari del Atene Plako, ki leži pod Akropolo. Čudno se nam je zdelo, da so vse zgradbe tako nizke in da nimajo več kot šest ali sedem nadstropij. Prepričani smo bili, da je to zaradi potresov. Kasneje so nam pojasnili, da ne smejo biti višje, da ne bi komu zakrivala pogleda na Akropolo.

Sicer pa so Atene pravo vlemesto, v katerem si preprosto Kranjec ne bi želel živeti, saj je za mnoge že Ljubljana prevelika. Promet je v glavnem ena sama zmešnjava, saj je glavni pripomoček avtomobilska hupa, ki gospodari na cestah štiriindvajset ur na dan. Sicer pa v Atenah veliko gradijo: ceste, podporne zidove, stanovanjske hiše in bloke ter lokale.

Posebno doživetje pa je večerni sprehod po Plaki, kjer so številne majhne trgovine, delavnice in lokali. Lastniki so zelo prijazni in vsakega vljudno vabijo, da si ogleda blago, ki ga prodajajo. To pa je ponavadi takšno, da ga ni vredno kupiti. Prodajajo pa vse: od majic z napisi do usnjenih izdelkov in parfumov. Gostinski lokali so skoraj vedno polni, cene pa podobne našim, ali pa celo nekoliko nižje. Natakariji so izredno prijazni, če pa jim pustiš napitnino, te častijo skoraj tako, kot so stari Grki svoje bogove. Akropole pa si nismo mogli ogledati, saj nas je sredi poti dobro namočil dež.

Sen vsakega umetnika je, da bi šel na Parnas, kjer bi dobil navdih za svoje prihodnje delo. Takšna želja je spreletela tudi nas in odpravili smo se tja. Toda naša pot se je končala že v Delfih na obronkih Parnasa. Slavno preročišče in Apolonovo svetišče, vsa v ruševinah, sta nas tako presunila, da smo se obrnili in vrnili v Atene.

Ob tem bi Grke najraje povabili, naj pridejo k nam. Morda bi se kaj naučili. Tudi oni bi morda uvedli samopri-spevek za obnovo Delf.

Bojan Kuntarič

Sedež luških oblasti v Pireju, kjer je bila razstava, v ozadju veliko pristanišče.

Ekspresionizem in nova stvarnost na Slovenskem

Ni nenavadno, da so bile priprave za razstavo o ekspresionizmu in nove stvarnosti v slovenski likovni umetnosti dolgotrajne, saj odločitev za predstavitev določenega umetnostnega obdobja pomeni tudi zavest o tem, da je treba k fizični razstavi likovnih del ponuditi strokovna besedila in razlage, eseje in poglede. Slovenci se ne moremo pohvaliti, da bi imeli v preteklosti že obilo takih razstav. Ena teh, ki nam je še bolj sveže v spominu, je bila razstava o slovenski likovni ustvarjalnosti od 1945. do današnjih dni. Starejši se morebiti spominjajo tudi velike, prve povojne razstave slovenskih im-

presionistov... Toda takrat še ni bilo ne denarja ne kadrov, ki bi mogli bolj celostno predstaviti Slovincem tak izsek iz narodove umetnostne zakladnice. Možnosti in zmogljivosti umetnostnozgodovinske stroke ter muzejstva (kljub vsem finančnim zagatam) to že omogočajo in eno takšnih priložnosti so si strokovnjaki s tega področja izbrali, ko so predstavili slovenski impresionizem in novo stvarnost.

V pregledu zgodovine slovenskega likovnega (pa tudi drugega umetnostnega) ustvarjanja je vladala pod oznako ekspresionizem praznina, ki je tudi posamični, skromni razstveni »izleti« ni-

so mogli zapolniti. Zdi pa se, da je temu prispevalo tudi dejstvo, da so bili tako raziskovalni koraki strokovnjakov kakor tudi občinstva bolj naklonjeni impresionizmu, ki je Slovence globoko ganil.

Ekspresionizem je pravzaprav izraz, ki na začetku označuje pojave v nemški likovni umetnosti, sicer pa zajema marsikaj – najpogostejše kar vse tisto, kar je znamenje upora nad že uveljavljeno čutno zaznavnostjo vtisov (impresionizem). Ekspresija stopi iz zunanjega sveta v notranji svet – vase. Čeravno je ostala v zgodovini likovne umetnosti ta oznaka še vedno zasilna (saj zajema veliko

da doseže bistvo svoje misli, podaljšuje, skrajšuje človeško figuro, spotegne roke, nenaravno razpre oči na obrazu, izboči lica, ponazori zamah taktirke, včasih se do roba približa groteski in karikaturi.

V tem sestavku vas nočemo spominjati na znana enciklopedična dejstva o začetkih ekspresionizma s skupino Die Brücke; spomnimo pa vas lahko na slovenske likovnike, ki so bili v zadnjih letih, vsaj tako se zdi, v navala modernega slikarstva, potisnjeni ob stran pa tudi zastavljeni. Spomnimo se bratov Kraljev, kiparja Zajca, bratov Vidmarjev, mladega Jakca, Pilona in drugih, ki sodijo v ta krog. Zato je ob razstavi slovenskega ekspresionizma tem bolj razveseljivo, da je ob njej nastala dragocena knjiga – katalog, skupinsko avtorsko delo, ki

Nobelova nagrada za književnost Wole Soyinka

Podelitev Nobelove nagrade za književnost Woleju Soyinki iz Nigerije je pravzaprav, tako menijo mnogi, popravljanje dolgoletnega zapostavljanja afriške književnosti, vsaj kar zadeva njeno širjenje po svetu, kar brez dvoma storijo javna priznanja, še zlasti pa največje med njimi – Nobelova nagrada.

Deloma zaradi položaja je našemu spominu še najbližji senegalski pesnik in državnik Leopold Sedar Senghor, včasih slišimo ime nigerijskega romanopisca Chinu Achebe, potem pa je našega vedenja o sodobni afriški književnosti že konec. Se najbolj smo seznanjeni s pisanjem tistih avtorjev, ki ustvarjajo v katerem od svetovnih jezikov.

Tako je tudi z Wolejem Soyinko. Pravijo, da njegovo pisanje stapa celotno izkušnjo afriške književnosti, kar je tem bolj res, če vemo, da imenujejo njegovo domovino Nigerijo »afriška kraljica«. To je namreč dežela z najbolj pisanim zbranim prebivalstvom, številnimi različnimi narodi in plemeni, med katerimi so najštevilnejši Hausi, pa Jorubi in Iboi. Vsi ti imajo bogato književnost, deloma zapisano, v mnogih primerih pa še bogatejšo ustno izročilo, v številnih domačih jezikih pa tudi v angleščini.

Književnost Hausov ima že dolgo tradicijo pismenstva, saj se je pisanje v tem jeziku pojavilo že ob koncu 16. in na začetku 17. stoletja ter temelji na osnovah arabskih pismenk. Imenuje se ajami. Ob koncu prejšnjega stoletja pa je ta hauška književnost prevzela latinske črke. Književnost v jezikih joruba in ibo pa se je pojavila z odpiranjem misijonarskih šol in najbolj znan pisatelj v teh jezikih je D. O. Fagunwa. Njegova dela je prevajal tudi Wole Soyinka v angleščino.

Soyinka se je rodil leta 1934 v Abeokuti, v zahodni Nigeriji. Svoje otroštvo je opisal v enem svojih najnovejših del z naslovom *Ake, leta otroštva* (izšel je leta 1981). Študiral je na visoki šoli v Ibadanu, nato pa v Angliji, na univerzi v Leedsu. Dokončal je študij angleščine in književnosti. V času državljanske vojne v Nigeriji je s še nekaterimi književniki branil zahteve Biafre. Dve leti, med 1967. in 1969., je bil tudi zaprt in prav v tem času je nastal največji del njegove pesniške zbirke *Pesmi iz zapora*. Tudi nastanek kasnejše zbirke pesmi pod naslovom *Lepet v grobnici*

je bil spodbujen z njegovimi zapornimi razmišljanji. Med letoma 1972 in 1976 je prebival v tujini, od takrat pa živi v Nigeriji in dela na univerzi v Ifeju.

Veliko svojega ustvarjalnega napora je posvetil tudi gledališču, ne le kot dramatik, ampak tudi kot igralec, režiser in ustanovitelj večih gledaliških skupin. Postavil je temelje novega afriškega gledališča, ki ima korenine v tradiciji in izročilu, hkrati pa se napaja z najnovejšimi gledališkimi tokovi.

Celotni Soyinkin opus prežema jorubska mitologija (duhovi, bogovi naroda Joruba...). Vsi ti, ki jih pripelje Soyinka v svojo književnost iz narodove preteklosti, pa se spopadajo z vprašanji sedanosti in prihodnosti. Tako je uvedel mit o nastanku jorubskega boga Oguna v svojo dolgo pesnitev *Idanre*, v drami *Ples gozdov* pa pripelje na sceno prednika, ki se ne sklicujejo na slavno afriško preteklost, ampak spregovorijo kritično o minulemu času. Kritičnost prežema tudi njegova dela z današnjimi temami, kakor na primer komedijo *Lev in dragulj*, čeravno je prvi videz, da gre za tradicijo.

V njegovih delih, tako pravijo poznavalci, je obilo smisla za ironijo in satiro, za kar še zlasti navajajo delo *Opera Wonyosi*, ki je nekakšna predelava Opere za tri groše Bertholda Brechta.

Soyinka je borec na vseh področjih, ki se življenjsko zadirajo v sodobno afriško stvarnost. Zato je tudi razumeti to Nobelovo nagrado kot mednarodno priznanje afriški književnosti, kulturi pa tudi, če hočete, osvobodilnemu boju afriških narodov.

Božidar Jakac: Koncert, lesorez, leto 1928

France Kralj: Deseti brat, olje na platnu, leto 1928

tistega, česar hkrati ne zna pojasniti do kraja), pa vendar v bistvu označuje podobno – likovno upodobitev, ki ni več odsev ali skozi očalni spekter naslikan vtis o svetu (spomnimo se samo Groharjevih krajin). Je umetnost, ki gre preko meja ustaljenih zlatih rezov, poljubno. Zato

nudi slovenskemu izobražencu pregleden pogled v domači ekspresionizem in novo stvarnost, ga naganja k razmišljanju pa tudi k novemu gledanju slik, kipov in arhitekture, za katere se nam je morda zdelo, da o njih že dovolj vemo.

B. Ž. J.

Književniki, udeleženci NOB

Karel Grabeljšek-Gaber

Ob 80-letnici rojstva

Pisatelj, urednik, novinar in vzgojitelj Karel Grabeljšek, s partizanskim imenom Gaber, je Cankarjev rojak: rodil se je 18. oktobra 1906 na Vrhniki. Žal svoje osemdesetletnice, ki jo slavimo letos, ni dočakal, tik pred njo mu je omagalo srce.

Ze zelo zgodaj je občutil neusmiljen boj za življenje. Oče je odšel v Ameriko za zaslužkom, sam pa je po vrhnjskih gmajnah kot mlad fant nabiral zdravilne zeli. Kaj kmalu se je seznanil s socialnimi razlikami in se že zgodaj odločno usmeril v levo. Učiteljsko šolo je končal v Ljubljani, viško pedagoško v Zagrebu. Poučeval je v Arčičah, Trbovljah, na Vrhniki in v Brežicah.

V slovenski literaturi se je njegovo ime pojavilo v tridesetih letih, z družbeno kritično povestjo *Sirene tulijo* (1933), ki jo je izdal pri takratni Cankarjevi založbi.

Ilegalno je deloval leta 1941 na območju rodne Vrhnike, v partizane je odšel leta 1942 v dolomitski odred, kjer je bil borec in namestnik bataljonskega politkomisarja, po koncu »Dolomitske repu-

blike« ga srečamo spet na političnem delu v vrhnjskem okrožju. Februarja 1944 so ga dodelili na Notranjsko, kjer je urejal Notranjski glas, poleti 1944 obiskoval višjo partijsko šolo na Rogu. Od tam je prišel v uredništvo Ljudske pravice. Od marca 1945 je za Tonetom Seliškarem prevzel uredništvo Novic, glasila Osvobodilne fronte za Dolenjsko in Notranjsko. Proti jeseni 1944 je nastala njegova znamenita črtica Pagat (ob njegovi smrti jo je natisnil »TV-15 Naš tovariš«), ki je izšla marca 1945 v Novicah. Živahno napisana anekdotična črtica je zanimiva predvsem zaradi realističnega prikaza kmeta-partizana, karakterni podoba s pridihom pristnega ljudskega humorja. (Viktor Smolej). V partizanih je Gaber opravljal zelo različne dolžnosti, največkrat pa je bil politični delavec, močno angažiran pri osvobodilnem tisku kot urednik in pisec člankov in uvodnikov. V februarju leta 1943 je izšla prva in žal tudi edina številka lista Dolomitska zvezda v folio obliki s podnaslovom »politični,

literarni in humoristični list dolomitskih partizanov». Listu je zasnoval program in smer Karel Grabeljšek-Gaber v družini s Francetom Vregom-Miletom in Bogom Flandrom-Klusovim Jožom. Gaber je v prvi številki napisal uvodnik, v katerem je vabil partizanske sodelavce: »Partizan, ki se s puško v roki bori za lepšo bodočnost slovenskega naroda, je poklican, da mu tudi s pisano besedo kaže pot v bodočnost...!« »Prijateljstvo s Francetom Vregom-Miletom in z Bogom Flandrom je delovalo izredno spodbudno na novinarsko in literarno delo Karla Grabeljškega-Gabra. Po osvoboditvi je bil Gaber novinar in urednik pri Ljudski pravici in Kmečkem glasu. Zdaj se je šele dodoobra razpisal o partizanskem življenju od reportažno anekdotičnega prikazovanja (Balada o starem Korenu in njegovem sinu) do bolj po-

globljene psihološke obravnave snovi (Med strahom in dolžnostjo). Isto tematiko obravnava tudi v svojih številnih spisih za mladino. (Slovenska književnost, Cankarjeva založba 1982). K tej oznaki literarne zgodovine bi si upali dodati, da vsebujejo njegovi mladinski spisi značilen gabrovski partizanski humor, ki izvira iz pristne ljudske šaljivosti.

Bil je romanopisec, novelist in črtičar. Vrsta novel, ki jih je objavil prva povojna leta v različnih revijah, časnikih in knjigah, priča o silovitih pobudah, ki jih je njegovo literarno snovanje prešlo iz osebne udeležbe v narodnoosvobodilni vojni. Od zapisov čistih spominskih snovi v zvezi z anekdotičnimi zasnovami s pogosto moralno-mobilizatorsko tendenco, prehajajo sčasoma njegove novele v zamotano psihologijo ljudi sredi vojne, v obravnavo moralnih vprašanj, ki nastajajo sredi usodnih vojnih nasprotij.

Po razmeroma dolgem novelističnem obdobju se začne sredi petdesetih let ukvarjati z daljšo prozo, predvsem z romanom. Tako nastane najprej trilogija o partizanskih borbah in skritih individualnih psihologijah sredi teh borb v okolici Vrhnike. Romanu Dolomiti se krušijo služi za zgodovinsko osnovo boj dolomitskega odreda v ofenzivi 1942. Na takšnem ozadju upodablja nekaj značilnih usod. Zgodbe, ki

so urejene okrog osrednje povezujoče osebe, okrog časovnega in krajevnega zgodovinskega determiniranega dogajanja ter okrog kolektiva odreda kot odločilnega akterja v tem dogajanju, se ukvarjajo s psihološko in moralno razčlenitvijo ljudi, postavljenih v precepe med družinsko odgovornostjo, kmečko egoistično prikljenostjo na zemljo in razvezane gone na eni ter borbeno odločenostjo za stvar na drugi strani. V takšnih precepih se rojeva najgloblja tragika bratomornega boja in vojne nasploh. (M. K.)

Matjaž Kmecl, ki je natančno proučeval Gabrove literarne stvaritve, je takole zaočrtil svojo sodbo o njih: »Osnovna ideja Grabeljškevega pisanja je mimo protesta zoper nesmiselnost in grozotnost vojne, mimo heroizma borec in kmečkega zaledja, mimo poudarjenih moralnih dilem, vendarle zaobsežena s prvotno zgodovinsko in zgodovinsko-idejno resničnostjo snovi. Prav ta osnovna lastnost, ta neizbežna vez, ki priklepa in hkrati oplaja ustvarjalno imaginacijo na konkretno doživljeno zgodovinsko snov, uvršča Grabeljškega v opisovano spominsko-fiktivno zvrst slovenske povojne književnosti.«

Poleg omenjenih del je Karel Grabeljšek-Gaber napisal za odrasle bralce še naslednja: Za svobodo in kruh (črtice in novele, 1947), V novi

svet (novele, 1950), Žive brazgotine (povest, 1955), Pomlad brez lastovk (roman, 1957), Most (roman, 1959), Vrhnika in okolica v boju za svobodo (dokumentarna proza – 1968), Ti drobni otroški koraki (roman – 1968), Bolečina (roman, 1973), Velika vera (črtica in novele, 1973), Nioba (roman, 1977), Učiteljica (roman – 1980).

Temu obsežnemu opusu se pridružujejo tudi njegova mladinska dela: SOS s TV-17 (povest – 1962), Trije in ena (povest – 1963), Zgodbe kurirja Tinčka (črtice, 1969), Partizanski obrabi (črtice – 1972), Najmlajši partizan (povest – 1973), Prijatelj (povest, 1979).

V Janeževi Zgodovini slovenske literature najdemo o Gabru tudi takole oznako: »V svojih zgodbah iz partizanskega življenja Karel Grabeljšek zlati spretno sliko drobne prizore, razpoloženja in občutja, pogumno in resno razkriva nprstvene boje v ljudeh ter si prizadeva biti aktualen slikar malih človeških tragedij, pri vsem pa ostaja optimist in humanist.«

Še za časa pisateljevega življenja je leta 1975 izšlo v redakciji M. Solte njegovo Izbrano delo v štirih knjigah, njegova Izbrana mladinska dela pa so zagledala beli dan leta 1981. O Gabrovem pisanju je pisal z velikim posluhom in s priznanjem tudi pisatelj Ivan Potrč.

Dušan Mevlja

Ribič, borec in gostilničar Fonda

Tale intervju je že kar precej star. Mislim, v letih je že. Kako je bilo nekoč in kako je danes, kako bo jutri, vse te misli so bile tema pogovora z Vilijem Fonda iz Prebolda. O, kako živahen je bil, zmeraj veder in nasmejan možakar.

– Včasih za hrbtno slišim, da sem domišljav, da sem rajši v bolj gosposki družbi, je pred leti skoraj potarnal na videz razmeroma mlad možiki, vedno negovan, čudovitega nasmeha, ostrega pogleda. Njegov tenor, ribiške in lovske izkušnje so vrline, ki jih dandanes premore malo-kateri privatni gostilničar.

Vili ni bil čistokrven gostinjec. Menda se je rodil na Gomilskem, njegova mladost ni bila prav lahka, na Vranskem se je izučil za frizerja, po izpitu pa je kmalu odprl svojo obrt v Preboldu. Nekaj mu je za vedno leglo na dušo in srce: ni pozabil kar precej težkega otroštva in ni bilo malo primerov, ko je revnemu državljanu z nasmehom dejal:

– Ne skrbi, tole britje in striženje bo zastonj.

Mi, mlajši, smo pogosto njegovo srčno dobroto krepko izkoristili. In smo doma že kar zahtevali:

– Oče, mati, na striženje moram!

Ostriženi smo bili zastonj, denar pa zapravili. A tudi mojster Vili ni skoparil za malinovčke.

– Pri telovadbi – to je rad poudaril – nisem bil najboljši. Prednjačil je Golobov Karlo. Pri orodni telovadbi je bil mojster vseh mojstrov. Dvakrat je nastopal v Pragi. Bil je izvrsten pevec in jaz tudi. Tako so poslušalci rekli. Oba sva bila sokolaša, oba zavedna narodnjaka. Ja, na Vranskem je bilo mnogo zavednih ljudi, Karli Golob je bil prav gotovo med prvimi. In ni imel lahke mladosti. Kje pa! Da, tudi v malih ljudeh se je kalilo jeklo. Bil je eden prvih taboriščnikov v Dachau. O, koliko gorja! Izvrstno je igral violino in bil član prvega ansambla v Spodnji Savinjski dolini. Tako je bilo. Polna štiri leta je

preživel v zloglasnem taborišču, po vrnitvi pa leta in leta ni dobil družinskega stanovanja. Vili o sebi ni rad govoril. Kakor da bi se zavedal tiste prastare resnice: več o drugih, manj o sebi. Potem pa se je odločil: v frizerski hišici sem se naučil sporazumevanja z ljudmi. Z ljudmi vseh slojev. Kaj, če bi tole reč prodal ali morda podaril bratu Vikiju. In tako je bilo. Vili Fonda je skupaj z ženo Vera kupil v Dolenji vasi znano »filialko«, jo preuredil, tako rekoč čez noč je postala najbolj obiskana privatna gostilna v romantičnem Preboldu.

Zakaj?!

Saj smo že zapisali: pevec, ribič, lovec in izredno prijatelj.

Vili Fonda

ten odnos do gosta. Že leta je bilo v mnogih gostilnah z veliko napisano: PETJE PREPOVEDANO. V Vilijev in Verini gostilni pa obratno: MLADOST BREZ PETJA MLADA NI, STAROST SE V PETJU POMLADI.

Pravzaprav citirani pregovor ni bil napisan na zidu njegove gostilne, rad pa ga je naglas povedal. Gostje so bili deležni glasa harmonik vseh vrst, »fušanja« pa Vili ni trpel, kakor tudi ne prevelikega pijančevanja.

– Najprej se najej, potem pij! je pogosto priporočal bolj znanemu gostu.

Tudi velikih tepežev in preprirov ni bilo. Kako je danes, ne vem. In ko je za bolj oskubljenega gosta (skromnega) vedel, da nima denarja, mu je stisnil v žep nekaj papirnatega in šepnil: Ko boš imel, boš vrnil.

Dolga leta ga je mučila revma in najbrž tudi srce. Pogosto je moral v toplice. Vrnitve smo bili vsi veseli. Saj se je znova slišala pesem: Zdaj zaori, pesem o svobodi... Imel je posebno tenkočutnost tudi do partizanskih pesmi. Ne brez razloga: saj je bil tudi sam partizan. Da je rešil družino, je moral za nekaj časa v sovražno vojsko. Pobegnil je in šel v našo hosto...

Mogoče dve leti po njegovi smrti sem se pogovarjal z njegovo ženo Vera. Vsi, ki smo bili v Fondovi gostilni za jedačo abonirani, vemo, kako so bile jedi dobro pripravljene, kako lepo servirane. Kolikokrat si je Vera Fonda popravila očala in lju-

Vera Fonda

beznivo vprašala:

– Imam še nekaj rezerve. Kar povejte, takoj bom postregla.

Zdaj, dve ali tri leta po Vilijevi smrti včasih s tegobo v srcu pripomni:

– Nisem pričakovala, da se nanj ob smrti nihče ne bo spomnil. Pa sva gostila vrste novinarjev. A niso zapisali niti ene besede. Ne v Ribiču, ne v Lovcu, ne v Gostinskem vestniku, v nobenem časopisu. Ne gre za čast, gre za nekaj povsem drugega, čemur pravimo spomin na poštenega človeka. Mogoče so imeli – najbrž redki – pomislek, saj sta dovolj bogata. Veste, tam, kjer je moj pokojni Vili začel, je bila naša napol zidana hišica. Priden je bil. Vse je lepo uredil. Naša gostilna, pri Tonču, kjer sem jaz doma, je bila kar čez cesto. Pa mesarija tudi.

Odkrili doprsna kipa

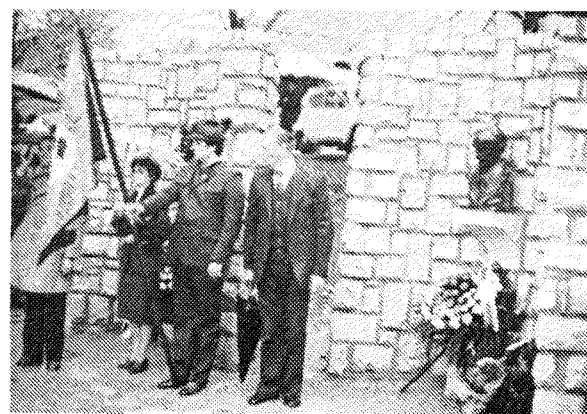
Član predsedstva Slovenije Lojze Briški je v nedeljo, v Parku velikarov v Ilirski Bistrici odkril doprsna kipa borcev in uglednih družbenopolitičnih delavcev ter nekdanjih predsednikov slovenske lovske zveze Rada Pehačka in dr. Jožeta Benigarja. V priložnostnem nagovoru je Lojze Briški med drugim poudaril njun prispevek v boju za osvoboditev in povojni razvoj naše domovine. Posebej je opozoril na njuno skrb za razvoj lovstva in ohranitev naravnega bogastva.

Pred odkritjem doprsnih kipov je bila v Domu armade v Ilirski Bistrici slavnostna seja

Lovske zveze Slovenije in Zveze lovskih društev Ilirska Bistrica, ki so se je udeležile števil-

lanije in Julijske krajine.

Ob tej priložnosti pa so v Ilirski Bistrici od-

ne delegacije iz Slovenije, sosednje Hrvaške, avstrijske Koroške, Fur-

prli tudi razstavo lovskih trofejev.

P. Nikolić

Spominjam se Tončeve gostilne in mesarije. Tukaj so tudi reveži, pravili smo jim berači, dobili hrano, kozarček ali dva in streho za čenoč. Pokojnemu Aležu, ki se je veliko vojskoval, ki nazadnje nikjer ni imel pravega doma, smo pri »Tonču« dolga leta nudili jedačo, pijačo in streho. Pa tudi oprali in pozašili smo ga.

Pokojni oče Tonč je imel posluh za reveže, meni pa je k srcu zrasel v povojnih letih, ker mi je pripravil tako imenitno mesno solato. In malo je zaračunal, pogosto s pripombo: Kaj bi se zaradi cen prepirala!

Če me spomin ne vara, je bil Tončev Ivi na področju Prebolda najmlajši partizan. Starejši, Tonči, je bil v prekomorski, Robi je sodeloval, pa sestre... Skratka, nihče v Preboldu in okolici ne more trditi, da Tončeva družina – v NOB ni sodelovala.

– Ja, tam sem bila doma, nadaljuje sedanja lastnica gostišča »Filialka« tovarišica Vera. Veste, Prebold je bil poln nemške soldateske. Moral si hudimano paziti, s kom in kaj govoriš.

Na srečo v naši družini žrtev ni bilo. Poglejte mojo se-

stro Marico v Matkah. Menda je sodelovala od vsega začetka. Prvega moža so obesili na Frankolovem, drugi mož je bil borec od leta 1941.

Vera bi imela kaj povedati, saj ima izredno dober spomin, nekaj čez 70 let pa tudi niso mačje solze. Kdor misli, da je gostinski in kuharski »kšeft« lahek, se moti. Če ne bi bila že kar na začetku Fondova gostilna po vojni bolj na višji ravni, ne bi bil uspešen turizem. Sem so se hodili hraniti in zabavati najboljši turisti. Reklamiranja in pritožnih besed »Filialka« ni poznala. Bržkone to še danes velja. Zdaj ima glavno besedo hčerka Verica, med vojno rojena deklica, ki jo je imel pokojni Vili tako neizrečno rad.

Tudi mama Vera verjame v pregovor. V sinovih in vnukih se življenje nadaljuje. In vendar je življenje v gostilni brez Vilija drugače urejeno. Kako drugače, ne znam pojasniti. Precej njegovih dolgoletnih prijateljev je pomrlo. Ti so bili pevci, ribiči, lovci, ljubitelji narave, dobri igralci taroka, preferansa, remija, biljarda; nerad pa je gledal gralce za denar.

Kar čez cesto je bila pred

vojno – pa še nekaj časa po vojni znana Rožajeva gostilna. Semkaj je rad zahajal tudi Slavko Šlander. Pil ni veliko, bil pa je mojster ostre debate. Za sogovornike je imel rad razgledane ljudi. Pravijo, da sta imela z župnikom prave besedne boje, pa tudi s fabriško gospodo.

To je zdaj zgodovina, ki je pomnijo samo starejši Preboldčani. Vili je povedal, da je tudi Slavka bril in strigel, če že ne v Preboldu, pa kje drugje. Imela sta nekaj skupnega: Slavko je mnogim revežem zastonj popravil zobe, Vili pa je mnogo siromašnih zastonj postrigel in obril. Slavko je bil in je ostal znan kot borec za pravice malih ljudi po vsej Sloveniji in Jugoslaviji, Vilija pa se spominjo mnogi po dolgem in počez Savinjske doline. Ne samo kot frizerskega mojstra in gostilničarja, tudi kot srčno dobrega človeka, ki je ljubil in s tankočutnim liričnim prvim tenorjem poustvarjal lepo slovensko pesem, tudi partizansko. Ko je zbral v točilnici okoli sebe najboljše pevske prijatelje, je bilo lepo narodno pesem slišati daleč okoli...

Drago Kumer

izolirka
LJUBLJANA

Tovarna izolacijskega materiala, n. sol. o.

TOZD NOVOLIT, n. sub. o.
proizvodnja
lahkih gradbenih plošč

61385 Nova vas

DSSS V LJUBLJANI, OB ŽELEZNICI 18

Telefon: (061) 798 008
798 011
DSSS: 443 096

Brzjav: Izolirka TOZD Novolit, Nova vas
Telex: 31585 YU-IZO

PORTOROŽ

Borci 24. italijanske narodnoosvobodilne brigade Fontanot so prejeli zastavo domicilne občine Piran

V italijanski partizanski brigadi Fontanot je bilo 38 borcev, zato so se tudi odločili, da skupnosti borcev te brigade podelijo domicil v piranski občini.

V portoroškem Avditoriju se je tako zbralo v soboto, 17. oktobra okrog 50 borcev 24. brigade, ki živijo sedaj v Sloveniji in v Hrvaški. Prišlo je tudi nekaj svojcev padlih in umrlih tovarišev. Kot gostje so se zbora udeležili tudi soborci iz Trsta, Tržica, Pordenona in Ferrareja ter delegacije zamejskih pokrajinskih odborov ANPI. Tudi občinski odbori ZZB dolejskih občin in Grosuplja ter občina Metlika (brigada Fontanot je bila ustanovljena na Suhorju) so poslale njihove predstavnike in s tem dokazale, da si borci in občani krajev, kjer se je brigada borila, želijo trajnih prijateljskih vezi z borci italijanske partizanske brigade Fontanot. V velikem številu so se udeležili zbora tudi predstavniki obalnih borčevskih in političnih organizacij, republiškega odbora ZZB, italijanske Unije in šol s italijanskim učnim jezikom, borci domicilnih odborov ter Skupščine občine Piran.

Zbor je potekal delavno: sprejel je pravila skupnosti in izvolil organe. Tako veliko število gostov pa je ustvarjalo vzdušje posebne svečanosti, v katerem so prišla do izraza čustva globoke navezanosti nekdanjih borcev na ideale skupnega boja in na bratstvo slovenskih in italijanskih partizanov. Govorniki so poudarili pomen, ki ga je imela ta partizanska brigada v NOB v poglobljanju spoznavanja ljudstev obeh narodov in v njihovem spoprijateljevanju. Fontanotovci so na vse doseženo danes ponosni. Marija Bernetič-Marina, ki je bila tedaj vodja političnega oddelka v brigadi, je v svojem pozdravnem govoru v slovenščini in v italijanski pozvala soborce, naj se še naprej prizadevajo za boljše odnose med sosednjima državama, za popolno priznavanje pravic Slovencev v Italiji, za utrjevanje miru v svetu. V duhu sodelovanja borcev in ljudi obeh držav sta zbor pozdravila tudi predstavnika goriškega in pordenonskega ANPI ter Skupščine občine Metlika. Tovariš Gorkič pa je kot koordinator dela domicilnih odborov nov odbor skupnosti pozval, naj se zavzame za čimprejšnjo objavo gradiva o borbeni poti brigade Fontanot.

Zastavo, ki jo je za domicil pripravil občinski odbor ZZB Piran, je novemu odboru predal tovariš Gorjan, predsednik republiškega odbora ZZB Slovenije. Fontanotovcem je čestital in jim zaželel uspešno delo pri gojenju in razvijanju tradicije skupnega boja slovenskih in italijanskih partizanov.

Na svečanem zasedanju Skupščine občine Piran pa je predsednica Tatjana Kosovel pritrdila trak na zastavo skupnosti (na eni strani je jugoslovanska zastava, na drugi italijanska z rdečo zvezdo) ter izročila listino o domicilu.

MARIO ABRAM

PIRAN

Udeležba borcev pri proslavah za občinski praznik

V počastitev občinskega praznika Piran, je bilo v raznih krajih občine organiziranih več kulturnih in športnih prireditev ter razstav. Prireditve so trajale več dni, vrhunec pa so dosegle v soboto, 18. oktobra v Portorožu.

Občinski praznik praznujemo v spomin na ustanovitev mornariške skupine, ki je prerasla v mornariški odred, ki je med drugim osvobodil 1. maja 1945 mesto Piran, zato vsako leto pri proslavah sodelujejo tudi pomorci. Letos so pomorščaki imeli redni občni zbor v prostorih Splošne plovbe. Zbora se je udeležila tudi delegacija JVM. Na zboru so bile podeljene tudi plakete. Pomorski muzej S. Mašera iz Pirana pa je ob tej priložnosti organiziral v prostorih Splošne plovbe razstavo mornariških uniform, ki so jih nosili mornarji v zadnjih dvesto letih na Jadranu.

V portoroškem Avditoriju so imeli vsi zbori piranske občinske skupščine slavnostno sejo, katere so se poleg drugih udeležile tudi delegacije pobratenih mest. Iz domovine: Ohrid in Vis, iz tujine pa Oglej (Italija) in Bjugen (Norveška). Slavnostni govor je imela predsednica SO Piran tov. Tatjana Kosovel.

Na seji so bila podeljena priznanja zaslužnim občanom, prejeli so jih Vladimir Logar, Vida Medvešek, Ida Krajsnik, Valter Surina in Vladimir Prelec. Tovarišici Jolandi Kos, borki NOV, aktivni družbenopolitični delavki in nekdanji predsednici SO Piran, je bilo izročeno odlikovanje »Red dela z zlatim vencem«. Italijanski brigadi NOV Fontanot je bila izročena domicilna lista. (O tem smo v TV-15 že pisali). Delegacija je položila venec na spomenik partizanom pomorščakom v Portorožu.

Na koncu je nastopil še piranski pevski zbor Karol Pahor in z ubranim petjem požel aplavz. Sočasno s tem je bila v atriju Avditorija raz-

stava fotografij, ki so prikazovale brigado Fontanot med vojno. V organizaciji portoroške podružnice Jugoslovansko-norveškega prijateljstva, pa so bile ravno tam razstavljene tudi fotografije, ki so prikazovale norveško odporniško gibanje ter jugoslovanske internirance na Norveškem ter pomoč, ki so jo Jugoslovanom nudili Norvežani.

To razstavo je organiziral tov. Ljubo Petković, ki je bil tudi sam med interniranci na Norveškem. Po vojni se je naselil na našem območju, kjer je med drugim ustanovil tudi podružnico društva in je postal glavna vez med norveškim mestom oziroma občino Bjugen ter Piranom. Po njegovi zaslugi, oziroma na njegovo pobudo sta se mesti preteklo leto tudi pobratili. Kljub veliki oddaljenosti je bilo doslej med mestoma zelo veliko kulturnih in drugih izmenjav.

V društvu je preko 140 članov, ki jim (poleg Petkovića, ki je duhovni vodja vsega) gre zasluga za tako tesno in pristno sodelovanje.

Na koncu je treba omeniti, da je tovrstno praznovanje občinskega praznika vsekakor primernejše kot tisto pred leti.

ŽARKO ŽBOGAR

KRANJ

Civilni invalidi vojne po poteh NOB

Medobčinsko društvo civilnih invalidov vojne Kranj je v soboto, 18. oktobra organiziralo izlet po Zgornji Savinjski dolini z namenom, da bi si udeleženci izleta v teh krajih ogledali čimveč obeležij iz NOB; iz Kranja smo se z avtobusom odpeljali skozi Kamnik na Črnivec, kjer smo s kratkim postankom ob spomeniku padlim počastili njihov spomin. Daljši postanek smo napravili v Gornjem gradu ob spomeniku 47 padlim talcem. Ta kraj je 1. avgusta 1944 osvobodila Zidanska brigada in je potem bilo središče osvobodene Zgornje Savinjske doline. Mesto pa slavi tudi po graščini iz leta 1493 s takratnim sedežem ljubljanske škofije in baročni cerkvi iz leta 1757.

V Mozirju smo si ogledali Savinjski gaj – narodni park. Vodič Kompara iz Mozirja nam je povedal, da je to eden najlepših in tudi najbolj urejenih parkov celo v Evropi. Skozi vse leto ga ureja KS Mozirje z domačimi vrtnarji. Z razkošnim raznovrstnim cvetjem gaj krasijo stari mli-

ni, kašče, vikendi, ter starodavne kmečke hiše, prenešene iz okolice teh krajev. Vse te starinske stavbe pa se poleti uporabljajo za razne razstave, v namen kmečkega turizma, ki je v teh krajih najpomembnejša panoga. Gaj pa krasijo lep spomenik 14 padlim kurirjem, med katerimi so Nemci enega ujeli, drugi pa so si življenje vzeli sami.

Po krajšem postanku v Lučah smo si ogledali spomenik padlim borcem in njihovim krajanom. Pot smo nadaljevali naprej po Logarski dolini, kjer smo si ogledali slap Rinka.

Spominov na lep izlet je še veliko, vendar se ne da vseh opisati. Radi bi se zahvalili matičnemu društvu, vodiču Kompara iz Mozirja in dobremu vozniku Alpetoura Alojzu iz Škofje Loke za varen prevoz invalidov.

JOŽE MROVLJE

Šmartno pri Slovenj Gradcu

Srečanje ranjencev in osebja Paučkovih bolnišnic

V soboto, 11. oktobra, so se ob svojem priljubljenem zdravniku dr. Ivanu Kopaču-Paučku že dvajseti zbrali njegovi nekdanji ranjenci in člani osebja partizanskih bolnišnic zahodnega Pohorja. Tod je od leta 1944 pa do konca vojne delovalo več bolnišnic, ki so bile zgrajene s pravo partizansko domiselnostjo in ki jih sovravniki kljub vztrajnemu prizadevanju ni uspelo nikoli odkriti. Odlična organizacija, zglebna medicinska in splošna oskrba, pa seveda mladost in volja do življenja ranjencev so prispevali k odličnim uspehom zdravljenja preko tisoletih ranjencev, med katerimi jih je bilo precej s težkimi in zapletenimi poškodbami. Zato ni čudno, da se iz leta v leto z veseljem odzovejo vabilu tisti, ki jih je usoda takrat pripeljala na skupno pot. Vsaki si stisnejo roke, obudijo spomin na tiste čase in se – kot radi pol za šalo in pol zares pravijo – preštejejo. Pri tem je treba poudariti, da gre za prava tovariška srečanja, brez kakršnihkoli zunanjih obeležij in formalnosti, a zato s toliko več toplino in prijateljstva, ki ga je lahko rodilo le skupno trpljenje.

Iskreno hvaležnost občutijo nekdanji ranjenci ne le do svojega zdravnika dr. Paučka in članov njegovega osebja, temveč tudi do vseh

Komemoracije

Svojcem padlih borcev, borcem in drugim občanom sporočamo, da bo osrednja komemoracija za dan mrtvih v občini Novo mesto v petek, 31. 10. 1986, ob 16. uri pri spomeniku NOB na Cviblju nad Žužemberkom.

Občinski odbor ZZB NOV
Novo mesto

Republiški odbor Zveze prostovoljcev borcev za severno slovensko mejo 1918/19 vabi člane organizacije, svoje in vse druge h komemoraciji, ki bo 1. novembra 1986 ob 10. uri v Kostnici iz 1. svetovne vojne na ljubljanskih Žalah.

RO Zveze prostovoljcev borcev
za severno mejo

Zveza borcev in družbenopolitične organizacije krajevnih skupnosti Medvode, Preska, Vaše-Goričane, Senica in Sora vabijo krajeane, naj se udeležijo komemoracij na dan mrtvih 1. 11. 1986, ki bodo: na Senici pred domom družbenih organizacij ob 9. uri, pred domom

znanih in neznanih prebivalcev Mislinjske doline, Legna, Golavabuke in okoliških krajev, ki so z zbiranjem gradbenega materiala, opravljanjem prevozov, s hrano in organiziranjem raznih oblik pomoči omogočili, da je bolnišnica lahko uspešno delovala. Posebno priznanje velja tudi borčevskima organizacijama v Slovenj Gradcu in Smartnem, ki zglebno skrbita za organizacijo teh, danes že tradicionalnih srečanj.

DJ

KRANJ

Obiskali partizanske družine

Na pobudo skupnosti borcev Gorenjskega odreda in njegovega prizadevnega predsednika Antona Kržišnika-Ljuba so pionirji »Kluba dobre volje« in taborniki, skupaj s predsednico komisije za pohodne enote pri Gorenjskem odredu Tončko Vodnikov obiskali nekdanje partizanske družine v kranjski občini, ki so med narodnoosvobodilnim bojem vsestransko pomagale borcem, zbirale hrano, prenašale pošto, stražile, oskrbovale ranjence in podobno. Partizanskim družinam, ki se zaradi bolezni in starosti niso mogle udeležiti slovesnosti v Kranju, so prinesli plakete. Mladi so domače prisrčno pozdravili ter jim recitali partizanske pesmi. Obiskali so: Kajzove in Nartove na Javorniku, Jakopinove na Pangrščici, Vrabčeve na Kokrici, Petrovčeve v Orehovljah, Sorškove v Zabukovju, Suhadolnikove v Kokri, Antonijo Erzen v Pševem, Podjedove v Olševku in Aleša Grosa v Goričah. Na kraju vsakega srečanja so se domačini, ki so jih obiskali mladi, prisrčno zahvalili za pozornost.

J. KUCHAR

Obvestili

Predstavniki krajevnih skupnosti iz Bohinja, skupščine občine in kulturne skupnosti Radovljica ter člani uredniškega odbora Bohinjskega zbornika so se 8. oktobra na sestanku v domu Joža Azmana v Bohinjski Bistrici dogovorili o sklepnih pripravah na posvetovanje o Bohinju v preteklosti in sedanjosti. Posvetovanje bo od 10. do 12. decembra v domu Joža Azmana, kjer bodo pripravili tudi okroglo mizo. Udeležili se je bodo najvidnejši raziskovalci različnih področij in domačinov. Posebno želijo obdelati obdobje NOB in povojne izgradnje in razvoja Bohinja.

JR

V TV-15 Naš tovariš, št. 40 z dne 9. oktobra 1986 smo objavili, da bo muzejska zbirka Partizanskih tiskarn in ciklostilne tehnike okrožja Kamnik odprta vsako nedeljo od 14. do 18. ure.

To obvestilo sedaj spreminjamo: muzejska zbirka bo do ponovne objave odprta le po predhodni prijavi skupine, ki si bo želela ogledati omenjeni objekt.

Prosimo za razumevanje.

Obč. odb. ZZB NOV Domžale
Kulturna skupnost obč. Domžale

občanom v Sori ob 10. uri in na pokopališču v Preski ob 10.45.

Krajevni odbor ZZB NOV Preska

Prosimo za objavo komemoracij na grobiščih, pri spomenikih in spominskih obeležjih v občini Tržič ob dnevu mrtvih, in sicer:

DNE 31. OKTOBRA 1986:

– ob 12. uri pri spomeniku na Čeglašah

– ob 16.30 pri spominski plošči v Bistrici

– ob 17. uri pri spominski plošči v Podlublju

– ob 17. uri položitev venca pri spominski plošči v Jelendolu

DNE 1. novembra 1986:

– ob 8.30 pri spominskih obeležjih v Krizah

– ob 9. uri pri spomeniku padlim v Lešah

– ob 10. uri na grobišču borcev v Trziču

– ob 10. uri pri spomeniku v Kovorju

– ob 10. uri pri spominski plošči na Brezjah

– ob 15. uri pri spominski plošči (Dom DPO) v Lomu.

Na komemoracije vabimo borce, svojece, mladino in občane.

Občinski odbor ZZB NOV Tržič

Vabila

V počastitev 43-letnice ustanovitve 1. in 2. prekomorske brigade NOVJ bo v soboto, 8. novembra 1986, v Izoli (počitniški dom upokojencev Slovenije, Tomažičeva 10) tovariško srečanje nekdanjih borcev 1. in 2. prekomorske brigade in borcev prekomorcev iz obalnega območja.

Borci naj v Izolo pridejo od 11. od 13. ure, ko bo začetek tovariškega srečanja v veliki jedilnici počitniškega doma upokojencev Slovenije.

V izvedbi kulturnega programa bodo med drugimi sodelovali Oskar Kjuder iz Trsta s sodelovci, recitatorja Stane Raztresen in Ernest Zega. Slavnostni govornik bo Rihard Cebren. Predvojni član KPJ, nosilec partizanske spomenice 1941 in eden od organizatorjev 1. in 2. prekomorske brigade NOVJ.

Vsak udeleženec tovariškega srečanja (tudi člani njegove družine in prijatelji) si bodo lahko kupili kupon za kosilo po ceni 2.000 dinarjev (kompletно kosilo) v recepciji počitniškega doma upokojencev.

Udeležbo na tovariškem srečanju sporočite na Občinski odbor ZZB NOV Izola (tovariš Ernest Šav), Kristanov trg 1, 66310 Izola do 5. novembra 1986.

Predsednika domicilnih odborov
Karlo Sanabor in Bruno Sabadin

Odbor jurišnega bataljona 15. divizije vabi svoje borce na pohod po poteh bataljona dne 12. novembra 1986. Odhod z avtobusi bo ob 8. uri izpred OŠ Fran Levstik na Levstikovem trgu v Ljubljani. Prihod v Stavčo vas bo ob 9. uri. Od tam bo kolona s pionirskim odredom Jurišnega bataljona 15. divizije krenila na Vinkov vrh in Smuko. Vrnitev v Ljubljano bo ob 15. uri.

Odbor

Borce Notranjskega odreda vseh sestav, vključno z borci Slivniškega bataljona in SVPB »SNEŽNIK«, obveščamo, da bo redni letni zbor borcev v soboto, 8. novembra letos, ob 10. uri, v Domu JLA v Ljubljani.

Pred zborom bo na ogled priložnostna razstava o delu in aktivnostih naše skupnosti. Dnevni red bo običajen. Tisti, ki še niste sprejeli Spominskih medalj NO, jih boste lahko sprejeli na zboru. Po njem pa bo še dovolj časa za toliko zaželeno medsebojno srečanja in pogovore.

Tisti, ki imate doma morda še kakšne zapiske, podatke, kakršnekoli dokumente ali stvari, ki se nanašajo na obstoj, delovanje in boj Notranjskega odreda, prinesite jih s seboj. Člani ustreznih komisij jih bodo pregledali in morebiti prevzeli v zbirko zgodovinskega gradiva – za muzej in monografijo.

Obvestite o tem, prosimo, tudi tiste tovariše, ki tega časopisa morda nimajo naročene. Po stari partizanski navadi pa si medsebojno pomagajte tudi pri prevozu in na potovanju tako, da ne bo nihče od borcev, ki želi priti na zbor in to še zmore, ostal doma.

Posebnih vabil ne bo. Stroške prihoda nosi vsak sam.

Odbor skupnosti
borcev NOV
Notranjskega odreda

Poizvedba

Aprila 1944. leta je bila pod Stolom v Karavankah prva konferenca aktivistov dveh okrajev, Zirovnice in Radovljice. Takrat so se slikale tri partizanke. Na desni je Vida Gantar, okrožna sekretarka SPZZ (živi v Ljubljani), v sredini je Ida Gazvoda iz Vrbe, prvo na levi pa ne poznamo. Prosimo bralce za pravo ime, saj bo slika objavljena v knjigi Jožeta Vidica Noč v Park hotelu, ki jo bo Založba Borec izdala spomladi prihodnjega leta.

Ded mi je pripovedoval

Ob dolgih zimskih večerih smo se nadvse radi zbirali okrog deda. Ded je bil partizan, zato smo ga večkrat naprosili, naj nam pripoveduje svoje doživljaje iz NOB.

Moj ded je šel v partizane kot mladenič, septembra leta trinštirideset. Partizani so

večkrat bili hud boj proti sovražniku. V nekem takem boju je bil ranjen tudi moj ded. Opravljal je nalogo kurirja. S tovarišem sta nesla važno sporočilo iz Andraža nad Polzelo, hotela sta priti na Dobrovlje. Pri tem sta našlela na nemške zasede.

Nemci so takoj streljali. Pri tem je bil njegov tovariš smrtno zadet. Ded pa obstreljen. Ded je bil mlad in močan, zato je še tekel nekaj sto metrov po gozdu, da je Nemcem zabrisal sledi. Sprva je bil tako prestrašen, da ni niti čutil bolečin. Zadeti je bil namreč skozi pljuča tik nad srcem in v desno roko, na kateri je nosil puško. Puška mu je zdrsnila z rame, njen pas pa se mu je zagozdil v rano. Moči so mu pošle in obležal je ob robu gozda. Iz nosu in ust mu je tekla kri. Tako je ležal do večera, ko sta ga našla vaščana, ki sta šla tam mimo. Eden od njiju je odšel v vas po nosila. Potem sta ga odnesla k bližnjemu kmetu, ki je bil v stiku s partizani. Tam so ga skrili v kaščo, v posebno skrivališče. Ded je bil zaradi bolečin nekaj dni nezavesten. Domači so videli, da ga kljub dobri oskrbi ne bodo spravili na noge. Zato so poslali domačo hčer po zdravnika v Polzelo. Zdravnik je bil Nemec, vendar je sovražil nasilje in je rad pomagal vsakomur. Ko je zdravnik dedu dal ustrezna zdravila, se mu je stanje nekoliko izboljšalo in se je zbudil iz nezvesti. O tem so obvestili tudi njegove tovariše. Vendar je bil ded tako slaboten, da ga niso mogli prenesti v partizansko bolnišnico.

Tako je ležal na kmetiji štiri tedne. V tem času je toliko okreval, da so ga lahko odnesli v partizansko bolnišnico v Šmihel nad Mozirjem. Tam se je zdravil še celo zimo. Na pomlad je ozdravel in se spet priključil partizanskim enotam.

MARKO GOLOB, 6. a
OŠ BRATOV LETONJE

Samoupravljanje pri nas doma

Pri nas doma je še najbolj samoupravljalna sestra. Čeprav je stara šele tri leta, je »glavna« in vedno tako dolgo joka, dokler ne dobi vsega, kar hoče. Mojca samoupravljanja še ne razume. Jaz pa sem že začel spoznavati razlike med željami, odločanjem in možnostmi v današnjem težkem času. Včasih se počutim že odraslega, saj vem, da mi starša zaupata. Ko sem dopolnil deset let, sta mi rekla: »Nauči se živeti in dobro opazuj življenje okoli sebe.«

Zdi se mi zelo koristno, da dobivam žepnino, s katero potem sam razpolagam. Včasih moram plačevati malico,

vendar po navadi pozabim in me mora mama spomniti. Takrat sem vedno jezen. Starša mi kupita poleg šolskih potrebščin tudi druge stvari. Kaj bomo kupili, je odvisno od tega, koliko denarja imata starša namenjena za nakup, saj morata ob takšni dragini dobro premisliti, kaj si lahko privoščimo.

Jaz samoupravljam tudi v šoli. Redovalnica je najpomembnejša knjiga in mi včasih zagreni prosti čas. Doma navadno povem le za odlične in prav dobre ocene. Ko pa gre mama na roditeljski sestanek, v velikem strahu čakam, da se vrne. Pospravim po kuhinji, na mizo posta-

vim cvetje, a nič ne pomaga. Mama je jezna in največkrat me doleti kakšna kazen. Zadnjič mi je mama prepovala vožnjo s kolesom in nekaj časa nisem dobil žepnine. Na srečo mama ob mnogih skrbih hitro pozablja in kmalu je spet vse po starem, saj sem vendar samoupravljal. Mislim, da je med samoupravljalci še najbolj srečna moja sestra, ker se ne občuti težkega časa, v katerem živimo. Nič je ne teži, nima skrbi, kje in kako dobiti stvari, ki si jih želi. Dobi pa tako ali tako vse, da le ni joka in cemerosti pri hiši.

JANEZ GLOGOVŠEK
6. a OŠ ARTIČE

Tale dva vaša vrstnika sta takole risala ondan v Kranju, da bi s svojo risbo in barvo povedala, kako si želita živeti v miru in svobodi. Navsezadnje je to tudi osnovna težnja organizacije Združenih narodov in tudi njenega »otroka« Unicefa, organizacije, ki že štirideset let bdi nad srečnejšo prihodnostjo otrok na vsem svetu.

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJA

Ti pišeš, jaz pišem, on piše...

Za tiste, ki ste nas zadnjič obiskali v našem uredništvu, je bil konec tedna pošteno poln z dogajanjem. Marta s Cola, Mojca z Vipave, Dušan iz Artiče, Bernarda iz Celja, Petra iz Stran in Maja iz Loč so se takole postavili za eno »gasilsko« fotografijo našemu sodelavcu-fotografu. Če niste takoj opazili, v rokah držijo priznanja, ki so jih dobili za sodelovanje s TV-15. Seveda je treba takoj dodati, da so jih prejeli nekako simbolično, v imenu vseh njihovih sošolcev, ki v šolskih krožkih pridno dopisujejo v Teve, pa tudi prizadevnih tovarišic, ki jih k pisanju navdušujejo.

V resnici se nas je zbralo v tesni osrednji pisarni naše tajnice Mare več kot ducat, saj so se našim povablencem pridružili še tisti, ki so redni dopisniki ljubljanske televizije. Pa se nismo prav nič posebej trudili. Otroci se hitro prilagodijo, mi pa tudi... nobene sramežljivosti nisem opazila. Vprašali so vse, kar jih je zanimalo in upam, da nam bodo o obisku pri TV-15 in v založbi Borec tudi kaj napisali. Čas nas je vse skupaj priganjal, da smo naše delo pri časopisu lahko pisali v zares strnjeni obliki, kar v ne-

kakšni »jušni kocki«, za prvo silo. Tudi ne vemo, kako je uspelo »stikanje« po televizijski hiši, kako so se imeli pri svojih ljubljanskih gostiteljih – učencih ljubljanskih šol. Ampak eno je gotovo: pisali bodo še in morebiti še več in bolje. Igor je celo vprašal, če lahko na natečajih za roman ali novelo dobijo nagrado tudi otroci! Morda se bo pa lotil pisanja knjige?

Za tiste, ki ste naši »redni«, pa niste prišli v Ljubljano, zastavljam majhno uganko: ali veste, kaj je to metiranje, kaj je ogledalo (ali »špiگل«) in kaj je to džazno Odgovore pošljite v štirinajstih dneh, povedati pa morate: kateri dve besedi sta vzročno povezani in katera je »mimo vica«; ob tej zadnji in v zvezi z njo pa nam napišite desetvrstično zgodbo. Najbolj zanimivi odgovori bodo objavljeni, najboljši pa bo še posebej nagradjen.

Živijo!

Bojana

Taka gneča je bila prvi dan ob prihodu pionirjev-dopisnikov v ljubljanski Pionirski dom.

KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJANJE KRAMLJA

Pripovedovali so mi

Bila je mrzla zimska noč. Luna je zašla za griče, ki so bili nedaleč od Lozic. Fantje iz vasi so se pripravljali na odhod v partizane. Med njimi je bil tudi moj stari oče. Za ta odhod so izvedeli Nemci. Razkropili so se po vasi in iskali sumljive fante po hišah. Prišli so tudi v hišo, kjer je stanoval moj stari oče. Ko je le-ta zaslišal trkanje, se je hitro splazil pod ognjišče.

Mati je šla odpret. Nemci so hišo temeljito preiskali, toda očeta niso našli. Mater so vprašali, kje je. Rekla je, da je odšel v Podnanos. Nemci so se spogledali, nato pa so odšli dalje po vasi. Čez nekaj časa je prišel stari oče izpod ognjišča. Odločil se je, da bo šel po skrivni poti opozoriti soseda. Ko je prišel k njemu, se je tudi on že pripravljaj na odhod. Stari oče mu je pove-

dal, kaj se dogaja. Takrat je nekdo potrkal na vrata. Bili so Nemci. Stari oče in soseda stekla v klet, sosedova mati pa je odšla odpret. Tudi njo so Nemci spraševali po možu. Rekla jim je, da so ga ubili partizani. Nemci niso imeli sreče. Iz hiše so odšli praznih rok.

MOJCA ŽVANUT
5. d OŠ DRAGO BAJC
VIPAVA

Pred kratkim smo se poslovili od nosilca partizanske spomenice Ivana Jevca-Čufija

Čufiju v spomin

Že dolgo smo vedeli, da je naš tovariš Čufi težko bolan, a je kljub bolezni, ki mu ni prizanašala, ostajal vedno dobre volje. Velikokrat me je obiskoval. Najini klepeti so bili prijetni in hudomušni, saj sva se včasih do solz nasmejala. Skupaj sva včasih »pošinfala« čez to in ono, se ponorčevala iz človeških neumnosti. Čufi je vedno rekel, da mu je potem bolje in lažje pri duši.

Ko sva se videla poslednjič, je bil že zelo šibak. Obiskala sem ga v trnovski bolnišnici, kamor me je sam poklical. Vedela sem, da se vidi zadnjič, to je vedel tudi Čufi. Na kratko sva se pogovorila še o vsem, kar je želel. Ko sem odhajala, mi je krepko stiskal roko in mi zaželel veliko sreče v življenju; rekel je: »Rabila jo boš pri ljudeh, ki narobe in grdo mislijo«.

Le dobrih 14 dni po tem obisku je umrl.

Spoznala sva se pred petimi leti. To je izredno kratko obdobje, ki pa za oblikovanje lika in miselnosti v življenju pomeni lahko marsikaj. Takrat, ob najinih prvih srečanjih, je bil že zelo utrujen in nervozen. Vedno je prihajal s polno torbo gradiv, zapisov in izpiskov. Sam je vedel, da delu ne bo več kos. Njegova želja, da bi se vse njegovo obširno gradivo objavilo v obliki zbornika ali knjig, se žal ni nikoli uresničilo. Zavedal se je, da je to obsežno gradivo potrebno temeljito, kar nekajletne obdelave. Večkrat sem mu z veseljem pomagala. Skupaj sva pripravljala prispevke ter jih priložnostno objavljala v glasilu Naš tovariš TV-15 in glasilo občinske konference SZDL Ljubljana Vič-Rudnik Naša komuna.

Kot je vedno poudarjal, je vse svoje življenje posvetil le zbiranju preteklosti in to ti stega dela naše preteklosti, ko je naš narod plačal največ in najvišjo ceno.

Čufijeva iluzija o lepši prihodnosti, ki bo temeljila zgolj na delu in poštenosti, se je kmalu razblinila. Vedno je zagotavljal, da je to zanj največji udarec. Zato je tembolj iskal utehe v delu in vztrajnem brskanju po preteklosti. Kadarkoli sva prebirala njegov obsežni material, nisva nikoli pozabila na ime majhnega človeka, pre-

prostega barjanskega in izanskega polkmeta, ki je za svobodo pogosto žrtvoval prav vse.

Vedno je trdil, da je dolžnik prav tem malim ljudem.

Čufijeva življenjska pot je bila pestra in predvsem bogata. V času velikega revolucionarnega vrenja, le nekaj let pred okupacijo Jugoslavije, je bil član nogometnega kluba Korotan, naprednega kluba, kjer so se združevale ideje takratnih športnikov.

Ko je leta 1941 prišlo do usodne kapitulacije in zasedbe ljubljanskega prostora ni bil nepripravljen. Zaposlen je bil pri poklicnih gasilcih v Mestnem domu, kjer se je povezal z OF, prav tako pa tudi na terenu.

Maja 1942 je odšel v partizane, v 4. četo krimskega odreda. Kasneje je četa doživela reorganizacijo in se jeseni 1942 poimenovala v 3. četo notranjskega odreda. Čufi je bil zadolžen za varstvo in prehrano ranjenih in oslabele borcev. Kmalu pa je dobil nove zadolžitve. Skrbeti je moral za zvezo z Ljubljano, hkrati pa je bil na Barju zadolžen za aktivistično delo.

Po veliki italijanski ofenzivi je članstvo OF upadlo. Čufi je moral ponovno oživetiti delo. Pogoji za delo so bili izredno težki. Razbohotila se je bela garda, s svojim aktivističnim delom pa bi utegnil škodovati vsej družini. Mama je bila kmalu odgnana v nemško internacijo, kjer je tudi umrla. Prav to je bil zanj največji udarec. Pred kapitulacijo Italije ga je CK KP imenoval za sekretarja komiteja Velike Lašče, saj je partijec postal že 15. 6. 1942. Kasneje, pri reorganizaciji okrožja, pa je postal član Ribniškega komiteja. Bil je izvoljen v zbor poslancev kočevskega zbora.

Ob ustanovitvi OZNE je postal vodja 2. sekcije 7. oblastnega korpusa, kjer je imel še nekaj let po vojni položaj referenta za promet.

Pisati v spomin nekomu, ki si ga dobro poznal in cenil, je najtežje. Nevede ti pero zaide in se spominja osebnih navezanosti in stikov. Če je bilo z menoj tako, je za to, ker sem želela predstaviti Čufija kot lik človeka, ki je delal in živel pošteno.

Mojca Černe

Marija Rupar

Na ljubljanskih Žalah smo se avgusta poslovili od 72-letne Marije Ruparjeve. Rodila se je v Tomažinih pri Robu na Dolenjskem. Leta 1941 je dobila službo v Ljubljani in vso okupacijo vozila razno hrano in mleko v mesto. Povezana je bila z OF in aktivno delala za njene cilje.

Milan Šter

Julija smo se na tržiskem pokopališču poslovili od inž. Milana Štera, rojenega pred 86 leti v Trzinu. Po končani prvi svetovni vojni se je pridružil borcem za severno mejo. Ko je okupator zasedel našo domovino, se je vključil v delo NOG. Bil je borec Bračičeve brigade.

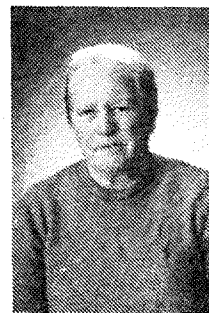
Jože Maslo

Junija je v Portorožu umrl Jože Maslo. Rodil se je 1929. leta na Ostrožnem brdu v Brkinih. Bil je borec Notranjskega odreda in Kosovelove brigade ter bil trikrat odlikovan.

Franc Podržaj

Oktobra smo se bori in krajani na Kurešcu poslovili od Franceta Podržaja - Krčanovega Fronca iz partizanske vasi Zapotok pri Turjaku, ki je umrl v osemdesetem letu starosti. Že 1941 so se pri njem oglašali prvi partizani iz Mokrške čete. Po italijanski kapitulaciji je postal borec Šerčerjeve brigade in se udeležil pohoda 14. divizije na Štajersko. Leta 1944 je bil dodeljen vojni veterinarski bolnici pri glavnem štabu NOV in POS, kjer je delal kot veterinarski bolničar. Po demobilizaciji 1945. leta se je vrnil v Zapotok, kjer je pomagal pri obnovi večkrat požgane vasi. Bil je večkrat odlikovan, za delo po vojni pa je prejel tudi vrsto priznanj.

Minka Žebovec

Julija smo se na kamniških Žalah poslovili od Minke Žebovec iz Rudnika pri Radomljah. Že 1942. leta je hranila in oskrbovala ranjene partizane Kamniškega bataljona. Aprila 1943. so jo Nemci izgnali skupaj z očetom in materjo v nemško taborišče. Za aktivno in organizirano delo v NOV je bila odlikovana z redom zaslug za narod s srebrno zvezdo.

Leopoldina Horvat

Na tržiskem pokopališču smo se julija poslovili od Leopoldine Horvat, rojene pred 75-imi leti v Prekmurju. Vojsna vihra jo je zatekla v Beogradu. Že julija 1941. je bila aretirana in zaprta v Banjici do aprila 1942. Oktobra istega leta je bila ponovno aretirana in internirana v taborišče Hillberghausen-Werra, kjer je ostala do konca vojne. Delovala je kot organizator odpora v taborišču, kar je bilo v takratnih razmerah zelo tvegano.

Adi Strmčnik

Avgusta smo se na pokopališču v Črni poslovili od Adija Strmčnika, rojenega 1931. leta. Izučil se je za sedlarja. Med NOB je deloval v mladinski organizaciji, kjer je veliko prispeval k osvoboditvi. Zato ga je po vojni organizacija ZB sprejela v svoje vrste.

Albina Gorkič

Albina Gorkič iz Portoroža, mati padlega partizana, je umrla decembra 1985. leta. Med vojno je sodelovala z OF, po vojni pa je bila aktivna v družbenopolitičnih organizacijah. Od nje smo se poslovili v Ljubljani.

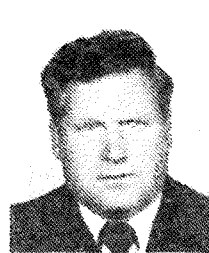
Janez Keber

V 76-em letu je umrl Janez Keber iz Koprivne. Rodil se je 1910. leta. Jeseni 1942. leta so se pri njem oglašali prvi partizani iz Revirjev in tako je postal aktivist. Leta 1943 se je moral umakniti v ilegalo. Priključil se je borcem prvega koroskega bataljona, kjer je ostal do julija 1944, ko je bil kot intendant dodeljen kurirjem v štab 5. relednege sektorja. Po veliki ofenzivi v Savinjski dolini se je 5. reledni sektor razformiral. Janez je bil dodeljen na reledno postajo K-10, kjer je ostal do konca vojne. Za zasluge v NOB je prejel več odlikovanj in priznanj. Od njega smo se poslovili junija v Koprivni.

Alojz Košir

Avgusta je umrl Alojz Košir-Galč iz vasi Hruševo, kjer se je 1912. leta tudi rodil. OF ga je sprejela v svoje vrste že 1941. leta. Ker je bil več tesarstva, je bil zadolžen za izdelavo in gradnjo bunkerjev na dolomitskem območju. Marca 1944 je bil aretiran in odpeljan v ljubljanske zapore in kasneje v internacijo v Nemčijo. Svobodo je dočakal v taborišču Dachau. Doma se je takoj vključil v obnovo porušene domovine. Opravljal je več odgovornih funkcij. Za svoje nesebično delo je prejel več odlikovanj.

Anton Staver

Od Antona Staverja smo se julija poslovili v Portorožu. Rodil se je 1927. leta v Pazinu. V NOB je bil od 1944. leta v 2. brigadi Narodne obrambe.

Karolina Nabergoj

Avgusta smo se v Podnanosu poslovili od aktivistke 89-letne Karoline Nabergoj. Že v mladosti je okužila gorje vojne, ponizanja zatiranega naroda, zato je razumljivo, da se je vključila v delo OF. Bila je bolničarka na terenu. Za svoje delo je bila odlikovana.

Filip Žorž-Lipe

V 71. letu je umrl Filip Žorž. Rodil se je 1915. leta v Podbrezju. Bil je eden prvih slovenskih fantov, ki so se daleč od doma odločili za boj proti okupatorju. Bil je borec 1. tankovske brigade, prekomorec, ki je sodeloval v mnogih bojih vse do osvoboditve Trsta in bil odlikovan.

Janko Bedina

Julija smo se na tržiskem pokopališču poslovili od Janka Bedine, borca Koroskega odreda. Za NOG je začel delati že zgodaj, septembra 1944 pa je odšel v Korški in nato v Koroski odred. Na Mislinjski planini je bil ujet in zaprt v begunjskih zaporih. Po osvoboditvi zapornikov se je ponovno pridružil borcem.

Viktor Posod-Niko

Na pokopališču v Črni na Koroskem smo se junija poslovili od borca Viktorja Posoda-Nika. Rodil se je v Podpeci 1911. leta. Leta 1943 se je spoznal s prvimi borci in se z njimi povezal. Vse do spomladi 1944 je delal na terenu kot aktivist, ko ga je začel zasledovati gestapo. Odšel je v ilegalo in v partizane. Bil je borec Koroskega odreda, avgusta 1944 pa je bil dodeljen skupini, ki je imela nalogo, da na Koroskem postavi partizansko bolnišnico. Na območju Bistre in Bele peči so postavili partizansko bolnišnico za dvajset ranjencev s kuhinjo. Ta bolnišnica se je imenovala B 11 Pečca, v njej pa je bil Niko intendant. Po vojni se je zaposlil v rudniku Mežica.

Pozdrav zastavi

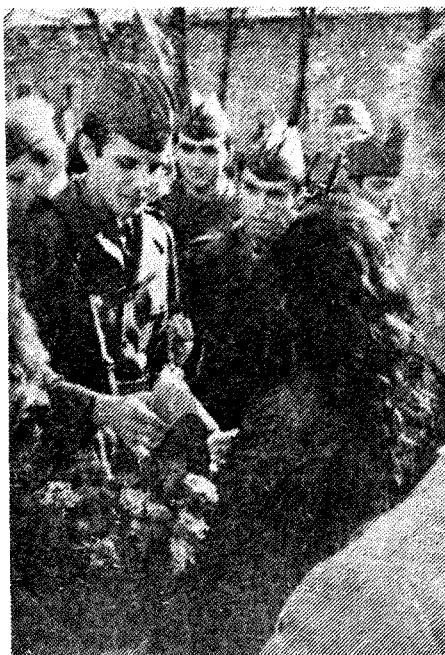
Ob slovesni zaobljubi nove generacije vojakov JLA

Pred dnevi je po skoraj vseh vojašnicah naše domovine odmevala slovesna zaobljuba nove generacije vojakov JLA. Vojašnice so bile slavnostno okrašene, slišala pa se je tudi pesem. Medtem ko so se mladi vojaki pri-

pravljali za slovesno dejanje, so skoz odprta vrata vojašnic vstopali prvi gostje, starši, sorodniki in mladina.

Ko so se postrojile vse enote, so pihalni orkestri zaigrali našo himno in iz tisočerih mladih grl je zadonela slo-

Mladim vojakom so najprej čestitali mladinke in jim dale nagelj.

Ob slovesni zaobljubi je vojakom čestitala tudi predstavnica pionirjev.

vesna zaobljuba. Poveljniki posameznih enot so mladim vojakom ob tem čestitali, nato pa so jih pozdravili tudi predstavniki družbenopolitičnih skupnosti, delovnih organizacij, mladine, ZRVS, ZZB NOV in drugi. Mladi

vojaki pa so bili prav gotovo najbolj veseli čestitk svojih najbližjih.

Kako je potekala slovesna zaobljuba mladih vojakov v Ilirski Bistrici, kažejo posnetki našega sodelavca Petra Nikolića.

O pripravi za gradnjo Muzeja ljudske revolucije

Pred dnevi smo se oglašili v Muzeju ljudske revolucije Slovenije pri ravnatelju Stanetu Mrviču, da bi nam »iz prve roke« povedal, kako daleč so priprave za gradnjo novega Muzeja ljudske revolucije.

Tovariš Mrvič, pred nekaj dnevi je bil ustanovljen odbor podpisnikov družbenega dogovora o izgradnji Muzeja ljudske revolucije Slovenije. (MLRS). Kaj to pomeni?

Družbeni dogovor o gradnji muzeja je bil podpisan že leta 1980. Inicijativni odbor za gradnjo muzeja je odtlej pa do letošnje 56. seje RK SZDL opravljal svoje naloge in bil, kakor je v navadi, na to tudi razrešen. Zato pa je bilo potrebno takoj ustanoviti odbor podpisnikov, kakor zahtevajo pravila in dejstvo, da je bila gradnja MLRS že uvrščena v srednjeročni družbeni načrt Slovenije do leta 1990.

Predsednik novega odbora za gradnjo MLRS je Jože Smole, predsednik Predsedstva RK SZDL, podpredsednik pa je Janez Vipotnik. Kaj pričakujete od tega odbora?

Odbor podpisnikov (delegati) si bo prizadeval, da bo vsak po svojih močeh prispeval toliko, da bo muzej do leta 1989 zgrajen. Odbor je izvolil tudi svoja operativna telesa: gradbeni odbor, ki ga vodi dr. Marja Tepina, finančno komisijo, ki ji predseduje Miran Goslar in programsko komisijo, ki jo vodi Janko Rudolf.

Odbor podpisnikov družbenega dogovora je sprejel tudi finančni načrt in podrobnejši terminski plan gradnje, po katerem naj bi prihodnje leto spomladi začeli zidati muzej (s 60 odstotki sredstev), nadaljevali gradnjo v 1988. letu in jo do konca leta tudi končali, medtem ko bi opravili v letu 1989 preselitev iz starega v prostore novozgrajenega muzeja. Končni datum je 29. november 1989.

Je tak program realističen?

Opravljen pripravljalna dela nam tak načrt omogočajo, res pa je, da so časovni načrti močno napeti. A je to razumljivo, če upoštevamo inflacijo in še druge znane negativne faktorje, ki vplivajo na nenehno dražitev gradnje. Razpis za oddajo del bo šel v javnost že do konca tega leta, končna cena gradnje pa bo odvisna od tega, kakšna bo dinamika gradnje muzeja.

B. Ž. J.

Med slovesno zaobljubo

Spominsko obeležje Robertu Saražinu

V počastitev 50-letnice odhoda med prostovoljce internacionalnih brigad španske republikanske vojske in na predlog Skupnosti slovenskih borcev NOV Makedonije, Grčije in Albanije (ki deluje pri občinskem odboru ZZB NOV Izola) bodo v Križu pri Sežani postavili spominsko ploščo Robertu Saražinu, predvojnemu članu KP Jugoslavije, udeležencu španske republikanske vojske in prvoborcu narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije.

Robert Saražin se je rodil 6. junija 1913 v Križu pri Sežani v napredni kmečki družini. Njegov oče Rafael se je udeležil bojev na soški fronti

1915–1918. Robert pa je po smrti svoje matere odšel k sorodnikom v vas Dolenje pri Štjaku, kjer je obiskoval osnovno šolo. Zaradi takratnih političnih razmer na Primorskem in da bi se izognil odhodu na odsluženje kadrovskega roka v italijansko vojsko, je njegov najstarejši brat pobegnil v nekdanjo Jugoslavijo, z njim pa tudi Robert. Italijanski fašisti oblasti pa so se kruto maščevale nad svojci. V Negotinu v Makedoniji je dobil jugoslovansko državljanstvo, leta 1933/34 pa je odslužil kadrovske rok pri artiljerijski enoti v Zagrebu.

V Makedoniji je Robert Saražin začel politično delo-

vati in je postal član KP Jugoslavije. Po nalogu KPJ je leta 1936 odšel v republikansko Španijo in je bil uvrščen v internacionalne brigade. Udeležil se je številnih bojev vse do leta 1939, ko je bil evakuiran v Francijo. Na sedežu KP Francije so mu kot antifašistu in članu KPJ prekrbali dokumente in denar, da se je lahko vrnil v Jugoslavijo, v Bosno, kjer se je leta 1941 vključil v partizanske enote. Udeležil se je številnih bojev v Bosni vse do spomladi, ko je po partizanskih poteh iz Bosne prispel na Primorsko, v domači kraj. Vključil se je v primorske partizanske enote. Ob kapitulaciji Italije se je udeležil bojev na Goriški fronti, ob oblikovanju Kosovelove brigade pa je postal njen pripadnik. Sledili so številni boji omenjene brigade, v katerih je sodeloval tudi Robert. 13. februarja 1944 pa je padel junaške smrti v vasi Kamno pri Kobarižu (tam je tudi pokopan). V Kosovelovi

brigadi je bil od 17. oktobra 1943 do 12. februarja 1944 pomočnik političnega komisarja 3. bataljona (prej 2. bataljona); bil je torej sekretar partijske organizacije bataljona in član političnega biroja bataljona in brigade.

Spominsko ploščo Robertu Saražinu bodo postavili na njegovi rojstni hiši v Križu.

Albert Klun

Mariborčani – prvaki v balinanju

Po programu športne dejavnosti pri ZDU Slovenije je potekalo v Ljubljani na štiristeznem balinišču Litostroja XI. republiško prvenstvo v balinanju. Na srečanju se je predstavilo devet ekip četvork. Pokrovitelj tekmovanja je bila Mestna Zveza DU Ljubljana.

Tekmovanje je bilo na zunanjem balinišču. Tekmovalcev ni prav nič motila gosta megla, ki se je 4. oktobra vlačila nad Ljubljano. Malo kasneje se je pokazalo toplo jesensko sonce in ogrole mrzle krogle in balinarje.

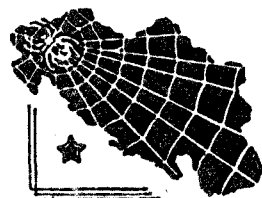
Tekmovanje se je končalo ob 17. uri. Trajalo je torej celih osem ur.

Od devetih ekip sta prišla v finale dva štajerska favorita – Maribor in Celje. Tekmovali so dinamično in prizadevno. Republiški prvak je postala ekipa iz Maribora. Sledijo: Celje, Tržič, Ljubljana – Center, Titovo Velenje, Kočevje, Krško, Murska Sobota in Koper. Še to: Koprčani so bili pred leti »strah in trepet« vseh balinarjev. Stalno so bili med prvimi. Letos pa so zasedli zadnje mesto.

Ob zaključku tekmovanja je predsednik Zveze za šport in rekreacijo upokojencev Avgust Batagelj podelil prvim trem ekipam medalje, ostalim pa priznanja. V svojem nagovoru je podal kratko zgodovino razvoja športne rekreacije upokojencev, ki se je zadnje čase zelo razmahnila.

Republiško tekmovanje kegljačev in kegljalk je bilo v Celju 18. oktobra. Istega dne je bilo v Mariboru tudi tekmovanje v šahu in streljanju. Tako je bilo republiško prvenstvo zaključeno.

Vinko Boveon

PREDILNICA LITIJA v Litiji p. o.
61270 LITIJA

JAVOR 35

Več pozornosti razvoju družbene samozaščite

Ni dvoma, da je prebivalstvo občine Lendava dobro vključeno v enote civilne zaščite. Letos so pri civilni zaščiti namenili največ pozornosti vzgoji in usposabljanju štabov in enot. Posebno pozornost pa so namenili gradnji zaklonišča, kajti naloga CZ je tudi, da nadzoruje, ali zasebni graditelji res zgradijo takšne objekte. Na priložnostnih predavanjih so prebivalstvo seznanjali s svojim delovanjem v vojnih razmerah in naravnih nesrečah. Povsod pa ugotavljajo, da v njihovi občini ne deluje najboljše družbena samozaščita. Menijo, da bi morali njenemu razvoju, predvsem v delovnih organizacijah, nameniti več pozornosti.

Jože Žerdin

tv-15 naš TOVARIŠ

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstopne slovenskega naroda za leto 1978 – **Casopisni svet TV-15 naš tovariš**: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADARSKA, MILAN FILIPOVIČ, TONE GOSNIK, MARIJAN LAH, FRANCE PEROVŠEK (predsednik sveta), ZORKA PERŠIČ, VANDA SKODNIK, STANE SKRABAR, JULKA TAJNIKAR, DRAGO VRESNIK. Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK. Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR. Novinarji – uredniki: ZIVA DROLE – TV-15 za mladino, BOJAN KUNTARIČ – notranja politika, MILENKO STRAŠEK – reportaže, BOJANA ŽOKALJ-JESIŠ – naša organizacija, Lektorica-redaktorica: MIRANDA MRČELA. Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR. Tajnica uredništva: MARA OKORN. Vodja uprave: BOJAN ZVONAR. Telefon uredništva: 327-780. Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelki: Moše Prižde 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 2.200 din, posamična številka v prosti prodaji 50 din – Tekoči račun: Zahajša Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izhaja ga Založba Borec, Ljubljana, Mihišičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacijo IS SR Slovenije štev. 421-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektore in tisk: CGP Delo, Ljubljana, Titova 35